
NIEUWSBRIEF UNIVERSITEITSGESCHIEDENIS

LET'TRE D'INFORMATION SUR L'HISTOIRE DES UNIVERSITÉS

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactie: Ad Tervoort en Pieter Dhondt
Kopij richten aan de redactieadressen in Nederland of België.

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Redactieadres: Ad Tervoort, Vrije Universiteit, Dienst Communicatie, Historische Commissie, De Boelelaan 1091 (gebouw BelleVue; kamer 1H-67), 1081 HV Amsterdam, tel: +31 (0) 20 444 56 43, fax: +31 (0) 20 444 56 55, e-mail: al.tervoort@dienst.vu.nl / al.tervoort@let.vu.nl;
Secretariaat Werkgroep: Jan Brabers, Faculteit der Letteren KUN, Erasmusplein 1 (k 10.24), Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, tel +31 (0) 24 361 10 67, e-mail: j.braber@let.kun.nl

Het lidmaatschap geeft recht op de *Nieuwsbrief*, korting op publicaties van de Werkgroep en voorrechten bij de overige activiteiten van de Werkgroep. Contributie binnenland: € 18,15; studenten € 9,07. Betalingen van Nederlandse leden dienen te geschieden op gironummer 6845444 ten name van de Stichting Batavia Academica. Betalingen vanuit het buitenland mogen geen kosten voor de Werkgroep met zich meebrengen. Bij buitenlandse betalingen moet het volgende nummer worden vermeld: IBAN: NL20PSTB0006845444. Nederlandse leden die ook wensen te worden uitgenodigd voor de vergaderingen van het Belgische Studium generale, dienen dit kenbaar te maken aan het Belgische secretariaat.

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactieadres / Rédaction: Pieter Dhondt, Departement Geschiedenis KULeuven, Blijde Inkomststraat 21/5, B-3000 Leuven, tel: +32 (0) 16 32 49 69, fax: +32 (0) 16 32 49 93, e-mail: pieter.dhondt@arts.kuleuven.ac.be; *Secretariaat Contactgroep / Secrétariat du Groupe de contact:* Anuschka De Coster, Vakgroep Nieuwe Geschiedenis, Universiteit Gent, Blandijnberg 2, B-9000 Gent, tel. +32 (0) 9 264 39 98, fax +32 (0) 9 264 41 75, e-mail: Anuschka.DeCoster@UGent.be

Het lidmaatschap geeft recht op de *Nieuwsbrief* en uitnodigingen voor de vergaderingen. Contributie: 11 €. Betalingen op rekeningnummer 001-2569819-74 van de Fortis Bank Belgium, ten name van Studium generale. Contactgroep Universiteitsgeschiedenis. Voor betalingen vanuit het buitenland (met SWIFT code GEBABEBB) bedraagt het lidmaatschap 22 € (wegens bankkosten).

Les membres recevront la *Lettre d'information* et seront invités aux réunions. Cotisation 11 €, à virer au compte Fortis Bank Belgium 001-2569819-74 de Studium generale. Groupe de contact pour l'histoire des universités. Pour les paiements de l'extérieur (avec code SWIFT GEBABEBB) la cotisation s'élève à 22 € (à cause de frais bancaires).

ISSN 1383-794X

De *Nieuwsbrief* kan ook in elektronische vorm geraadpleegd worden via:
http://www.studiumgenerale.be/uni_nb/index.htm.

Illustratie kapt: Trippenhuys in Amsterdam, zetel van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

<i>Inhoud / Table des matières</i>	3
------------------------------------	---

<i>Woord vooraf / Avant-propos</i>	
Een nieuwe redacteur, een nieuw uitzicht?	5

<i>Verenigingsnieuws / Communications des associations</i>	
Veertiende vergadering van Studium Generale	6

<i>Bijdragen / Contributions</i>	
Etudiants sans frontières: migrations universitaires en Europe avant 1945	7
Huizen met hoge drempels	9
Academic Interests and Catholic Confessionalisation in the Archducal Netherlands (1598-1621): The example of the Louvain Privileges of Nomination	18
Les universités belges et le monde de l'industrie. Essai de repérage historique (1880-1970)	20
The City and the University: Reflections on Researching Town and Gown	21
Stoute dromen, harde realiteit, samen sterk	23
Gedragswetenschap in de steigers. Het psycho-pedagogisch vertoog van Ovide Decroly ontmythologiseerd? (1871-1932)	26
Gli statuti universitari: tradizione dei testi e valenze politiche. Dall'originarietà degli Studi Generali all'autonomia delle Università degli Studi (secc. XII – XXI)	29
Pro aris et focis. Theologie en macht aan de Theologische Faculteit te Leuven 1617-1730	34

<i>Mededelingen / Communications</i>	
Mémosciences a.s.b.l.	38
Album Academicum Amstelodamense	40

<i>Musea en tentoonstellingen / Musées et expositions</i>	
In goede handen. 75 jaar onderwijs in verpleeg- en vroedkunde te Leuven	42
Ars Conjectandi. Over gokkers, geleerden en grote getallen	42
Pizzabomen en paarse koeien – 125 jaar onderwijs en onderzoek aan de faculteit Landbouwkundige en Toegepaste Biologische Wetenschappen	43

<i>Lezingen en congressen / Conférences et congrès</i>	
Belgien und Deutschland – zwei europäische Nachbarn. Austausch im Bildungsbereich	46
Geneeskunde in Nederlandstalige teksten tot 1600	46
Science translated. Latin and Vernacular Translations of Scientific Treatises in Medieval Europe	47
University Ceremony and Festival in Early Modern France, Italy and Spain	48

Interdisciplinarity in the Practice and Theory of Educational Histories	48
Science in Europe? Europe in Science: 1500-2000	49
Universiteit en samenleving, 1877-2002	52
Insiders and Outsiders in the History of Education	56
Sex education of the young in the twentieth century: a cultural history	57
Image and Imagination; a new approach to university history from the Middle Ages to the present	59

Nieuwe publicaties / Publications récentes

Annales 1595-1619	60
Gender and the Modern Research University: The Admission of Women to German Higher Education, 1865-1914	65
Studeren in Uniform. 175 jaar Koninklijke Militaire Academie 1828-2003	69
Emma, Louise et Marie. L'Université Libre de Bruxelles et l'émancipation des femmes (1834-2000)	72
Hieremias Triverius Brachelius 1504-1554	73
Losbandige jeugd. Jongeren en moraal in de Nederlanden tijdens de late Middeleeuwen en de Vroegmoderne Tijd	75

Bibliografie / Bibliographie

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden 2003-2004 met aanvullingen – Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique 2003-2004 avec additions	77
--	----

Een nieuwe redacteur, een nieuw uitzicht?

Pieter Dhondt – KULeuven

Op het congres *New Tools in University History* in Gent in oktober vorig jaar heb ik een heel aantal nuttige contacten gelegd met historici uit Genève, Oslo en Halle, maar de wandeling terug naar het station van Gent in het gezelschap van Marc Nelissen had (voorlopig) het meest tastbare gevolg. Hij vroeg me op de man af of ik hem niet wou opvolgen als redacteur van de *Nieuwsbrief*, niet dat hij er geen zin meer in had, maar hij meende dat het tijd was voor een nieuw gezicht. Vermits ik tijdens mijn korte wetenschappelijke loopbaan al dikwijls de voordelen van dit tijdschrift had kunnen ervaren, heb ik niet lang getwijfeld. Op de vorige vergadering van *Studium Generale* in Antwerpen ben ik hem dan ook officieel opgevolgd als nieuwe redacteur. Hierbij wil ik Marc Nelissen van harte bedanken voor zijn schitterende werk van de voorbije negen jaren.

Als aspirant van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek-Vlaanderen ben ik sinds oktober 2001 verbonden aan de Katholieke Universiteit van Leuven. Mijn doctoraatsonderzoek betreft de ontwikkeling van het onderwijs aan de Belgische universiteiten in de loop van de negentiende eeuw. De focus ligt op de faculteiten wijsbegeerte en letteren en geneeskunde en vooral de hervorming van het onderwijs naar buitenlands voorbeeld staat hierbij centraal. (Zie: *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*, 7 (2001), nr. 2, pp. 37-41.)

Een nieuwe redacteur leidt automatisch tot een nieuw uitzicht van de *Nieuwsbrief* "Jein", zoals het in Duitsland heet; uiteraard heb ik een aantal kleine wijzigingen doorgevoerd in de layout, in de indeling van de rubrieken, door het kiezen van een (andere) drukker (Acco) en door het opnemen van meer illustraties, maar fundamenteel verandert er niets.

De *Nieuwsbrief* ambieert net als de voorbije jaren het ideale medium te zijn om op de hoogte te blijven van wat er reilt en zeilt op het vlak van universiteits- en wetenschapsgeschiedenis in België en Nederland. Ik besef maar al te goed dat het welslagen van deze onderneming volledig afhankelijk is van de medewerking van de leden van beide werkgroepen. Daarom vraag ik met aandrang om net als vroeger spontaan bijdragen, bibliografie, boekbesprekingen en aankondigingen van tentoonstellingen, studiedagen of congressen te blijven sturen naar een van de redactieadressen.

Ook de kافت heb ik, ondanks de expliciete vraag van sommige collega's, niet durven/willen wijzigen. Wel heb ik het felle groen wat proberen te milderen en op te fleuren met een illustratie. Alles bij elkaar genomen waren de veranderingen blijkbaar toch voldoende ingrijpend om het verschijnen van dit nummer te vertragen, waarvoor mijn excuses.

Veertiende vergadering van Studium Generale

Antwerpen, Museum Plantin-Moretus, 5 juni 2004

Pieter Dhondt – KULeuven

Huishoudelijke vergadering

Het eerste punt op de agenda betrof de (her)verkiezing van het bestuur van de vereniging: Geert Vanpaemel (KULeuven), voorzitter; Brigitte Van Tiggelen (UCL), ondervoorzitter; Anuschka De Coster (UGent), secretaris; Marc Nelissen (KULeuven) en Pieter Dhondt (KULeuven), nieuwe redacteur van de *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*.

Het grootste deel van de vergadering was gewijd aan de planning van de komende vergaderingen en studiedagen. De najaarsvergadering zal waarschijnlijk doorgaan op 23 oktober in Mons/Bergen. Het voorlopige programma ziet eruit als volgt: in de voormiddag zullen enkele jonge doctorandi hun onderzoek voorstellen en in de namiddag zal een bezoek worden gebracht aan de tentoonstelling *Science et lumière à Mons, 1792-1862*. Meer gedetailleerde informatie volgt nog. De voorjaarsvergadering van 2005 heeft als thema "de financiering van onderzoek en universiteiten" naar aanleiding van de publicatie over 75 jaar NFWO/FNRS.

Na de aankondiging van een heel aantal congressen en studiedagen (zie vanaf p. 46) gaf Marc Nelissen een demonstratie van de nieuwe website van de vereniging (<http://www.studiumgenerale.be>). De structuur ervan staat ongeveer op punt, maar er is nog veel werk om alles in te vullen.

Lezingen:

- Steve Philips (UGent), "Cartografen aan de universiteit";
- Angelo De Bruycker (KULeuven), "Jezuëtenwiskunde in de eerste helft van de zeventiende eeuw in de Zuidelijke Nederlanden";
- Rienk Vermij (UU), "De ontvangst van Copernicus en de natuurfilosofische vernieuwingen aan Nederlandse universiteiten, 1575-1750" en
- Geertje Dekkers (UvA), "Liefhebbers van natuuronderzoek, 1650-1750".

De integrale lezingen of samenvattingen ervan zullen worden gepubliceerd in de volgende *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*, 10 (2004), nr. 2.

Bezoek aan de tentoonstelling "Rubens 2004 – Een hart voor boeken, Rubens en zijn bibliotheek" (onder leiding van curator Marcus De Schepper).

Etudiants sans frontières: migrations universitaires en Europe avant 1945

Compte rendu du colloque à Genève, 20-21 juin 2003

Nicole Fouch – CNRS Crh-EHESS

L'étude des migrations universitaires est un des chantiers importants de l'histoire des relations sociales et culturelles en Europe. Cette recherche, inaugurée il y a près de vingt ans, connaît de nouveaux développements, dans lesquels s'insère l'organisation, les 20 et 21 juin 2003, par Hartmut Rüdiger Peter (Halle) et Natalia Tikhonov (Genève), d'un colloque international autour de ce thème. Ce colloque a eu lieu au Château de Coppet, au bord du Léman. C'est dans ce magnifique lieu de la mémoire européenne, marqué par l'esprit de Germaine de Staël et de Benjamin Constant, que l'Institut européen de l'Université de Genève, dirigé par Philippe Braillard, a récemment installé son Centre européen destiné à accueillir des rencontres et à animer des réseaux de portée internationale.

Cette rencontre est la quatrième étape d'une série de manifestations scientifiques: deux consacrées aux étudiants russes en Allemagne (Halle, 2000 et 2001) et une portant sur la confrontation du cas français avec les autres pôles d'accueil occidentaux (Paris, 2002).¹ Selon la formule éprouvée, une trentaine de chercheurs et d'auditeurs représentant différents pays – des Etats-Unis à la Russie, en passant par la Suisse, la France, l'Allemagne, l'Italie, le Canada, la Bulgarie, la Roumanie et la Hongrie – se sont de nouveau penchés sur la question des étudiants migrants.² Associant historiens, juristes et statisticiens, le colloque de Coppet a permis d'affiner et d'élargir la réflexion de tous ceux qui s'intéressent aujourd'hui à l'histoire des populations étudiantes. Cette manifestation s'est déroulée en français, allemand et russe avec des traductions simultanées autogérées, en particulier grâce aux talents linguistiques exceptionnels de l'historienne Irina Gouzévitch.

Chaque communication a abordé un cas particulier des migrations universitaires en Europe (deuxième moitié du XIXe siècle - première moitié du XXe). Sachant, d'une part, que les pays de départ sont essentiellement l'Europe du Centre et de l'Est et, d'autre part, que les pays d'arrivée sont la France, la Suisse, l'Allemagne, la

¹ Les actes de la première rencontre de Halle sont réunis par Hartmut R. Peter (ed.), *Schnorrer, Verschwörer, Bombenwerfer? Studenten aus dem Russischen Reich an deutschen Hochschulen vor dem 1. Weltkrieg* (Frankfurt am Main: Peter Lang 2001). Les résultats des deux rencontres suivantes viennent de paraître en édition bilingue sous la direction de Hartmut R. Peter et Natalia Tikhonov (eds.), *Universitäten als Brücken in Europa. Studien zur Geschichte der studentische Migration / Les universités: des ponts à travers l'Europe. Etudes sur l'histoire des migrations étudiantes* (Frankfurt am Main: Peter Lang 2003).

² Dans l'attente de la publication des actes du colloque, les résumés des communications annonçant le colloque peuvent être consultés sur le site <http://www.unige.ch/ieug/migrations.html>

Belgique, l'Autriche et l'Italie, il est facile d'imaginer la complexité des croisements auxquels les chercheurs se sont livrés: une seule nationalité d'origine dans plusieurs pays d'accueil; plusieurs nationalités d'origine dans un seul pays d'accueil; une seule nationalité d'origine dans un seul pays d'accueil; approche aussi par école ou par université d'accueil, etc. (Andreev, Ghervas, Ivanov, Kostov, Nastasa, Szögi, Vuilleumier, Irina et Dimitri Gouzévitch, Moulinier, Karady, Signori, Peter et sa dynamique équipe de jeunes chercheurs de l'université de Halle qui mènent, depuis 1999, une recherche approfondie sur la présence des étudiants russes dans les universités du Reich¹). Puzzle de toute évidence compliqué par les épineuses questions de chronologie et de géopolitique européennes propres à la période étudiée et bien connues des historiens des migrations intra-européennes: frontières géographiques, nationales, culturelles et politiques.

Des lignes de forces sont cependant à signaler: tout en soulignant les limites de l'histoire quantitative, de nombreux participants ont insisté sur les possibilités réelles de mesurer les flux et de construire des données statistiques et sociologiques comparatives, à partir des nationalités, confessions, âge, genre, choix d'études des migrants, etc (de Boor, Rygiel, Szögi). Par ailleurs, sur le plan qualitatif, il est clair que pour beaucoup d'intervenants, la guerre de 1914-1918 marque une césure. Deux modèles simplifiés de migrations universitaires peuvent alors être dégagés. Jusqu'en 1914, il s'agit souvent de migrations de substitution ou de perfectionnement, quand les systèmes universitaires nationaux étaient inexistantes, défaillants ou discriminatoires vis-à-vis de certaines minorités ethniques et confessionnelles: les élites de certains pays des Balkans par exemple, sont totalement formées l'étranger, ce qui influence considérablement le développement culturel et social des pays en question (transferts culturels, scientifiques et techniques) et les relations internationales ultérieures (Nastasa, Kostov). Après la Première Guerre mondiale, on assiste plutôt à une émigration déguisée qui fuit, d'une part, devant la discrimination et le *numerus clausus* des universités nationales toujours plus élevés, et, d'autre part, devant les conséquences de la révolution soviétique.

D'autres grands traits ont également émergé: derrière l'apparente hospitalité et le libéralisme affiché des pays et des universités d'accueil, on constate la récurrence de stratégies protectionnistes plus ou moins contrebalancées par l'émergence de la notion de marché universitaire, d'où une surveillance particulière des étudiants étrangers et des restrictions attachées à leur statut juridique (Slama; Cammelli et Sgarzi). Parmi d'autres question soulevées, on relève celles de l'identité, de l'image, de la perception de soi et de l'autre (Ghervas, Klotzsche, Manitz). De nombreuses comparaisons ont été engagées, y compris avec des migrations universitaires au départ des Etats-Unis (Tikhonov). A bien des égards, cet ensemble de déplacements d'étudiants porte en germe le nouvel Espace européen de l'enseignement supérieur (Fouché).

¹ <http://www.geschichte.uni-halle.de/russ-stud/>

Comme l'avait rappelé dans son propos introductif Wladimir Berelowitch (Paris et Genève), l'histoire des migrations estudiantines "reste plus que jamais d'actualité à l'heure où institutions européennes, Etats et fondations ont fait de la mobilité universitaire et de l'ouverture des frontières un de leurs chevaux de bataille, retrouvant ainsi, par une politique volontariste, des pratiques qui coulaient de source dans l'Europe médiévale". Ce constat de longue durée justifie la dernière partie du colloque qui a pris la forme d'une table ronde permettant aux participants de se constituer en réseau, de présenter leurs réflexions sur la méthodologie des recherches envisagées et sur les thèmes prioritaires à retenir. Lors d'une dernière réunion de travail ont été discutées les modalités concrètes et pratiques de la mise en oeuvre et de la gestion du projet: les principes retenus à court terme, dont la mise en oeuvre reste à faire, sont l'élargissement de l'espace chronologique et géographique, la possibilité de construire une banque de données pour l'ensemble de l'espace universitaire européen, la préparation d'un ouvrage collectif qui ferait le point sur les sources et l'historiographie des étudiants migrants et la programmation de nouvelles rencontres à Coppet selon un rythme bisannuel. Il s'agit bien d'un projet prometteur et durable.

Huizen met hoge drempels

Bewerking van een lezing gehouden in het kader van Studium Generale "Huizen van Wetenschap" van de Universiteit van Utrecht, november 2003.¹

Patricia E. Faasse – Free-lance wetenschapshistoricus, faasse@xs4all.nl

Waar wordt wetenschap gemaakt?

Volgens de mythe in het hoofd. Niet zomaar in elk willekeurig hoofd – de kokosnoot valt immers al sinds mensenheugenis op het hoofd van de inboorling, zonder dat daar iets goeds uit kwam, maar Newton hoefde maar onder een appelboom te gaan zitten en de appel (altijd een voorbode van dramatische wendingen in de wereldgeschiedenis) viel op zijn hoofd en floeps!, daar ging het licht aan in Newtons hoofd. Sindsdien is het vallen van de vrucht van de boom niet langer een uiting van het verlangen van de vrucht, maar een gevolg van de werking van de zwaartekracht. Wetenschap kan in de mythe altijd en overal gemaakt worden. Archimedes zat in bad, Watson en Crick zaten in de kroeg.

Maar spreken we in dit geval van wetenschap? Of toch eerder van een idee? Het idee, waarover Einstein beweerde dat dat maar 1% uitmaakt van de wetenschappelijke

¹ Gebaseerd op het boek *Zuiver om de wetenschap. De Akademie en haar levenswetenschappelijke instituten*, Bijdragen tot de geschiedenis van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen deel 4, door Patricia E. Faasse, 1999.

ontdekking – en de resterende 99% is hard werk: een experiment opstellen om het te testen, het testen zelf, de resultaten hiervan opschrijven, ze publiceren en tot slot, het belangrijkste van allemaal, de toets der kritiek van collega-wetenschappers laten doorstaan. Wie alleen op een eiland opeens de moeilijkheden met de snaartheorie oplost heeft misschien een fijne dag, maar zal in de annalen van de wetenschap verder nooit voorkomen.

Inderdaad, niet het verhaal van naakt rondspringende mannetjes die huidkeels eureka roepen, maar het serieuze werk in een laboratorium of een universiteit, dat resulteert in nieuwe, reproduceerbare en geaccepteerde kennis, dat vertegenwoordigt de echte wetenschap. En die wordt in speciale huizen gemaakt, wiens geschiedenis hier het onderwerp is.

Het gaat nu om huizen van wetenschap die nooit of maar zelden hun deuren voor buitenstaanders openen – niet omdat er geheimzinnige dingen gebeuren, of omdat het er gevaarlijk is, maar gewoon omdat het instellingen zijn waar "niets anders" dan wetenschappelijk onderzoek gedaan wordt. Als u geen onderzoeker bent heeft u er niets te zoeken. En als student bent u er pas welkom als u zich al behoorlijk heeft gespecialiseerd. De drempel is er hoog. Het gaat over Akademie-instituten.

Akademie-instituten staan onder het beheer van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschap, de KNAW. De KNAW is al bijna 200 jaar oud en heeft haar zetel in het bijzonder fraaie zeventiende eeuwse Trippenhuis in Amsterdam, gebouwd door de gebroeders Trip, die in wapens handelden. Het fortuin dat ze daarmee maakten is besteed aan dit huis, waar nu het meest prestigieuze wetenschappelijke genootschap van Nederland in verblijft en waar in de negentiende eeuw nog een tijd lang de Nachtwacht van Rembrandt hing. Het is, net als de instituten, niet voor publiek toegankelijk.

Momenteel beheert de KNAW twintig instituten, zowel op het gebied van de levenswetenschappen als op dat van de geestes- en sociale wetenschappen. Ze zijn gevestigd in diverse plaatsen in Nederland – in totaal werken er circa 1200 mensen.

Dat de KNAW onderzoeksinstituten beheert lijkt logisch – waaraan zou een prestigieus genootschap van geleerden zijn bestaansrecht anders moeten ontleen? – maar in werkelijkheid heeft de KNAW nooit de ambitie gehad om ze te hebben. De relatie tussen de Akademie en de instituten is historisch gegroeid uit wat de Akademie altijd als haar meest geëigende missie zag, namelijk het bevorderen en beschermen van het zuiver wetenschappelijk onderzoek. Juist omdat de Akademie deze taak altijd zo serieus genomen heeft, ontkwam ze er niet aan ook zelf onderzoeksinstituten te gaan beheren – ook al kon dat betekenen dat ze in de toekomst haar andere taken minder goed zou kunnen vervullen. Deze paradox, zo zal ik laten zien, heeft geleid tot een bijzonder wetenschapsideaal, waaraan met name de Akademie-instituten beantwoorden, maar dat weer haaks staat op het oude Akademie-ideaal. Zo woedt de discussie voorts – en zo hoort het ook in de wetenschap.

Ik beperk me hier tot de biologische Akademie-instituten. Deze behoren tot de oudste Akademie-instituten en hebben een belangrijke voortrekkersrol vervuld in de

ontwikkeling van de Akademie tot sleutelbewaarder van deze huizen van wetenschap. De ontwikkeling van de biologische Akademie-instituten kan model staan voor de typische twintigste-eeuwse ontwikkelingsgang die ook de overige Akademie-instituten hebben doorgemaakt: van kleine collectiebeherende huizen in de binnenstad, naar grote, multidisciplinair opgezette onderzoeksinstellingen in science-park-achtige industrieterreinen aan de rand van de stad. Ze bestaan nog steeds en zijn geheel conform het wetenschapsbeleid van de Akademie de laatste tijd uitgegroeid tot zogenaamde *centres of excellence*: ze excelleren niet alleen in zuiver wetenschappelijk onderzoek, maar ook in de huidige rangen in de wetenschapsorde.

Ten tijde van hun oprichting waren het heel andere instellingen. In de eerste plaats hadden de eerste drie instituten internationale wortels en dito ambities. Het herseninstituut (Nederlands Instituut voor Hersenonderzoek, uit 1909) ontstond als gevolg van een initiatief van de Internationale Associatie van Akademies, een overkoepeld soort academie waarvan alle akademies van de beschaafde landen in Europa rond de vorige eeuwwisseling lid waren. Dit genootschap van genootschappen stimuleerde allerlei initiatieven die de wetenschap moesten bevorderen – in de verwachting dat dit niet alleen het welzijn der volkeren zou verhogen, maar zelfs een garantie moest bieden voor hun welvaart en zelfs de wereldvrede: van de oprichting van bepaalde gespecialiseerde vaktijdschriften, tot de oprichting van het eerste internationale vredeshof – inmiddels, honderd jaar na dato, via wonderlijke kronkelingen van het lot, toch gerealiseerd.

Ook het onderzoek naar de werking van het brein moest gestimuleerd, vonden men in 1907. Het idee was dat alle vertegenwoordigers van de associatie van akademies bij hun eigen regeringen zouden aandringen op de instelling van een instituut voor hersenonderzoek. Elk instituut zou een deel van het onderzoek doen en allemaal samen zouden ze sterk genoeg zijn om de werking van het brein helemaal te snappen. Uiteindelijk bleek dat zo'n instelling in geen enkel land tot stand kwam, behalve in Nederland, in Amsterdam.

Voor het Hubrecht Laboratorium (thans Nederlands Instituut voor Ontwikkelingsbiologie) geldt een vergelijkbaar verhaal: dat instituut was onderdeel van het *Institut International d'Embryologie*, een Europees onderzoeksnetwerk uit 1910 dat zich ten doel gesteld had een collectie samen te stellen van embryo's van alle dieren in alle stadia van ontwikkeling. De Nederlandse zoöloog Hubrecht was daarmee al tijdens zijn professoraat aan de Universiteit van Utrecht begonnen en geldt eigenlijk als de grote motor achter dit *Institut*. Toen hij in 1915 overleed was er al een flinke collectie in Utrecht samengesteld.

De totstandkoming van het Centraal Bureau voor Schimmelcultures tenslotte (1904) was ook het gevolg van de grootse internationale ambities waarmee de wetenschap rond de eeuwwisseling zo doordrenkt was. Hier was het de *Association Internationale des Botanistes* – opgericht in 1901 – die de wens had een collectie van alle levende schimmels ter wereld tot stand te brengen en te onderhouden, waarvan alle botanici zouden kunnen profiteren. Onder leiding van de Utrechtse hoogleraar in de

botanie Went was zo'n collectie al in het klein aangelegd en met financiële steun van de *Association* werd deze collectie vanaf 1904 uitgebreid en onderhouden.

Internationale wortels dus en tot stand gekomen dank zij de ijver van enkele Nederlandse hoogleraren, die in het internationale gezelschap van weleer hun partij wisten mee te blazen. Hoe het met deze internationale samenwerkingsverbanden afliep is bekend. Toen de rook en het gas van de Eerste Wereldoorlog waren opgetrokken, was de wereldorde zo drastisch gewijzigd dat er voor geen enkel samenwerkingsverband nog toekomst was – en bovendien duurde het tot ruim in de jaren twintig eer het oude Europa zich weer kon verstaan met de voormalige agressor van de centrale machten en het Angelsaksische deel van de nieuwe wereldorde dáár weer een eigen plek in veroverd had. Gevolg was ook, dat er her en der in de wereld nog brokstukken van de ooit zo machtige internationale banden eenzaam achterbleven – zonder koepelorganisatie, zonder financiën, zonder leiding. Precies: drie van deze brokstukjes waren de drie instituten – de KNAW ontfermde zich over hen en ze waren alledrie niet meer onderdeel van een internationale keten, maar zelfstandig Akademie-instituut.

Het tweede kenmerk van deze drie instituten is hun belangrijkste activiteit: het waren rond de eeuwwisseling alledrie "collectievormende" instituten. In het herseninstituut verzamelde men hersenen, in het Hubrecht Laboratorium embryo's en in het CBS schimmels. Daarmee onderscheidden ze zich heel scherp van de universiteiten: die hadden hier aan het einde van de negentiende eeuw juist steeds meer afstand van genomen.

Traditioneel waren het de universiteiten geweest die zich toeleiden op de aanleg van collecties en kabinetten. Maar aan het einde van de negentiende veranderde dat: universiteiten profileerden zich meer en meer als instellingen waar men niet meer keek naar de "verschillen" tussen alle levende wezens, maar naar wat ze allemaal "gemeenschappelijk" hadden: het leven. Niet meer via de "beschrijving" maar via het "experiment" bedreef men wetenschap. Dat vereiste ook andere werkruimtes: de kamers waar eens de collecties uitgestald waren, moesten worden omgebouwd tot laboratoria. De collecties verhuisden meestal naar de zolder en de wetenschap naar de kelder: daar waren de verschillende condities immers het makkelijkst te manipuleren.

De Akademie maakte met haar Akademie-instituten precies de tegenovergestelde beweging: zij haalde juist de collecties weer binnen en stichtte instituten die collectievorming en collectiebeheer als belangrijkste missie hadden. Binnen de universitaire wetenschap werd er nogal laatdunkend over deze instituten gedacht.

Maar juist vanwege hun missie waren ze niet echt een bedreiging van de universitaire hegemonie. En dat is dan tevens hun derde eigenschap: het waren in de eerste plaats toch vooral "dienstverlenende" instituten. Want het hersenonderzoek en de embryologie en de mycologie mochten elders dan al ontwikkeld zijn tot experimentele wetenschappen, dat nam niet weg dat de beschrijving van een enkel exemplaar totaal overbodig geworden was. Integendeel: zonder de adequate

beschrijving van de natuurlijke ontwikkeling van een egelembryo, hadden allerlei experimentele ingrepen in die ontwikkeling geen enkele betekenis: wie de normale gang van zaken niet kent, kan aan allerlei onnatuurlijk ingrepen immers geen valide conclusies verbinden. Dat er dus nog instituten waren waar men desgevraagd antwoord wist op vragen die elders obsoleet verklaard waren, was een verademing. En zo vulden de Akademie-instituten de hiaten in het universitaire onderzoek feilloos aan, zonder er direct mee in competitie te komen.

Tot na de Tweede Wereldoorlog veranderde hier weinig in. De drie instituten leidden een verscholen leven in de binnenstad van Amsterdam en Utrecht. Weinig mensen kwamen er: behalve de dagelijkse bezoekers – de directeur en de bediende – soms een enkele buitenlandse geleerde en een heel enkele keer een hele groep buitenlandse geleerden. Voor het overige waren het oases van wetenschappelijke rust, eenvoud en duurzaamheid. Er werd gewerkt. Na het geweld van de tweede wereldoorlog werd de rust verbroken.

Heel kort en hevig, maar met een vrij langdurig effect waaide er een frisse vernieuwingswind in Nederland. Op allerlei terreinen van het maatschappelijk en culturele leven was er vernieuwing nodig, vonden invloedrijke delen van de politieke en wetenschappelijk elite. Ook de Nederlandse wetenschap moest op de schop. De Nederlandse wetenschap was tijdens de jaren van isolatie achterop geraakt en had behoefte aan een flinke impuls, zowel inhoudelijk als organisatorisch en financieel. Deze resulteerde uiteindelijk in de oprichting van ZWO, de Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek. ZWO had de middelen en de ambitie het zuiver wetenschappelijk onderzoek, zoals dat aan de universiteiten bedreven werd, te stimuleren. Onderzoekers konden onderzoeksvorstellen indienen en na goedkeuring ervan door collega-onderzoekers, hun plannen uitvoeren. Daarnaast richtte ZWO een aantal eigen instituten op, maar dat blijft nu buiten beschouwing.

Zuiver wetenschappelijk onderzoek was het toverwoord van na de oorlog. Zuiver, want onbesmeurd door ideologische vertekeningen, die uiteindelijk altijd bezoedelend op de wetenschap werkte; wetenschappelijk, want wetenschap stond boven de zuilen, wetenschap leidde tot goed geïnformeerde burgers en goed geïnformeerde burgers zouden zich nooit tot fascisme of ander onheil hebben laten verleiden; en onderzoek, want onderzoek was de motor achter de wederopbouw en het geheim van de toekomst.

De Akademie was weliswaar niet de initiator van deze vernieuwingsdrift, maar deed er wel aan mee. In vrij korte tijd richtte ze achter elkaar drie nieuwe biologische onderzoeksinstituten op, alledrie ecologische instituten: het Instituut voor Oecologisch Onderzoek in Heteren in 1954 (voor onderzoek naar de ecologie op het land); het Hydrobiologisch Instituut in Nieuwersluis in 1957 (onderzoek naar de ecologie van het zoete water); en het Delta Instituut voor Hydrobiologisch Onderzoek in Yerseke in 1957 (onderzoek naar de gevolgen van de Delta-werken voor de levensgemeenschappen in de zeearmen). Het waren alledrie instituten met als missie het verrichten van "zuiver wetenschappelijk onderzoek".

Daarnaast begon de Akademie actief de bestaande instituten om te vormen: ze moesten niet langer collectiebeherend en dienstverlenend zijn, maar uitblinken in het verrichten van zuiver wetenschappelijk onderzoek. Het was voor het eerst in de geschiedenis van de instituten dat de Akademie zich actief met hen bemoeide en het tijdstip was beslist goed gekozen. Alle drie de directeuren gingen niet lang na de oorlog met pensioen en voor vernieuwing was ruim budget beschikbaar.

Met de aanstelling van onderzoekslustige directeuren en de financiering van een snelle uitbouw slaagden de Akademie en haar instituten er zo in flink te groeien, zowel in termen van personeelsopbouw, als van wetenschappelijke output. Men betrad allerlei nieuwe onderzoeksrichtingen: in het herseninstituut bijvoorbeeld, deed men behalve anatomisch onderzoek, ook fysiologisch, gedragswetenschappelijk, psychologisch, neurologisch en endocrinologisch onderzoek – behalve kippen, muizen, katten, apen, kakkerlakken en vissen, waren er als proefdier ook enkele kaaimannen, een hond en de geit Betsy aanwezig. De behuizing werd vanzelfsprekend te klein.

Midden jaren zeventig begon het grote verhuizen: het herseninstituut ging naar de rand van de stad, waar ook het AMC bezig was een enorm ziekenhuis neer te zetten; het Hubrecht Laboratorium volgde de universiteit naar de Uithof; en het CBS, dat altijd samen met het Phytopathologisch Laboratorium Willie Commelin Scholten in een villa in Baarn gehuisd had, kreeg een gloednieuw flat-achtig gebouw, nu vlakbij WCS, weer in Baarn. De collecties verdwenen uit het zicht, in een kluis, of in de kelder. In het hersenonderzoek hingen de potten met breinen bijvoorbeeld aan de muren in de gang; decoratief, zoals een ander een schilderijtje of een kleedje ophangt.

De drie ecologie-instituten hadden vanwege de aard van hun onderzoek – veel veldwerk en *in situ* onderzoek – al gekozen voor behuizing versholten in de natuur en ver weg van de stad. De wetenschap moest kunnen groeien en dat kon nu eenmaal het best in de onbebouwde kom. Bovendien was wetenschap inmiddels gevaarlijk en lawaaiërig en konden stadsmensen er steeds minder begrip voor opbrengen. Zo verdween het huis van de wetenschap langzaamaan uit de stad.

De definitieve metamorfose van de Akademie-instituten tot multidisciplinaire *centres of excellence* volgde koud op de explosieve uitbreiding die de vijfentwintig jaar na de oorlog zo kenmerkte. Het wetenschappelijke landschap was te vol geraakt, vond men zo langzamerhand bij het ministerie van OCW in Zoetermeer. Al dat zuiver wetenschappelijke onderzoek – het was te veel, te versnipperd, te fragmentarisch, te onsamenhangend, te dubbelop, te stuurloos, te vrijblijvend en vooral te duur. Iedereen die maar onderzoek deed; je zag door de bomen het bos niet meer. Het moest anders: er moest richting komen, coördinatie, taakverdeling, concentratie, samenhang, overleg, inzicht, transparantie. De universiteiten waren het eerst aan de beurt. Over de ingrepen en hun gevolgen kunt u tot de dag van vandaag de hoogleraren horen kreunen.

Daarna volgden de Akademie-instituten: wat waren dat eigenlijk voor dingen? Waarin onderscheidden ze zich van al het andere wetenschappelijk onderzoek?

Met het doen van zuiver wetenschappelijk onderzoek alleen kwam een op zichzelf best respectabel Akademie-instituut er niet meer. Dat deden er zoveel. Behalve het Delta-Instituut en het Centraal Bureau voor Schimmelcultures – daarover straks meer – was het onderzoek dat op de Akademie-instituten verricht werd niet uniek meer. Sinds collectiebeheer was losgelaten, was er weinig waarin de Akademie-instituten verschilden van de universiteiten; in beide deed men zuiver wetenschappelijk onderzoek, in veel gevallen gedroeg men zich zelfs als goede burens: men leende elkaars instrumenten, werkte wat samen, deelde een symposium en hing over de schutting om de laatste roddels uit te wisselen.

Toch was er nog een groot en naar later bleek cruciaal verschil tussen de Akademie-instituten en de universiteiten: in de periode van groei waren de Akademie-instituten in alle richtingen uitgewaaid en uitgegroeid tot vrij omvangrijke kenniscentra.

Juist omdat de wetenschappers die hier werkten geen onderwijsverplichting hadden en alleen en uitsluitend wetenschappelijk onderzoek deden had men in alle rust en ruimte allerlei verschillende onderzoeksterreinen kunnen verkennen en vestigen. Met het onderzoek aan het brein bijvoorbeeld hielden zich meer dan zeven subdisciplines bezig – allemaal met hun eigen proefdieren, hun eigen referentiekaders, hun eigen communicatiekanalen en hun eigen samenwerkingsverbanden. Maar ook allemaal met dat ene brein en niet met iets anders. Het "object" was altijd constant gebleven, net als bij de embryologie en de mycologie. Daar waren het de verschillende ontwikkelingsstadia en het schimmehrijk; met andere woorden dus niet een "probleemstelling", maar een "object" was het onderwerp van onderzoek. En dat object werd vanuit een hele stoet invalshoeken bestudeerd: van micro- tot macroniveau, van genetisch tot organismaal, van beschrijvend tot experimenteel.

Hier lag de kiem voor de later zo bejubelde en nu zo vanzelfsprekende multidisciplinariteit van onderzoek. Het enige dat deze instituten hoefden te doen om zich fundamenteel van de universiteiten te onderscheiden, was een "gezamenlijke probleemstelling" formuleren en die vanuit zoveel mogelijk disciplines benaderen. Die probleemstelling was de ruggengraat van het instituut; de hoeveelheid disciplines van waaruit zij benaderd zou kunnen of moeten worden was flexibel.

Het is nooit echt het beleid geweest van de instituutsdirecteuren om op een zeker moment actief te gaan werken aan de formulering van een dergelijke instituutsvraagstelling, om zo de samenhang te creëren waaraan intern en extern behoefte bestond; en toch is dat precies waarmee de instituten zich onder de toenemende dreiging van bezuinigingen uit Zoetermeer gingen bezighouden.

Het leidde vrijwel overal tot flinke ruzies. En die zijn niet alleen terug te voeren op karaktertegenstellingen of vermeende eigenzinnigheid van directeuren. Op de achtergrond speelde natuurlijk ook de democratisering van de wetenschap in het algemeen en wat de geest van de jaren zestig en zeventig in het bijzonder heet. Feit is

dat onder invloed van de explosieve uitbreiding van het wetenschappelijk onderzoek in de jaren vijftig en zestig een cultuur van individualisme tot bloei was gekomen en dat de dreigende bezuiniging de neiging elkaar als concurrenten te zien eerder versterkte dan afzwakte. Feit is ook dat het met de vrijblijvendheid van onderzoek gedaan was. Sommigen vonden dit jammer en spraken van het einde van de creativiteit en de vrijheid; anderen vonden dat het hoog tijd was geweest dat er eens kritisch naar de massa gekeken werd – doorgaan op de ingeslagen weg zou volgens hen het onherroepelijke einde van de wetenschap geweest zijn. Beide sentimenten typeren het tijdsgewricht, maar leverden geen instrumenten voor de oplossing van de crisis.

De Akademie, ver weg in het Trippenhuys, greep pas hardhandig in toen de ruzies in de Akademie-instituten uit de hand dreigden te gaan lopen. Het is opmerkelijk dat dit nodig bleek bij alle instituten behalve twee.

Om de verdeeldheid in het Herseninstituut op te lossen stelde men de Commissie-Casimir in, om het Hubrecht Laboratorium uit de brand te helpen kwam er een Reorganisatie-Commissie, het Ecologisch Zoetwater instituut kreeg een Commissie van Goede Diensten over de vloer en het Land Ecologisch Instituut deed het met een heuse Evaluatiecommissie. Al deze commissies waren samengesteld uit gezaghebbende en respectabele Akademie-leden en, daardoor of desondanks, slaagden al deze commissies erin om samen met de medewerkers van de instituten uitgebreide, welomschreven onderzoeksprogramma's te maken. Het cruciale verschil met de situatie voorheen was dat nu niet meer de onderzoekskwaliteit van de aanwezige "mensen", maar die van het "programma" richtinggevend werd voor de ontwikkelingsgang van de instituten. Een nieuweling werd niet alleen meer op zijn of haar onderzoekstalenten gescreend, maar ook op zijn of haar inpasbaarheid in het programma of onderdelen daarvan en bijgevolg dus ook op zijn of haar samenwerkingsvermogens. Wetenschap aan een van de Akademie-instituten werd *teamwork* – de eenling in de wetenschap was zo dood als de dodo.

Alleen het Centraal Bureau voor Schimmelcultures en het Delta-instituut ontsnapten voorlopig aan deze dans. De meest voor de hand liggende reden hiervoor is dat beide instituten uitgegroeid waren tot absoluut uniek in Nederland. Het CBS had in tegenstelling tot het herseninstituut en het Hubrecht Laboratorium zijn collectie nooit afgestoten, maar juist commercieel geëxploiteerd. Van over de hele wereld betrekken nog steeds farmaceutische industrieën, bierbrouwerijen, chemische industrieën en voedselabrikanten bepaalde schimmels van het CBS. Dankzij dit unieke karakter was het voor het CBS niet nodig zich van de universiteiten te onderscheiden en op een of andere manier zijn bestaansrecht te bewijzen. Datzelfde geldt voor het Delta-instituut: dat was sowieso geacht van tijdelijke duur te zijn en halverwege de jaren zeventig en begin jaren tachtig was de afsluiting van de zeearmen nog in volle gang en het onderzoek naar de gevolgen hiervan voor het estuarium dus ook. Tussen haakjes is het wel interessant te zien dat met de volgende veranderingen in het wetenschappelijke landschap op komst, ook deze twee instituten hun missie

hebben moeten herformuleren, met ook de nodige onrust, maar dit valt nu buiten dit verhaal.

Vanaf de jaren tachtig en negentig onderscheiden Akademie-instituten zich dus van universitaire instellingen door hun expliciete "multidisciplinaire onderzoeks karakter". Ze werven nieuwe onderzoekskrachten omdat het onderzoeksprogramma de wenselijkheid van hun aanwezigheid dicteert; niet alleen de onderzoekstalenten van een nieuwe medewerker worden gewogen, maar ook zijn of haar onmisbaarheid als voorwaarde voor het voortbestaan van het onderzoeksprogramma. En doordat er formeel geen onderwijsverplichting bestaat, heeft men de handen gezegd vrij om zich exclusief en uitsluitend op de productie van wetenschappelijke kennis te concentreren. Voor wie die ambitie heeft een paradijs, voor wie onverhoopt uitgeblust raakt een doodlopende tunnel.

Dit huidige multidisciplinaire karakter van de Akademie-instituten is de uitkomst van een complexe historische ontwikkelingsgang. Het is de uitkomst van een ingewikkeld dansje met de universiteiten, de moederorganisatie en het ministerie. In eerste instantie vertegenwoordigden de Akademie-instituten een wetenschapsideaal dat aan de universiteiten net verlaten was (collectie-aanleg en beheer). Halverwege de eeuw gingen de Akademie-instituten samen met de universitaire onderzoeksgroepen gevolg geven aan de wens veel zuiver wetenschappelijk onderzoek te produceren. En aan het einde van de eeuw distantieerden de Akademie-instituten zich weer van de universiteiten door zich multidisciplinair te organiseren rond een expliciet geformuleerd onderzoeksprogramma. Dit programma vormt de basis voor samenwerkingsprogramma's: wie een aandeel erin kan leveren is welkom, wie liever alleen pioniert kan beter wegblijven.

In de behuizing van de Akademie-instituten is deze ontwikkelingsgang eenvoudig terug te lezen. Eerst woonde men in herenhuizen in de stad; de kamers waren ruim, goed verlicht en statisch. Daarna begon de trek naar buiten: aan de rand van de stad, tussen allerlei andere vluchtelingen uit de stad: ziekenhuizen, universitaire laboratoria. Men betrok er flat-achtige gebouwen, met verschillende verdiepingen, die als het ware de interne differentiatie visualiseerden: op de begane grond de microscopie, eerste verdieping fysiologie en in de nok de stafmedewerkers en de vergaderzalen. Opvallend is dat de instrumentmakerij meestal in het souterrain of de begane grond zat; net als de dierenstallen en de dierenverzorgers. Hoe hoger in het gebouw, hoe hoger in de hiërarchie, zoiets moet daaraan ten grondslag liggen.

En tenslotte is men als lid van de Akademie-familie bij elkaar gaan wonen: het Centraal Bureau voor Schimmelcultures is bijvoorbeeld recent gaan samenwonen met het Hubrecht Laboratorium en het Herseninstituut deelt een gebouw met het Interuniversitair Oogheelkundig Instituut, dat sinds een aantal jaren ook Akademie-instituut geworden is.

Naarmate niet meer het object van onderzoek, maar het onderzoeksprogramma het cement tussen de onderzoekers is, is er ruimte geschapen voor samenwerkingsverbanden met onderzoekers over de hele wereld. In het Hubrecht

Lab was er een programma met de naam *Laboratories without Walls*. Kennisuitwisseling en -coördinatie gaan via internet. Misschien geeft dat richting aan ons denken over het huis van de wetenschap in de toekomst.

Als "multidisciplinariteit" het nieuwste kennisideaal vertegenwoordigt – wat gezien de terminologie in allerlei beleidsnotities de trend schijnt te zijn – dan gedijt wetenschap het beste in instituten als de Akademie-instituten. Daar bestuderen "verschillende" disciplines immers "samen" die ene probleemstelling; en of ze nu met elkaar in een huis wonen, of in een virtuele wereld elkaars burens zijn, maakt voor de vooruitgang in kennis niet uit. Het is in dit verband wel frappant dat de KNAW, de hoedster van de multidisciplinaire instituten, dit kennisideaal niet actief uitdraagt. Ze afficheert zichzelf nog steeds als hoeder van het ideaal van de zuivere wetenschap – kijk maar eens op haar website – terwijl ze er nota bene zelf voor gezorgd heeft dat haar instituten het nieuwste kennisideaal belichamen.

Wetenschap, zo moet de conclusie luiden, gedijt niet alleen bij de gratie van wilde ideeën, het moeizame testen ervan en de wetenschappelijke discussie over nieuwe resultaten – maar ook door de aanwezigheid van tegenstellingen en paradoxen. Daarin verschilt het huis van de wetenschap van veel andere huizen, ook die met minder hoge drempels.

Academic Interests and Catholic Confessionalisation in the Archducal Netherlands (1598-1621): The example of the Louvain Privileges of Nomination

Bruno Boute – KULeuven

Proefschrift aangeboden tot het verkrijgen van de graad van Doctor in de Geschiedenis, 18 december 2003. Promotor: Prof. Dr. Jan Roegiers. KULeuven Faculteit Letteren.

By the end of the fifteenth and in the beginning of the sixteenth centuries privileges were granted by the Holy See to the Louvain university and its faculty of arts via which students and teachers could be appointed to (lower) ecclesiastical offices in the Low Countries. As members of learned corporations were not bound by canonical residence, benefices could be used by the numerous secular clerics at the universities of the Ancien Régime as scholarships, as means of remuneration for teaching or administration, or as a stepping stone to an ecclesiastical career. This Louvain "job agency" *avant-la-lettre* was legitimised by the role the university claimed as bulwark of orthodoxy and seminary for ecclesiastical and worldly elites. This "role in society", and consequently academic identity as well as the interests associated with it, proved to be all but evident, however, when the fierce opposition against these

privileges by other circuits claiming a niche on the clerical job market of the Ancien Régime is taken into consideration. Consequently a performative definition of society and truth was adopted in this research, in which society, truth and power are approached as a result of successful associations (actor networks) instead of as an explanans of human behaviour.

Central to this research is the idea that the Louvain privileges of nomination for ecclesiastical benefices cannot be considered as a merely material aspect of the academic enterprise, as part of the "structures of science" which are merely supporting knowledge. The phenomenon was approached as an anthropological object woven into a network in which so-called "social", "cultural" and "empirical" elements redefine each other continuously and reinforce each other diachronically via the *cycle of recognition*, a concept borrowed from contemporary sociology of sciences. In order to maintain this "fabric of Academia" (ecclesiastical benefices, secular clerics, college life, the educational model of the pastoral theologian, orthodoxy and discipline, "true Catholicism" and omnipresent heretics), several attempts were made by Louvain academics to incorporate the circuits of power (Rome, the dynasty, the emerging nobility of state in the councils, the Brabant power elites) into academic coalitions. The contention that the field of tension between the pursuit of autonomy and tutelage by the emerging dynastic states is one of the features of the history of universities has, consequently, to be questioned. Instead, the early modern period seems to have been marked, in the Louvain case, by a growing integration and accommodation of academic interests with those of the circuits of power, via networks, which transcended the institutional frontiers between "the University" and "the State" or "the Church". Academics in Louvain (as well as in Douai and Dole) were not confronted with absolutism or confessionalisation, but capitalised on these phenomena and, consequently, reinforced them from below.

The chronological frame of this research, the reign of the archdukes and the pontificates of Clement VIII and Paul V, is not considered as a "turning point" or a "milestone", but as an interesting moment which offers ample possibilities to follow "academics in action" when negotiating their interests, their identity, their role in the res publica. The line of approach is constituted by the long-lasting conflict (1588-1616) concerning academic claims to benefices in the principality of Liège. Liège circuits active at the Roman curia translated a conflict over benefices into a conflict over papal universalism and jurisdiction, a highly sensitive notion in the context of the Second Roman Centralisation under the banner of the Council of Trent. The "Roman Question" was closely connected with the activities of Louvain theologians in Roman palaces as experts in the service of erudite cardinals or as censors in the theological debates during the *congregationes de auxiliis divinae gratiae*; with collisions with a militant Jesuit order claiming the enviable position of bulwark of the faith on the Catholic frontier as well; and with the reform of the university of Louvain during the visitation of 1607-1617, an enterprise which evolved in a text characterised as the first organic law on higher education and as a "milestone" in the relationship with authority, but

which was largely orchestrated by the academics themselves. In this context the beneficial interests of the Louvain faculty of arts were confirmed in the bull *Regimini Universalis* of 1616. In the period under investigation, Louvain academics managed to identify themselves, after the crisis of the late sixteenth century, as a unique passage point for the restoration of the dynasty's position in the political field of the Netherlands and of Catholic religion.

Les universités belges et le monde de l'industrie. Essai de repérage historique (1880-1970)

Kenneth Bertrams – ULB

Dissertation présentée pour obtenir le grade de docteur en histoire, le 20 janvier 2004. Promoteur: Prof. dr. Serge Jaumain (ULB). ULB Faculté de philosophie et lettres.

Cette thèse de doctorat porte sur le jeu des interactions qui ont animé les universités belges et les milieux industriels, durant une période qui court grossièrement de 1880 à 1970. Elle tente de dégager les mécanismes qui ont permis de rapprocher, sur le long terme, les deux environnements institutionnels sur les plans respectifs de l'enseignement et de la formation (relations indirectes), d'une part, et de la recherche (relations directes), de l'autre. Ce travail est divisé en trois parties qui comprennent chacune trois chapitres.

La première partie tente de rendre compte des limites de l'héritage de la première industrialisation sur les domaines de l'enseignement technique supérieur et de la construction sociale de l'innovation technologique dans la Belgique du tournant du siècle (1880-1914). Sont successivement abordées les questions relatives à l'émergence de la recherche scientifique – et son institutionnalisation dans le circuit de l'enseignement technique supérieur universitaire –, à l'appropriation de l'innovation technologique d'origine exogène dans l'industrie belge et à la légitimation de la professionnalisation de l'enseignement universitaire.

La deuxième partie fait le bilan de l'héritage laissé par la Première Guerre mondiale sur les universités à la suite de l'accélération du rapprochement entre science et industrie, et des retombées de cette nouvelle alliance sur le paysage industriel belge. Bien que la période d'entre-deux-guerres fût marquée par l'émancipation institutionnelle de l'université et l'alignement des programmes de cours aux nécessités de l'industrie moderne (sous la pression des "plate-formes technico-scientifique"), elle se caractérisa aussi par un âge d'or des relations industrie-université directes facilitées par la construction de nouveaux sites pourvus de laboratoires. L'institutionnalisation de la recherche scientifique, qui conforta la stratégie universitaire via la création du

Fonds National de la recherche scientifique en 1928, ouvrait de nouveaux chantiers de coordination entre laboratoires universitaires et industriels. La crise et la Seconde Guerre mondiale mirent un terme provisoire à ces initiatives privées.

C'est l'effort public qui, sous l'effet de l'intensification des capitaux de recherche consacrés à la défense (cf. nucléaire), fut principalement consolidé au sortir de la guerre en matière de coopération industrie-université. L'institutionnalisation des agences de coopération de la recherche scientifique "orientée vers les applications industrielles" s'imposa rapidement (création de l'Institut pour l'encouragement de la recherche scientifique dans l'industrie et l'agriculture – IRSIA – en 1944). La troisième partie montre que les universités ont été, une nouvelle fois, associées à la recomposition de la recherche coopérative. En disposant des postes-clés de la constellation technico-scientifique, les responsables des laboratoires universitaires se muèrent progressivement en entrepreneurs de la science. Dans le sillage de la démocratisation de l'accès à l'université, les autorités académiques tentèrent d'opérer au rassemblement des structures de recherche. Pourtant, la tendance "multiversitaire" des années 60 préparait insidieusement le terrain de l'université "entrepreneuriale" vantée par certains depuis le milieu des années 80 – une évolution sur laquelle se penche brièvement l'épilogue.

The City and the University: Reflections on Researching Town and Gown

Anthony Potts – La Trobe University, Bendigo, Australia

Dissertation presented to gain the degree of Doctor of Educational Sciences, 4th of February 2004. Supervisor: Prof. dr. Marc Depaepe (KULeuven), co-supervisor: Prof. Dr. Tom O'Donoghue (University of Western Australia). KULeuven Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.

Relations between universities and their host cities continue to be of academic interest as well as interest to the general public. The study reported here concerns such town gown relations. While it has perhaps personal in tone it should be noted that such biographical approaches, which were once dismissed as too introspective, need less of an apology today. The study firstly outlines the research being examined, then proceeds to discuss the nature of reflexive accounts, the origins of the research, seminal studies, methodological issues, theoretical issues, responses to the research and finally makes some concluding comments.

This study is a critical commentary on the research that resulted in the writing of my book *Civic Leaders and the University: State and Municipal Politicians' Perspectives on Higher Education in Australia* (Bern: Peter Lang 2003). It also refers to my other current

research including: "The Power of the City in Defining the National and Regional in Education. Reactions against the Urban: Universities in Regional Australia", in: *Paedagogica Historica*, 39 (2003) no. 1 and 2; "Images and Academe: The uses of imagery and the university: some examples from the New World of Australia, New Zealand and the United States", in: *Journal of Educational Administration and History*, 35 (2003) no. 2 and "Suppressed and Oppressed? Edited Life Histories of Australian Female Academics 1965-1985", in: *Educational Research and Perspectives*, 30 (2003) no. 1.

Civic Leaders and the University was prompted by two events. The first was my attendance at a conference held at the University of Amsterdam in 1996 entitled *Universities and their Cities*. At this conference the remarks made the Mayor of Amsterdam during his opening of the conference that until relatively recently the Amsterdam City Council had some role in the appointment of the professors at the University of Amsterdam were a stimulus to my thinking. Scholarly research presented by Armstrong, Darvall and Grove-White (1996) on the economic, environmental and social impact of Lancaster University on its town and region was a special stimulus to my own investigations.

At the same time my own university's regional advisory board released for internal circulation a commissioned report by a commercial consultancy company (McGuinness, 1997) on future strategic directions for the university. As part of this report the consultants had had in April 1997 "consultations with community leaders" and "community representatives". However, a damning scholarly critique noted the report failed to provide details of the research methods and procedures used to: chose individuals, collect data from these individuals or ensure that individuals were properly representative of the larger groups of interest. Consequently this apparent lack of methodological rigour used to measure "community feeling" called into question the research and the results. This was the final stimulus to pursue the research for *Civic Leaders and the University* and for the article "The Power of the City in Defining the National and Regional in Education".

Civic Leaders and the University and the accompanying articles illustrate the importance of contextual features and local dynamics in university/city relationships. Furthermore they highlight the importance of the local-global axis by illustrating the importance of local and regional influences on universities and how these are not subordinate to more global forces. For local conditions are important in all universities, and it should not be assumed that the developments in mainstream institutions are somehow "natural".

Civic Leaders and the University, "The Power of the City" and the empirical work that forms the basis of these also suggest important propositional knowledge. Firstly recaptured in summary form are the substantive propositions on civic leaders' attitudes to regional universities. These can be briefly stated as follows. Despite lacking expert knowledge civic leaders:

- have relatively sophisticated understandings of the role of regional universities,

- appreciate that regional universities add to the status of regional cities by giving them distinct identities,
- understand that due to the global world regional universities can not be simple regional in character,
- see that regional universities challenge the dominant modes of education provided by capital city universities,
- value regional universities as important assets, which perform a variety of functions,
- view regional universities as primarily but not exclusively vocational in character,
- understand regional universities as not being able to be fully comprehensive universities but as more strategically focused with a limited range of programs,
- in the absence of more formal education gain their knowledge on the role of regional universities via interactions with a range of significant others.

The empirical work in *Civic Leaders and the University* and "The Power of the City" can be further extended to suggest certain key formal propositions that embrace a range of other public institutions such as schools, hospitals and other government agencies.

Stoute dromen, harde realiteit, samen sterk

Beschouwingen bij het symposium ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de oprichting van Lovanium in Congo, Leuven, 10 februari 2004¹

Pieter Dhondt – Aspirant FWO, KULeuven

Op dinsdag 10 februari deed de Congolese president Joseph Kabila in de Belgische Senaat een oproep voor hulp aan "alle vrienden van Congo, en daar rekenen we België bij"². Een gelijkaardige vraag weerklonk op ongeveer hetzelfde moment in de jubileumzaal van de Leuvense alma mater op het symposium ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de oprichting van de universiteit van Lovanium. De verstandhouding tussen België en haar ex-kolonie, tussen Leuven en de universiteit van Kinshasa leek een nieuwe bloeiperiode tegemoet te gaan.

Deze positieve ingesteldheid overheerste onomwonden op het symposium. De rode draad tussen de lezingen – het geheel leek me bijna opgebouwd als een spannend jeugboek – versterkte dit gevoel. Men begon met een heroïsche start, zijnde de

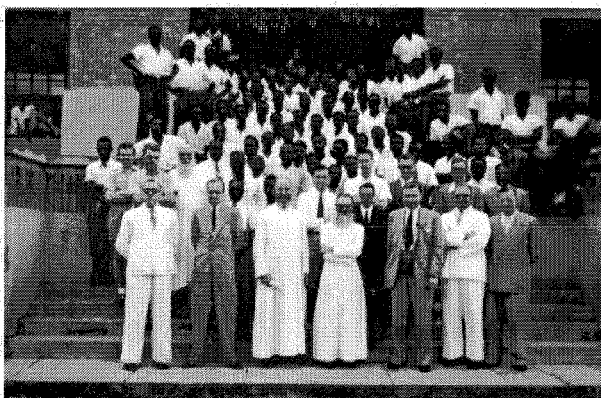
¹ Veel van de hier geuite kritische bemerkingen zijn ontstaan tijdens discussies met andere aanwezigen na afloop van het symposium, maar de tekst is volledig in persoonlijke naam geschreven.

² "Kabila looft Belgische 'pioniers'", in: *De Standaard*, 11-02-2004.

oprichting van de universiteit ("stoute dromen"), Lovanium, het hoofdpersonage, raakte dan in moeilijkheden ("harde realiteit"), maar de toekomst zag er goed uit, zodat kon worden besloten met een happy end ("samen sterk"). Het laatste deel kreeg hierbij uiteraard het meeste aandacht. De bedoeling van de organisatoren was tenslotte "een positieve attitude te bewerken voor Afrika-Congo in alle geledingen van de KULeuven en Vlaanderen, met als gevolg een versterking van solidaire interuniversitaire collegialiteit tussen KULeuven – Université de Kinshasa – Faculté Catholique de Kinshasa ten gunste van het Congolese volk."¹

Het stimuleren van financiële, materiële en wetenschappelijke steun stond centraal en niet het meegeven van een genuanceerd beeld van de geschiedenis van Lovanium. Dit bleek al zeer duidelijk in de tweede voordracht van Prof. em. Roger Eeckels, "Visionaire stichters en hun realisaties". Het ophemelen van

Le Centre universitaire Lovanium

P. Bézy, W. Van Laere, R.P. Moutwens, D. Van Gèlewenbergh, Dr. Piatras, J. Nkoko, W. Van Pee, Dr. Schoutmans, Dr. Dubocqage, G. Malengreau, R.P. Schalmans, R.P. Van Bülck, G. Van der Schueren, Dr. Ronsse, G. Peeters, 1952

Prof. Malengreau, Prof. Van der Schueren en Mgr. Van Wayenbergh als zijnde de pioniers van de nieuwe universiteit, gebeurde naar mijn mening net iets te expliciet. Door het publiek meermaals attent te maken op de aanwezigheid van weduwen en dochters van de twee bovengenoemde hoogleraren, beklemtoonde de spreker het hagiografische karakter van zijn verhaal.

Ook de rol van de katholieke kerk bij de stichting van de universiteit en het katholieke karakter ervan werden sterk benadrukt. Uit een, aldus Mgr. Prof. em. Maurice Plevoets, nog steeds actuele brochure van 1954 bleek dat Leuven een instelling wilde van werkelijk universitair onderwijs van niveau, gedragen door een christelijke inspiratie en aangepast aan de lokale noden van het land. Plevoets schrok er niet voor terug zijn voordracht als volgt te beëindigen: "Eerstdaags zal de Universiteit van Kinshasa worden teruggeschonken aan haar rechtmatige eigenaar, de Katholieke Kerk in Congo. Meer dan ooit tevoren heeft ze de hulp nodig van haar stichteres. [...] In afwachting [...] zal alles wat deze thans doet voor de Universiteit van

¹ "Verslag symposium 50 jaar Lovanium-UNIKIN-F.C.K.", <http://www.kuleuven.ac.be/vesaliusonline/verslagsymp.htm>.

Kinshasa uiteindelijk ten goede komen aan de toekomstige Katholieke Universiteit van Kinshasa en haar herrijzenis bespoedigen."¹ Het woordgebruik lijkt me het verrassende pleidooi extra kracht te moeten bijzetten.

Van de heroïsche aanvangsfase werd onmiddellijk gesprongen naar de actuele, "harde" realiteit. Enkele sprekers uitten, schijnbaar tussendoor, weliswaar wat klachten over Mobutu en de etatisering van de universiteit, maar echte aandacht was er nauwelijks voor de periode tussen de onafhankelijkheid en de conflicten op het einde van de jaren 1990. Zeer opmerkelijk in dit tweede deel van het symposium was de lezing "Survivre pendant la guerre" van Prof. Josaphat Ndelo-di-Phanzu, de huidige rector van de Universiteit van Kinshasa. Ik kreeg de indruk dat hij er uitermate fier op was erin geslaagd te zijn om als rector de universiteit tijdens de gewapende conflicten continu te laten functioneren. Uiteraard is het een prestatie die veel respect afdwingt, maar toch vroeg ik me tegelijkertijd af of het eigenlijk niet de taak is van de overheid om het onderwijs te verzorgen en of Ndelo-di-Phanzu door zijn verdienste op deze manier in de verf te zetten niet het signaal geeft dat de universiteit van Kinshasa de overheid niet echt nodig heeft.

Een andere, fundamentele tegenspraak kwam terug in een heel aantal lezingen en overheerste het laatste gedeelte, "samen sterk". Enerzijds kreeg ik de indruk dat veel sprekers worstelden met de schrik beschuldigd te worden van neo-kolonialisme en wezen ze voortdurend op het belang van tweerichtingsverkeer; maar anderzijds maakten ze tegelijkertijd duidelijk hoe slecht het gesteld was/is met de universiteit van Kinshasa en de vraag waaruit het verkeer vanuit Congo naar België zou kunnen bestaan, bleef dan ook onopgelost. Zeker Prof. Eric Tollens maakte in zijn voordracht "Studenten, overbevolking, ondervoeding, dollar-koers" de schrijnende toestand van de universiteit van Kinshasa erg tastbaar.

Prof. Lunganza R. Kalala concentreerde zich op zijn beurt op de moeilijke positie van de Congolese hoogeraren. Zij zijn overbelast, onderbetaald, hebben geen of nauwelijks onderzoeksfaciliteiten en beschikken over onvoldoende didactisch materiaal. Hij pleitte voor de uitwisseling van docenten tussen de universiteit van Leuven en deze van Kinshasa, maar besepte zelf dat tweerichtingsverkeer op dit terrein nog lange tijd een droom zou blijven.

Het symposium had soms erg veel weg van een lofrede op het eigen reeds gepresteerde ontwikkelingswerk: inleefreizen georganiseerd door de Universitaire Parochie, VLIR-projecten van de KU Leuven in Congo, hulp bij het opstellen van studieprogramma's in de Lichamelijke Opvoeding en in de Kinesithérapie, het ICT-project "Université virtuelle du Congo", de recyclage van pc's, labomateriaal en boeken. Het aanwezige publiek paste uitstekend bij deze naar mijn gevoel te feestelijke sfeer: een zeer groot aantal emeriti, nauwelijks Congolezen en al helemaal geen studenten. Als we de bovengenoemde projecten maar voldoende zouden steunen, dan kwam de universiteit van Kinshasa er vanzelf weer bovenop, zo leek het wel.

¹ Symposium 50 jaar Lovanium-UNIKIN-F.C.K., bundel van de lezingen (Leuven, 10 februari 2004), p. 17.

Op zichzelf zijn dit allemaal heel lovenswaardige initiatieven, maar het blijft een vorm van ontwikkelingssamenwerking die openstaat voor discussie. Van tweerichtingsverkeer is, ondanks de retoriek, in geen van de bovengenoemde projecten concreet sprake en bijvoorbeeld het doorgeven van oude pc's kan op korte termijn wel directe noden aan de universiteit van Kinshasa opvangen, maar een echte oplossing lijkt me dat helaas toch niet. In afwachting van een langetermijnoplossing, kunnen dergelijke projecten misschien wel zinvol zijn, maar toch verliet ik het symposium met het ietwat ongemakkelijk aanvoelende beeld van de rijke blanke in maatpak, die de arme zwartjes gaat helpen.

Gedragswetenschap in de steigers. Het psycho-pedagogisch vertoog van Ovide Decroly ontmythologiseerd? (1871-1932)

Angelo Van Gorp – KULeuven

Proefschrift aangeboden tot het verkrijgen van de graad van Doctor in de Pedagogische Wetenschappen, 29 maart 2004. Promotor: Prof. dr. Marc Depaepe (KULeuven), copromotor: Prof. dr. Frank Simon (UGent). KULeuven Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.

Als er één Belgische figuur behoort tot de canon van het universele pedagogische erfgoed, dan is dat zeker Ovide Decroly (1871-1932). Hij wordt geprezen omwille van zijn pioniersrol op het gebied van de kinderpsychologie, de orthopedagogiek van mentaal gehandicapten en van sociaal delinquente jeugd, zijn bijdragen tot de wetenschappelijke pedagogiek, het testen en meten, zijn psychologische theorie van de globalisatie, enzovoort. Daarnaast is er ook een onmiskenbare invloed van hem uitgegaan inzake de verwetenschappelijking, professionalisering en academisering van de psycho-pedagogiek. Hoeveel verdiensten hij ook moge gehad hebben, opvallend is dat ze hem allemaal werden toegedicht door de overlevering en traditie en nauwelijks op grond van serieus wetenschappelijk onderzoek werden onderbouwd. Bovendien werd de figuur Decroly bijna altijd en al te eenzijdig herleid tot het enge begrip "psycho-pedagoog" of tot de reformpedagoog, die hij slechts ten dele was. Wie de "wetenschapper" Decroly in wezen was, waaruit zijn wetenschappelijk vertoog bestond en hoe het gegroeid is, was voor een groot deel onbekend. De vraag was dus gewettigd of het beeld dat van de wereldberoemde pedagoog Decroly decennialang was overgeleverd wel strookte met de historische feiten. Temeer omdat die overlevering geclaimd en gemonopoliseerd werd door zijn weduwe en familie, oud-medewerkers en generaties van "volgelingen" of "fans" van zijn opvoedkundige methode, kortom de decrolyens. De literatuur over Decroly, ook de zogeheten wetenschappelijke, mythologiseerde en canoniseerde de "Meester" in die

mate dat al te vaak een loopje werd genomen met de realiteit en aan Decroly's pedagogische principes een authenticiteit werd toegedicht die ze niet hadden.

In zijn proefschrift heeft de auteur getracht om voor het eerst – tot voor enkele jaren bestond niet eens een exhaustieve bibliografie van Decroly's wetenschappelijk werk – alle registers van de wetenschapper Decroly in kaart te brengen, om aldus uit het keurslijf van de Decroly-mythe te kunnen breken. Hoewel ontmythologiseren daarbij niet de hoofddoelstelling was – het is immers maar de vraag of dat, anders dan door een systematische deconstructie, mogelijk is – komt de Decroly-mythe ook in dit proefschrift willens nillens ruimschoots aan bod. Anders dan in de hagiografische literatuur over Decroly benadert de auteur de Decroly-mythe evenwel als een problematisch concept, waarbij hij vooral inzicht tracht te geven in de mechanismen achter ontstaan, overlevering en bestendiging van de mythe. Deze thematiek is het meest uitgesproken aanwezig in het eerste en het zesde hoofdstuk, twee hoofdstukken die een vork vormen rond de overige vier hoofdstukken waarin de auteur zijn analyse van Decroly's wetenschappelijk oeuvre voorstelt. In het eerste hoofdstuk wordt stilgestaan bij de creatie en de overlevering van de Decroly-mythe, terwijl het laatste hoofdstuk nader ingaat op de specifieke reformpedagogische context, voedingsbodem van een zogeheten "Cultus van de Pionier".

Gebruik makend van de metafoor van het "steigerwerk" ontleedt de auteur in het tweede tot en met vijfde hoofdstuk de evolutie die de wetenschapper Decroly doormaakte van medicus (neuroloog, psychiater en pediater) over medisch-pedagoog (of orthopedagoog avant-la-lettre) en pedotechnicus (pedoloog) tot reformpedagoog. Na in het tweede hoofdstuk de onderscheiden steigerdelen verkend te hebben, wordt in de volgende twee hoofdstukken ingegaan op enkele details uit dat steigerwerk, met name de medisch-pedagogische en de pedotechnische constructie. In een volgende hoofdstuk wordt vervolgens het amalgaam voorgesteld waaruit Decroly zijn steigerwerk vervaardigde, met name zijn zogeheten bio-psycho-sociaal concept, ofwel de bio-psycho-sociale constructie. In vier interludia, telkens interfererend met een

voorgaand en/of volgend hoofdstuk, mag de veiligheidshelm even af. Geschreven in een luchtiger toonaard zorgen zij ervoor dat de lezer even op adem kan komen alvorens een volgend steigerdeel beklommen wordt. In het slotstuk neemt de auteur bovenop Decroly's steigerwerk plaats, op de (reformpedagogische) steigervloer, om enkele kantlijnen te trekken bij een Decroly die gevangen zat tussen mythe en

wetenschap. Was Decroly werkelijk de "John Dewey of Europe", zoals men wel eens durfde te beweren, of deed men daardoor de waarheid teveel geweld aan? Decroly's steigerwerk leert ons dat die vraag een genuanceerd antwoord verdient.

Dat de auteur veel verder is willen gaan dan wat men zou kunnen verwachten in een doorsnee geschiedenis van onderwijs en opvoeding bewijst de volgende greep van onderwerpen die hij aan bod laat komen in zijn proefschrift. In het hoofdstuk over de medisch-pedagogische constructie wordt bijvoorbeeld uiteengezet welke reis Decroly ondernam door "Terra Medica" alvorens zich toe te leggen op pedagogische vraagstukken. Decroly wordt gevolgd tijdens zijn studies in de genees-, heel- en verloskunde aan de Rijksuniversiteit van Gent en gedurende zijn specialisaties in de neurologie en de psychiatrie te Berlijn en Parijs. Op die manier wordt ook een flinke brok medische geschiedenis aangesneden – een grotendeels onontgonnen terrein in de werken over Decroly –, wat doorgetrokken wordt in het tweede interludium dat handelt over Decroly's participatie in de *Société de Médecine Mentale* en de *Société belge de Neurologie*. In het vierde hoofdstuk worden Decroly's netwerken verder ontgonnen en schetst de auteur de relatie die Decroly had met de *Société protectrice de l'Enfance anormale*, de *Société belge de Pédotechnie* en de *Ligue de l'Enseignement*. Langs die weg wordt ook een stukje blootgelegd van de ontstaansgeschiedenis van de pedagogische wetenschappen in België. Met de zogeheten *nature-nurture controversy* als uitgangspunt gaat de auteur evenmin de invloed van sociale hygiëne en eugenetica op zijn medische en pedagogische denkbeelden uit de weg, wat langs de lijnen van onder meer de evolutieleer en de psychoanalyse een vertaling kreeg in de medische pedagogiek, de beroepsoriëntering en de hervorming van het onderwijs.

De slotconclusie mag duidelijk zijn: zonder alle constructies in Decroly's steigerwerk te (er)kennen, kan men onmogelijk Decroly's psycho-pedagogisch vertoog begrijpen. Elk aspect van zijn werk was cruciaal als steigerdeel. Nooit vond er een zogeheten *Pädagogische Wende* plaats in zijn leven, waarbij de medicus plaats ruimde voor de pedagoog Decroly. In essentie was Decroly medicus én pedagoog, een medisch-pedagoog of medicus-pedagoog, ook en wellicht nog het meest in zijn hoedanigheid van reformpedagoog. In de Decroly-mythe heeft men door een al te gekleurde kijk op het leven en werk van Decroly de impact van de medicus op de pedagoog Decroly nooit helemaal naar waarde kunnen schatten. In zijn proefschrift hoopt de auteur daarin eindelijk geslaagd te zijn.

Gli statuti universitari: tradizione dei testi e valenze politiche. Dall'originarietà degli Studi Generali all'autonomia delle Università degli Studi (secc. XII – XXI)

Beschouwingen bij een congres voor universiteitsgeschiedenis in Sicilië, Messina – Milazzo, 14-17 april 2004¹

Anuschka De Coster – UGent

Als historicus heeft men, per definitie, niet de kans de eigen studieobjecten in levenden lijve te bestuderen. Universiteitshistorici daarentegen, lijken zich in een gunstigere positie te bevinden omdat ze af en toe de gelegenheid krijgen echt aan veldwerk te doen en academische rituelen effectief te observeren. Zo een kans neemt men natuurlijk gretig aan. Een Italiaans congres biedt, zeker voor wie getraind is in een Angelsaksisch georiënteerde cultuur, een gelegenheid bij uitstek ondergedompeld te worden in een andere, (be)vreemde(nde), academische cultuur. En tenminste vanuit deze invalshoek was het hier te bespreken congres een boeiende ervaring.

Het congres over universitaire statuten dat plaats vond op Sicilië te Messina en Milazzo werd georganiseerd door het Centrum voor de Geschiedenis van de Universiteit van Messina, met de steun van het Interuniversitair Centrum voor de Geschiedenis van Italiaanse Universiteiten evenals de Internationale Commissie voor Universiteitsgeschiedenis.

Het idee voor dit congres was gegroeid uit enkele voorgaande Italiaanse congressen² en natuurlijk ook uit de actuele context van de universitaire hervormingen en de vragen rond autonomie van de academische instellingen. Bovendien is de aandacht voor statutaire en normatieve bronnen in het algemeen duidelijk weer aan het groeien in combinatie met de aandacht voor de sociale en politieke context van universiteiten. Deze vernieuwde interesse voor statuten in Italië kan ook in een andere context geplaatst worden: men raakt daar zo stilaan los van wat ik een "Bologna-complex" zou noemen, de neiging de geschiedschrijving van universiteiten te veel op Bologna te enten en dit als absoluut model te beschouwen. Enkele grote Italiaanse congressen en bundels van de laatste tien jaar tonen dat er meer aandacht gaat naar de

¹ Deze tekst is gegroeid vanuit gedachtewisselingen met verschillende collega's tijdens het congres. Het resultaat hiervan is echter volledig in persoonlijke naam neergeschreven.

² Zie de volgende congresbundels: Andrea Romano, *Università in Europa. Le istituzioni universitarie dal Medioevo ai nostri giorni. Strutture, organizzazione, funzionamento. Atti del Convegno internazionale di Studi, Milazzo, 28 Settembre - 2 Ottobre 1993* (Rubbettino: Soveria Mannelli 1995); Luciana Sitran Rea, *La storia delle Università italiane archivi, fonti, indirizzi di ricerca. Atti del Convegno, Padova, 27-29 ottobre 1994* (Triest: Lint 1996); Gian Paolo Brizzi en Andrea Romano, *Studenti e dottori nelle università italiane (origini - XX secolo). Atti del Convegno di studi Bologna, 25-27 novembre 1999* (Bologna: CLUEB 2000) (Centro interuniversitario per la storia delle università italiane. Studi 1).

"kleine universiteiten".¹ Een grondige studie van deze universiteiten roept om een terugkeer naar de bronnen, naar een studie van hun statuten, zonder dat die gelezen worden in functie van "het Bolognese model" dat hoogstens als vergelijkingspunt kan dienen.

Vandaar dat er sinds enige tijd bij Italiaanse historici een verlangen leeft naar de publicatie van een nieuw corpus dat, liefst in elektronische vorm, alle statuten van de verschillende Italiaanse universiteiten zou bevatten. Een lovenswaardig project, waar men waarschijnlijk ook geld voor zal kunnen binnenhalen.

Een dergelijk project vraagt natuurlijk voorafgaandelijk een sluitende definitie van het begrip "universitair statuut". Welke statuten neemt men op? Kiest men uitsluitend voor de "interne" statuten, uitgevaardigd door de universitaire instellingen in *senso strictu* zoals *universitates*, residentiële studentencolleges, colleges van doctoren enzovoort — trouwens hoe "intern" zijn bijvoorbeeld die colleges van doctoren eigenlijk? Of neemt men ook de "externe" teksten op: stedelijke statuten, vorstelijke besluiten en pauselijke bullen over werking en bestuur van de universiteit? Zeker in de Italiaanse context, maar evengoed elders, kan men niet om de besluiten van politieke en kerkelijke autoriteiten heen; men zou enkele heel essentiële aspecten van het universitaire leven missen. Maar hoever moet men hierin gaan?

Nobele bedoeling van dit congres was dus een platform te bieden voor de vergelijking van bestaande statutaire bronnen van verschillende universiteiten en van de relatie tussen politiek en universiteit en zo een mogelijkheid te bieden om via discussie tussen experts tot een antwoord te komen op de vermelde cruciale vragen.

In de praktijk viel er niet altijd veel te merken van een antwoord op deze vraag, laat staan van een bewuste poging daartoe te komen. En dit leidt me ertoe in dit verslag enkele beschouwingen te verwerken over de verschillen in Europese academische culturen en over de Italiaanse in het bijzonder.

Het congres was, zoals de gewoonte is ten zuiden van de Alpen, bijzonder ruim opgevat en besloeg verschillende periodes, van de middeleeuwen tot de 20ste eeuw. Hoewel de nadruk duidelijk lag op Italiaanse universiteiten, was er naar Italiaanse normen, een merkwaardige en opvallende poging gedaan om ook over de huidige landsgrenzen heen te kijken en andere Europese landen bij het geheel te betrekken.² De geografische en chronologische ordening binnen de sessies was niet altijd zo duidelijk, maar het gebrek aan interne cohesie – toch mijns inziens noodzakelijk om een constructieve discussie uit te kunnen lokken – werd opgevangen door het feit dat het volgepropte programma toch geen plaats bood voor discussie. Meer nog, daar de geplogenheden van een internationaal congres dit nu eenmaal vereisen, meldt men

¹ Zie de congresbundels vermeld in voorgaande voetnoot en in het bijzonder: Gian Paolo Brizzi en Jacques Verger, *Le Università minori in Europa (secoli XV-XIX) (Alghero, 30 ottobre - 2 novembre 1996)* (Rubbettino: Soveria Mannelli 1998).

² De invloed van de *International Commission for the History of Universities* was hier zeker niet vreemd aan.

best wel enkele keren dat discussies en gedachtewisselingen tussen collega's van groot belang zijn, maar in de praktijk vermijdt men ze best en hiervoor bestaan middelen genoeg. Begin stevast te laat, confronteer de sprekers zeker niet te vaak en niet te streng met het tikken van de klok, mocht er door afwezigheden toevallig wat ademruimte in het programma komen, zorg er dan voor dat er enkele *papers* van discipelen achter de hand gehouden worden die er snel tussen geschoven kunnen worden en die liefst totaal los staan van de andere in de sessie. Bovendien kan men sufheid bewerkstelligen door een uitgebreide – weliswaar heerlijke – lunch aan te bieden. En als dat niet genoeg helpt, loopt de dag wel laat genoeg uit om te verzekeren dat niemand in het publiek nog veel zin en moed heeft een kritische vraag te stellen, laat staan te bedenken. Mocht er dan toch enige gelegenheid zijn tot discussie dan wordt die best omgevormd tot een nieuwe (iets kortere) lezing door een van de "autoriteiten" op het congres gevolgd door de replieken van enkele andere, door de eerste spreker aangesproken, "grote namen".

Bovendien lijkt men *papers* best zeer beschrijvend en gedetailleerd te maken, met daarin opsommingen van data van vorstelijke besluiten of verschillende uitgaven van statuten, bij voorkeur uitsluitend gericht op de eigen universiteit. Voor de toehoorder verliezen minder vertrouwde onderwerpen zo hun interesse en bieden lezingen over onderwerpen waar men goed mee vertrouwd is, niets nieuws. Christopher Black¹ herhaalde het onlangs ook nog: Italiaanse historici hebben jammer genoeg een afkeer voor synthese — toegegeven er kan geen goede synthese zijn zonder grondig voorafgaand onderzoek — en ook vergelijkend onderzoek (zelfs op Italiaans niveau) is uit den boze bij de talrijke historici die zich nog steeds liever op de lokale geschiedschrijving concentreren.

Problematiserende studies met analyses van de inhoud en uitgave van statuten vanuit bepaalde vraagstellingen, over de relatie en wisselwerking tussen academische en politieke elite, over de vraag of een universiteit statuten nodig heeft om als dusdanig te bestaan en welke teksten als statuten gezien kunnen worden, werden hoofdzakelijk door de niet-Italiaanse deelnemers naar voor gebracht. Niet te verwonderen dat enkele Italiaanse doctorandi vol bewondering kwamen opbiechten bijzonder geïnteresseerd te zijn in enkele van die lezingen. Ze zijn dit soort lezingen jammer genoeg niet gewend.

David Lodge² zei het al, een congres is nu eenmaal bijzonder goed te vergelijken met een pelgrimstocht. Opoffering is wat telt; er geweest zijn, gezien zijn, dat is belangrijk. In welke toestand men aanwezig is, is op zichzelf veel minder belangrijk. Tot grote verbazing van de "noorderlingen" hadden heel wat Italiaanse studenten (en die niet alleen ...) er geen moeite mee op de achterste rijen manifest iets anders te zitten lezen. In onze contreien zouden we dat minstens als onbeleefd beschouwen.

¹ Christopher F. Black, *Early Modern Italy. A Social History* (London en New York: Routledge 2001), p. x.

² Zie de inleiding van David Lodge, *Small world: an academic romance* (London: Secker and Warburg 1984).

Als men zo duidelijk te kennen geeft niet geïnteresseerd te zijn in de lezing, kan men dan niet beter wegblijven? Neen, klinkt het antwoord uit het zuiden, want dan is men er niet geweest... Uit pure noodzaak, wegens het slechte weer en de grote afstand tussen hotel en congresruimte pasten we ons dan maar aan de plaatselijke gewoonten aan. Het kostte de jonge Iers-Belgische delegatie – hierin volop gesteund door haar "onmiddellijke oversten" – dan ook bijzonder veel moeite, maar niet altijd zonder succes, enkele Italiaanse collega-doctorandi te overtuigen mee de omgeving te verkennen als alternatief voor nauwelijks te volgen lezingen.

We maken hier een simplistisch en oneerbiedig onderscheid tussen "Citramontani" en "Ultramontani", en dit enkel om enkele algemene reële tendensen duidelijk te maken. Het ligt zeker niet in onze aard en bedoeling personen te veroordelen op basis van nationaliteit, maar wel om academische gebruiken te schetsen. Onze welgemeende verontschuldiging aan die Italianen die niet aan dit plaatje beantwoorden. Gezien de omstandigheden hebben we het hier natuurlijk in eerste instantie over de Italiaanse gang van zaken, maar dat er ook onder de "niet-Italianen" grote verschillen bestaan in academische cultuur beseffen we natuurlijk ten gronde. Tijdens dit congres werd het ook duidelijk hoe groot de verschillen zijn tussen de Angelsaksische manier van lezingen geven en bijvoorbeeld de Oost-Europese die toch ook zeer encyclopedisch opgevat zijn. Hoezeer verscheidenheid in Europa toe te juichen is, we kunnen ons toch ten zeerste de vraag stellen hoe ver we nog staan van een eenmaking en van gelijkwaardigheid op academisch niveau.

Goed, we hadden het over Italië en enkele elementen moeten in deze context toch nog even aangehaald worden. Dat het oog — en de maag — op zo een congres ook wat wil, hadden de Italiaanse organisatoren bijzonder goed begrepen. Niet alleen kregen we bij lunch en diner de specialiteiten van de Siciliaanse keuken voorgeschoteld, het congres werd gehouden in de imposante Aula Magna van de Universiteit van Messina en tussen de aangename, zij het te veel tegen de warmte isolerende, muren van de Duomo Antico van Milazzo. Dat deze laatste onpraktisch was omdat ze niet verduisterd kon worden, was iets dat slechts de enkele excentriekelingen — waaronder een Italiaan — opviel die zowaar voor didactisch materiaal hadden gezorgd en de nog grotere excentriekelingen die dat nog wilden kunnen lezen ook. Tijdens enkele halve dagen werden we zowaar vergast op een viertal prenten van Messina en afbeeldingen van de zegels van de universiteit die continu afwisselend door een dataprojector werden geprojecteerd. Geen mens die wist welke band ze hadden met de inhoud van de lezingen, maar goed, ze werden getoond.

Naar goede traditie werden de congresgangers ook nog eens overladen met een stapel boeken, een mooie tas en pen. Tijdens het volledige congres was bovendien simultaanvertaling tussen het Engels en het Italiaans voorzien. Dat die niet altijd te betrouwen was, veel miste en nauwelijks te volgen was, kwam zeker de interne

communicatie niet ten goede, maar het is te appreciëren dat minstens de moeite was gedaan hiervoor te zorgen.

Het hele congres werd afgesloten met een "tavola rotonda" gewijd aan interne Italiaanse discussies over de toekomst van universiteiten, met onder de deelnemers een oud-minister van onderwijs en onderzoek, enkele senatoren en vertegenwoordigers uit de academische wereld. De aanwezigheid van de voorzitter en de secretaris van de Internationale Commissie voor Universiteitsgeschiedenis werd door de organisatoren van het congres absoluut noodzakelijk geacht, maar zoals we van hen konden vernemen, was dit "panelgesprek" uiteindelijk niet meer dan een opeenvolging van monologen.

Het is al gezegd, het zijn de uiterlijkheden, de vorm en de eerste indruk die tellen, en de meeste Italiaanse aanwezigen waren vol lof over het zo goed georganiseerde congres. Behalve de obligate vertragingen — en wat is daar mis mee? — liep er inderdaad niets mis. Het zal alleen onze indruk geweest zijn dat men inhoudelijk niet echt een stap dichterbij het eigenlijke doel, de uitgave van de statuten. Maar, misschien interpreteren we dit verkeerd, welk ander doel kan een congres hebben dan een gelegenheid tot blij weerzien voor de *beau monde académique* en tot introductie van doctorandi?

En althans de zuidelijke doctorandae wisten blijkbaar maar al te goed (of dachten te weten) hoe belangrijk uiterlijkheden zijn. Mantelpakjes en naaldhakken vormden, ondanks de afgrijselijke kasseien op de weg naar de Oude Duomo te Milazzo, een obligaat onderdeel van de outfit van de Siciliaanse doctoraatsstudentes (opvallend minder bij de Centraal- en Noord-Italiaanse). Proberen ze op deze manier te overleven en hun kansen te verhogen in de harde academische wereld? Het moet gezegd, het leven van een Italiaanse doctoraatsstudent is geen lachertje, niet alleen is de termijn voor een doctoraat beperkt tot 2 à 3 jaar en zijn de beurzen bijzonder laag,¹ ook na het doctoraat blijven de kansen beperkt. Vooral vrouwen, zij die kunnen rekenen op de financiële steun van thuis, blijven lang in de academische wereld rondhangen van het ene slecht betaalde en tijdelijke project naar het andere, vaak halftijds werkend aan kleine projecten die hun zeer weinig zicht geven op een aanstelling.

Om de eigen doctorandi de kansen te geven ervaringen op te doen en een carrière uit te bouwen hebben de Italiaanse universiteiten weinig geld over, maar voor grote "internationale" congressen zoals hier beschreven, hebben de universitaire autoriteiten evenals de hogere echelons duidelijk geld te veel, al is het maar om die buitenlanders te kunnen overdonderen met de pracht en praal van de ontvangende universiteit en regio. De Contrareformatie is in Italië nooit ver weg.

¹ Op het eerste zicht is hier niet zo veel verschil met de situatie in Engeland en Ierland.

Wat er ook van zij, dat er geld is voor een onderwerp als universiteitsgeschiedenis — zelfs in deze barre tijden — daar gaat het hier om. Er is momenteel ook een nieuw boek¹ in de maak over de geschiedenis van de Italiaanse universiteiten. Of er veel nieuws in zal staan, durf ik me al niet meer af te vragen, maar vast staat dat het een schitterende uitgave zal worden in meerdere volumes en rijkelijk geïllustreerd. Het moet gezegd dat het de expliciete bedoeling van het redactiecomité is om hiervan een synthesewerk te maken, waar, zoals reeds aangehaald, inderdaad grote nood aan is.² Verbijsterend en benijdenswaardig dat dergelijk onderzoek en publicaties volop gefinancierd worden door het ministerie van onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, dat ook de opdrachtgever is. Universiteiten zijn nu eenmaal een historisch fenomeen waar Italië (met recht en reden) trots op is en dat onvoldoende bekend is bij een groter publiek. De studie hiervan zou, zo lijkt men te redeneren, de positie en reputatie van Italië in Europa kunnen bevorderen. Dan toch een gegeven waar de andere Europese regeringen een voorbeeld aan kunnen nemen?

Dit congres was opgedragen aan de Bolognese historicus Antonio Ivan Pini (†9/02/2003) die als geen ander de studie van de Bolognese middeleeuwse universiteit wist te integreren in de studie van de omringende maatschappij. Ik wens dit stuk op te dragen aan zijn kleinzoon Federico Pini (°28/10/2002), kind van twee culturen, opdat zijn Duitse moeder en Italiaanse vader, mijn vrienden Sabine en Christiano, hem het beste uit hun twee werelden zullen meegeven.

Pro aris et focis. Theologie en macht aan de Theologische Faculteit te Leuven 1617-1730

Toon Quaghebeur – KULeuven

Proefschrift aangeboden tot het verkrijgen van de graad van Doctor in de Geschiedenis, 28 mei 2004. Promotor: Prof. Dr. Jan Roegiers. KULeuven Faculteit Letteren.

¹ Het project voor het boek "Storia delle Università in Italia" wordt geleid door het Centro universitario per la storia delle università italiane en gefinancierd en gesteund door het *Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca* en de *Conferenza dei Rettori delle Università Italiane*. Het redactiecomité bestaat uit Gian Paolo Brizzi (Bologna), Piero Del Negro (Padua) en Andrea Romano (Messina). Het werk zal gepubliceerd worden bij uitgeverij Sicania (Messina)

² De eerste twee volumes geven een overzicht van de ontwikkeling van de universitaire instellingen in Italië van de oorsprong tot de 21ste eeuw. Het derde volume moet aparte overzichten bieden van de historische ontwikkeling van alle vandaag nog bestaande Italiaanse universiteiten.

Het doorgevoerd onderzoek betreft de relatie van de Leuvense theologische Faculteit met de haar omringende centra van beslissingsmacht tijdens de periode 1617-1730. Het proefschrift bestudeert de manier waarop Kerk en Staat zich bemoeiden met het debat dat binnen de Faculteit werd gevoerd. We gaan op zoek naar het *Sondergruppebewusstsein* van de Faculteit die omwille van haar maatschappelijke relevantie onderhandelingen voerde zowel met de seculiere overheid in Brussel, Madrid, Parijs, Den Haag of Wenen als met de kerkelijke hiërarchie in Rome of Mechelen. Deze studie thematiseert de polemiek, de theologie en de strijd van de Faculteit die haar autonomie en identiteit trachtte te bewaren onder de steeds wisselende regeringen en pontificaten. Voorliggend onderzoek concentreert zich op de activiteit van de Faculteit als korps van professoren. Zij functioneerden als bestuurders van Faculteit en Universiteit, als raadgevers van bisschoppen en leidende politieke kringen.

Het onderzochte bronnenmateriaal kan in zes topics worden ondergebracht: het universiteitsarchief, het archief van het aartsbisdom Mechelen, de archieven van de jezuïeten, archiefmateriaal met betrekking tot het "jansenistisch genootschap", de archieven van de Zuid-Nederlandse en van de buitenlandse centra van politieke besluitvorming, de Vaticaanse archieven met onder meer de archieven van het Heilig Officie en van de Congregatie van de Index.

De hoofdstukken van de verhandeling volgen de Faculteit in haar geschiedenis van 1617 tot 1730. De begindatum 1617 moet om twee redenen worden beschouwd als een schamiermoment in de geschiedenis van de Faculteit. Tussen 1606 en 1617 onderwierpen de aartshertogen alle geledingen van de Universiteit aan een grondige visitatie. Tegen 1617 had het bestuurscollege van de Faculteit, dat normaliter acht leden telde, zich bijna volledig vernieuwd. De einddatum 1730 betekende, net zoals de begindatum, op een dubbele manier een breuk in de geschiedenis van de Faculteit. In dat jaar vond de definitieve liquidatie van de jansenistische oppositie binnen de Universiteit plaats; rond dat jaar overleden nagenoeg alle leden van de Faculteit die in de controverse een rol hadden gespeeld.

De proloog, die de vijf hoofdstukken voorafgaat, brengt een analyse en een reconstructie van de organisatie en werking van de Faculteit. De Universiteit was in oorsprong een pauselijke instelling, gesticht op vraag van de stedelijke overheden. Vanuit een getemperd conciliarisme en zich fel afzettend tegen het protestantisme, bestudeerde de zestiende-eeuwse Faculteit het *depositum fidei* van de Kerk zowel vanuit de benadering van het augustinisme als die van het thomisme. De regering in Madrid en de Heilige Stoel in Rome volgden de Leuvense theologische school niet enkel van op de zijlijn, maar speelden actief mee op de academische scène.

In het eerste hoofdstuk, dat de periode 1617-1640 thematiseert, wordt het belang van de Visitatie voor de Faculteit onderzocht. Een eerste artikel bestudeert de poging van de Faculteit om bij de visitatie zoveel mogelijk uit de brand te slepen en haar eigen wensen ingewilligd te zien. Een tweede artikel toont de eigenzinnige houding van de Faculteit tijdens de eerste conflicten bij de doorvoering van deze nieuwe grondwet voor het facultair bedrijf.

Het tweede hoofdstuk, getiteld *Nulla salus extra Augustinum*, bestudeert de periode 1640-1660. Na 1640 traden de bestaande tegenstellingen en spanningen duidelijker dan vroeger naar voren. Externe belanghebbenden versterkten de verdeeldheid binnen de Faculteit waar twee fracties het augustinisme en het thomisme tegen elkaar uitspeelden. Wat vrij vlug "jansenisme" werd genoemd, zou meer dan een eeuw lang de katalysator vormen van de spanningen tussen koninklijke en ordinairische professoren, van de wrijvingen tussen de strikte Faculteit en de Leuvense stadsmagistraat, van de regelrechte conflicten tussen een zich opdringende regering en een op haar autonomie staande academische corporatie. De manier waarop de verschillende machtsgeledingen buiten de Faculteit de fictie van het jansenisme in stand hielden als een soort niemandsland waarbinnen de strijd om een nieuw evenwicht tussen de kerkelijke en de seculiere overheid - verbroken sinds 1617 - zijn internationale uitlopers kreeg, vormt het onderwerp van dit tweede hoofdstuk.

Het derde hoofdstuk, met als titel *Sub sole Romano*, betreft de periode 1660-1682 en bestudeert de houding van de Faculteit tijdens het moeizaam hervonden precaire evenwicht tussen de Faculteit en de Heilige Stoel. Om haar gehoorzaamheid ten aanzien van de pauselijke autoriteit te bewijzen, stuurde de Faculteit een deputatie naar Rome en vroeg er de goedkeuring van haar augustinisme en van haar moraaltheologie. Tegen het oprukkende *Staatsgewalt* van de regering in Brussel en Madrid, die onder de dekmantel van steun aan het anti-jansenistische kamp zoveel mogelijk greep trachtten te krijgen op de organisatie van de Leuvense Faculteit, zag de Heilige Stoel zich gedwongen tot een georganiseerde terugtocht.

De rivaliteit tussen de Leuvense theologen Huygens en Steyaert, de impact van aartsbisschop Precipiano op de Faculteit, het ontstaan van een "jansenistisch genootschap" en de verwickelingen in het kader van een Leuvense gezantschap bij het Heilig Officie worden gethematiseerd in het vierde hoofdstuk onder de titel *Sub nebula precipianensi*. Het bestudeert de periode 1683-1700. Via een doorgedreven benoemingspolitiek slaagden de regering, de internuntius en Precipiano als aartsbisschop van Mechelen erin de Faculteit met anti-jansenisten te bevolken. Deze drie partijen stonden niet zelden tegenover elkaar in hun ijver om de exclusiviteit van het inspraakrecht in de Faculteit. De verschillende fracties binnen de Faculteit bedienden zich van de partij die op dat ogenblik het meest in staat scheen hun particuliere belangen te verdedigen.

Een vijfde en laatste hoofdstuk kreeg de titel *Opportunisme en ultramontanisme*. De koers die de Faculteit voer tijdens de periode 1700-1730 was sterk afhankelijk van de tegenstrijdige signalen die uitgingen van het Frans-Spaanse bestuur (1702-1706), van het Anglo-Bataafse regime (1706-1713) en van de Oostenrijkse centrale regeringsinstellingen.

De ogenschijnlijk vele *petites histoires* rond het getouwtrek om orthodoxie en macht geven zicht op een Faculteit die opportunisme en besef van eigenwaarde moest combineren in de uiterst moeilijke positie, nu eens van beklaagde, dan eens van *ancilla cathedrae Petri*. Ze legde zichzelf geen passieve rol op en kwam op cruciale ogenblikken

verrassend uit de hoek. Haar theologie verwoord in de zestiende-eeuwse documenten – de *Doctrina*, de Lessiuscensuur en de *Justificatio* – wist ze te bewaren, de macht moest ze aan anderen laten. De verdediging en versteviging van de eigen augustijnse traditie van de Leuvense school functioneerde als een voorzichtige manier, een bedachtzame poging om *In eminenti* (1642), *Cum occasione* (1653), *Ad sacram* (1656), *Vineam Domini* (1705) en *Unigenitus* (1713) tegen te spreken, zonder dit direct of openlijk zo klaar te stellen.

Tijdens de periode 1617-1730 wisselde de invloed van "Kerk" en "Staat" over de Faculteit voortdurend. Als *Adjunkt der Kirche* deed de Faculteit er alles aan om haar statuten en Romeinse grondslagen te vrijwaren ten aanzien van het *Wachstum der Staatsgewalt*. Op lange termijn was er onmiskenbaar een verschuiving in het voordeel van de vorst en zijn regering. Uiteindelijk werd de Universiteit een *Adjunkt der Staat*. Deze laatste kon zich een ongebreidelde bemoeizucht permitteren en dicteerde rectorale decreten.

Het proefschrift werpt tevens een nieuw licht op de controverse van het jansenisme en het anti-jansenisme. Het jansenisme, dat door de tijdgenoten en in de historiografie wordt beschouwd als een kameleontisch verschijnsel, als een woekerend wier dat alles en iedereen in zijn greep krijgt en alle beslissingen dirigeert of tegenhoudt, is een *creatio ex nihilo*. De werkelijke inzet van de controverse rond het Leuvense jansenisme betrof niet de doctrine van de *Augustinus* (1640) maar de vraag naar de autoriteit van de Kerk, zowel binnen haar eigen rangen als ten aanzien van een zich verzelfstandigende Universiteit en de toenemende "etatisering" van de maatschappelijke ruimte. In het zich afzetten tegen de voortdurende staatsbemoeiing in het bestuur van de Faculteit, duldde Rome geen binnenkerkelijke discussie over moeilijke theologische problemen. Naar aanleiding van de telkens weer opblaiende twist tussen de jezuïeten en de Faculteit, waarin de regering regelmatig tussenbeide kwam, voerde Rome een eigen verborgen agenda uit. Zolang het spook van het jansenisme in leven werd gehouden, kon Rome eisen stellen in een poging zijn impact op de Universiteit te behouden en zowel de regering in haar organisatiedrang als de Universiteit in haar autonomiestreven te stuiten.

Voorliggende studie houdt tenslotte een kritisch oordeel in over het optreden van het Heilig Officie. Het Heilig Officie, dat elke belangrijke theologische discussie voor zichzelf reserveerde, bracht nooit oplossingen. Het Heilig Officie liet zich gijzelen door een anti-jansenistische fractie binnen de Faculteit, door de aartsbisschoppen Precipiano en d'Alsace, door de jezuïeten die elke theologische activiteit van het Heilig Officie lam legden. Het strekt het Heilig Officie tot eer dat het onder zo een grote druk een zekere gereserveerdheid aan de dag heeft kunnen leggen in zijn zogenaamd fel anti-jansenistische constituties die telkens compromisdocumenten waren in de hoop een schisma binnen de Kerk tussen jansenisten en anti-jansenisten te vermijden.

Mémosciences a.s.b.l.

Brigitte Van Tiggelen – UCL

Mémosciences est née d'un constat: les programmes d'enseignement en sciences laissent une part toujours plus grande à l'introduction, au sein même des cours de sciences, à la dimension historique des acquis scientifiques, mais nulle part, que ce soit au sein des universités ou dans les écoles supérieures, les futurs enseignants ne reçoivent de formation de base dans ce domaine d'histoire des sciences et des techniques. Or, quoiqu'on en pense, c'est un domaine qui, sans avoir acquis droit de cité dans le curriculum académique, s'est forgé une identité, avec des filières, des écoles de recherche, une activité de publication intense et continue, en un mot l'histoire des sciences est devenue une discipline à part entière. Pour en faire le meilleur usage dans le cadre de l'enseignement, une démarche de promotion des résultats de la recherche, de la méthode et des courants de pensée, ainsi que des expériences d'introduction de l'histoire des sciences dans d'autres pays est nécessaire. C'est l'objectif de Mémosciences qui par le biais de conférences, d'ateliers et de séminaires, d'expositions ou d'appui à des initiatives locales de sauvegarde du patrimoine scientifique et technique entend mettre à la disposition de la communauté éducative ainsi que de public intéressé une expertise dans ce domaine.

Mémosciences est une asbl indépendante du réseau Scite, pour l'instant en tout cas, et tout aussi indépendante des réseaux d'enseignements supérieurs, ce qui permet de diversifier les collaborations.

Pour le moment, Mémosciences réalise essentiellement ses objectifs au travers des activités suivantes:

1) **Eléments d'histoire de la chimie:** Le cycle de conférences a été mis sur pied à la suite d'un congrès internationale sur le thème de l'émergence de la chimie qui a attiré, contre toute attente, un public d'enseignants. Pour prolonger le contact et pallier une lacune manifeste, ce cycle de conférence aborde des thèmes variés de l'histoire de la chimie, au travers d'un duo de conférenciers de formations, d'expériences ou de professions différentes, de manière à donner au thème tout son relief. Le cycle en est à sa cinquième édition. Grâce au soutien d'entreprises chimiques, l'accès à ces conférences a pu être gratuit jusqu'à présent.

Les thèmes abordés sont

1998-1999: Équilibre chimique et acidité; Atomes et moles; Naturel et artificiel

1999-2000: Il y a 200 ans la pile de Volta; De la Bakélite au Kevlar, la saga des polymères; Chimie et politique; Manuels de chimie à travers les âges; Modèles moléculaires; La Belgique et les hydrocarbures

2000-2001: Chimie et Alchimie; Clair comme du cristal... l'ordre moléculaire révélé; Nés de la pierre et de la mer: les halogènes; Les débuts de la chimie organique

2001-2002: Les grands chimistes mécènes; La réactivité chimique; Histoire des nouveaux matériaux; Falsifications, la chimie détective; La chimie ne manque pas de sell

2002-2003: Chimie et Pharmacie au tournant du XIXème siècle; La chimie dans l'art militaire; La chimie du goût pour donner du goût à la chimie; L'aluminium, métal des Temps modernes; Le beau et le vrai: une esthétique de la chimie

2003-2004: Justus von Liebig "Tout est chimie"; La radioactivité, industrie, passion et irrationnel; Des principes aux molécules: produire des médicaments actifs; Quand la chimie fait "boum"; Les âges du fer, de l'Antiquité au XVIIème siècle

2) Séminaire d'histoire de la chimie: Le besoin d'approfondir certains thèmes abordés lors du cycle des Éléments d'histoire de la chimie a motivé l'organisation d'un séminaire parallèle à l'occasion desquels un groupe de travail restreint élabore des outils pédagogiques directement utilisables en classe. Dans cette création de documents pédagogiques, la collaboration avec des enseignants est cruciale et incorpore les données rassemblées lors des conférences. Le travail s'effectue en groupe restreint d'historiens des sciences, de formateurs et d'enseignants et aboutit à la production d'outils pédagogiques qui intègrent la dimension historique au sein du cours de sciences.

Cette expérience nouvelle est actuellement encore en cours et le premier thème abordé est une histoire des polymères qui rencontre deux objectifs: aborder le sujet de façon moins ennuyeuse et introduire à la thématique du contexte socio-technique du développement de concepts scientifiques. Le résultat sera publié sous forme de CDrom à l'usage des enseignants. Autres thèmes abordés en 2001-2002: Atomes et Éléments, Histoire de la mesure de l'acidité.

3) Séminaire d'histoire de la physique: Ce cycle répond aux mêmes objectifs que le Séminaire d'histoire de la chimie pour l'enseignement de la physique.

2000-2001: G. Lemaître et l'invention du Big Bang; La construction historique du concept d'énergie

2001-2002: L'émergence historique de la notion de pression; Expériences historiques en électrostatique : reconstitution pour l'enseignement

4) Autres formations pour les enseignants: D'autres activités sont entreprises par les membres pour promouvoir l'histoire des sciences, dans l'enseignement des sciences en particulier, parmi lesquelles peuvent être mentionnées:

- formation conjointe avec FUNDP sur l'histoire de la chimie dans l'enseignement
- ateliers de microchimie des gaz: permet aux enseignants de se former à une technique de manipulation des gaz peu coûteuse et tout à fait sécurisée, tout en faisant référence à des textes des chimistes du XVIIème qui ont inauguré la manipulation des gaz

- formation dans le cadre de l'Institut de formation en cours de carrière (IFC): Introduction a l'histoire de la chimie avec ateliers
- participation a d'autres formations (conférences individuelles...)
- interventions dans le cadre du Printemps des sciences: Herve This a LLN et l'histoire des halogènes aux FUNDP
- des pièces de "théâtre scientifique": a) La pièce de théâtre didactico-historique "C'era una volta Volta (Il était une fois Volta)" qui met en scène Volta vieillissant expliquant l'histoire de l'électricité jusqu'à la découverte de la pile à un jeune avide de sciences. La pièce a été sélectionnée pour Physics on Stage 2000; b) "Louis Henry et la chimie organique au XIXème siècle"

5) Collaboration à des événements nationaux / internationaux, par exemple:

- "Public images of Chemistry in the XXth century", Paris, 17-18 septembre 2004
- "Chimistes et pharmaciens, experts dans la société du XIXème siècle", Bruxelles, 10/11 décembre 2004

6) Sauvegarde et inventarisation d'archives (documents, instruments...)

Renseignements: Brigitte Van Tiggelen, Mémosciences a.s.b.l., Voie du Vieux Quartier 18, 1348 Louvain-La-Neuve; Tél., Fax et Répondeur : 010/45 33 94; e-mail: info@memosciences.be

Album Academicum Amstelodamense

Marian Schilder – Conservator/curator Universiteitsmuseum Amsterdam

De Universiteit van Amsterdam ontbeert een systematisch overzicht van haar hooglerarenbestand. In deze lacune wordt nu voorzien door een databank te creëren met een systematisch overzicht van alle hoogleraren van de Universiteit van Amsterdam en Athenaeum Illustre van 1632 tot heden. Met hoogleraar wordt bedoeld "iedereen met een leeropdracht"; dus ook lectoren en privaatdocenten worden tot deze categorie gerekend. Naast de digitale presentatie van deze gegevens leent deze databank zich uitstekend om te koppelen onder andere met auteursrecords in het bibliotheekbestand (PICA), met bestaande titelbeschrijvingen van proefschriften en oraties, met de publicaties van de desbetreffende hoogleraar en met de bestaande beeldbank met geschilderde en gebeeldhouwde portretten uit de collectie van de Universiteit van Amsterdam. Deze zal worden uitgebreid met prenten en foto's van alle nog ontbrekende hoogleraren.

De presentatie van het *Album Academicum Amstelodamense* is onderdeel van de lustrumactiviteiten van de Universiteit van Amsterdam in 2007, vanwege het 375-jarig

bestaan van de Instelling van Hoger Onderwijs in Amsterdam. Bovendien kan het *Album Academicum Amstelodamense* als belangrijke aanvulling worden gezien op de nieuwe integrale geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam, zoals die wordt voorbereid door universiteitshistoricus dr. P.J. Knegtmans.

De databank wordt in samenwerking met het Universiteitsmuseum Amsterdam ontwikkeld. Inlichtingen bij Marian Schilder, Universiteitsmuseum, Herengracht 182, 1016 BR Amsterdam, tel. 31 (0)20-525 3339/3377, fax 31 (0)20-525 3378; <http://www.uba.uva.nl/universiteitsmuseum>.

In goede handen. 75 jaar onderwijs in verpleeg- en vroedkunde te Leuven

Katholieke Hogeschool Leuven, Kapucijnenvoer 39, 3000 Leuven, 13 maart – 19 mei

Uit: <http://www.kadoc.kuleuven.ac.be/nl/activiteiten/tentoonstellingen/ingoedehanden.htm>

Naar aanleiding van zijn 75ste verjaardag organiseert het departement Verpleeg- en Vroedkunde van de Katholieke Hogeschool Leuven de tentoonstelling *In goede handen. 75 jaar onderwijs in verpleeg- en vroedkunde te Leuven*.

De geschiedenis van de school is ouder, maar in 1928 komt ze onder de naam Sint-Elisabethinstituut voor verpleegkunde in handen van de Gentse congregatie van de Zusters van Liefde van Jezus en Maria. Dat is het begin van een boeiende geschiedenis: de studentenbevolking kent een enorme toename en in nauwe samenwerking met de K.U.Leuven evolueert het verpleegkundig onderwijs er tot een professionele en gespecialiseerde opleiding.

De tentoonstelling schetst een beeld van het ontstaan en de groei van de Sint-Elisabethschool tot het departement Verpleeg- en Vroedkunde van vandaag. Zowel de ontwikkeling van de instelling zelf als de opleiding en het school- en studentenleven komen aan bod. Dat levert een boeiend panorama op van driekwarteeuw onderwijs in verpleeg- en vroedkunde in Leuven.

Ars Conjectandi. Over gokkers, geleerden en grote getallen

Campusbibliotheek Arenberg, de Croylaan 6, 3001 Heverlee, 26 mei – 27 juni 2004

Uit: <http://www.wbib.kuleuven.ac.be/?m=151>

Gokken is een kunst en je geluk kan je berekenen. Dat motto ligt aan de basis van de kansrekening, een wiskundige discipline die uittelt hoe groot je kansen zijn. Of het nu gaat om een gok, een spel... of om je eigen leven. De vroege geschiedenis van de kansrekening stond helemaal in het teken van het spelen. Later ontdekten verzekeraars dat je dezelfde regels ook kon gebruiken om een levensverwachting te berekenen. Maar niet iedereen hechte geloof aan de nieuwe wiskundige theorieën. Kan je bijvoorbeeld de kans berekenen dat je kind bezwijkt aan een inenting, en zo ja,

wat doe je dan? Critici beweerden dat de kansrekening niet meer was dan een kwalijke remedie die de mens uiteindelijk niet van zijn verderfelijke goklust kon bevrijden.

De tentoonstelling volgt op de voet hoe de kunst van het gokken van de zestiende tot de negentiende eeuw kon uitgroeien tot een wetenschappelijke discipline. De "wet der grote getallen", geïntroduceerd door Jakob Bernoulli in zijn *Ars conjectandi* van 1713, vormde het keerpunt. En het inzicht van Gauss en Laplace dat je met de kansrekening statistische waarnemingen kon interpreteren, opende de weg naar nieuwe toepassingen. Daarin speelde vooral de Belg Adolphe Quetelet een centrale rol. Zijn "gemiddelde man" was de verpersoonlijking van het determinisme en de stabiliteit van samenlevingen die voortaan in cijfers konden worden uitgedrukt. De negentiende-eeuwse natiestaten zetten statistische bureaus op, die het cijfermateriaal aanleverden waarop beleidskeuzes konden gevestigd worden.

Een keuze van een zestigtal boeken uit het bezit van de KU Leuven illustreert deze ontwikkeling van spel tot wetenschap. Een boeiende tocht langs gokkers en moraalridders, geleerden en bestuurders, kleine en grote controversen, bekende en veel minder bekende namen.

Samenstelling tentoonstelling en catalogus: Prof.em. P. Bockstaele, Prof.em. F. Cerulus, Prof. G. Vanpaemel.

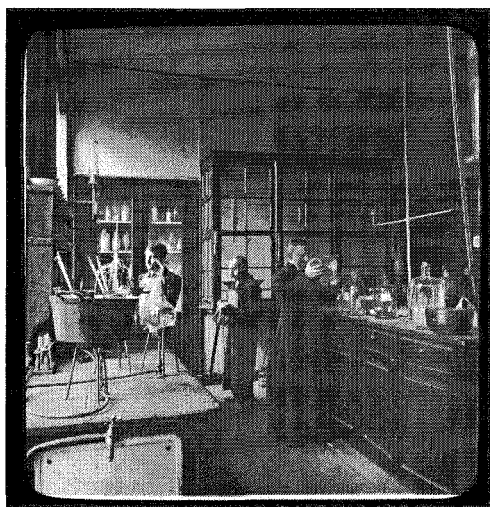
Pizzabomen en paarse koeien – 125 jaar onderwijs en onderzoek aan de faculteit Landbouwkundige en Toegepaste Biologische Wetenschappen

Campusbibliotheek Arenberg, de Croylaan 6, 3001 Heverlee, 9 september – 11 november 2004

Uit: Campuskrant, 15 (2003-2004), nr. 11

Dit academiejaar is het precies 125 jaar geleden dat de Ecole Supérieure d'Agriculture aan de toenmalige Université Catholique de Louvain werd opgericht. Het was de voorloper van het voor de oudere generatie al meer vertrouwd klinkende Institut Agronomique / Landbouw-instituut en van de huidige Faculteit Landbouwkundige en Toegepaste Biologische Wetenschappen.

Doordat subsidies voor het vrij onderwijs in die periode bijna onbestaande zijn, is de inrichting van laboratoria en auditoria niet vanzelfsprekend. Professoren stellen vaak hun eigen collectie ter beschikking om praktijkgericht onderwijs te geven. Op de foto op pagina 43 het laboratorium zoölogie en zoötechniek, rond 1890.

De evolutie van de landbouwwetenschap verplicht het Landbouwinstituut haar programma bij te sturen. De opleiding wordt in 1895 verlengd van drie tot vier jaar en tegelijk opgesplitst in een richting "agronomie proprement dite" en een

richting chemie en landbouwindustrieën. Bovendien wordt er naar gestreefd om de studenten tijdens hun opleiding vertrouwd te maken met experimenteel laboratoriumonderzoek. Op de foto hierboven het laboratorium chemie, rond 1900.

Conform de tijdsgesest wordt veel belang gehecht aan de inrichting van een musée agricole (foto hiernaast, rond 1900). Dat moet een staalkaart bieden van de op dat moment beschikbare kennis inzake de (landbouw)wetenschappen.

Het verwerven en onderhouden van een collectie blijkt echter moeilijk en duur en tot aan de Tweede

Wereldoorlog blijft het handhaven van de wetenschappelijke relevantie van het museum een constante in het beleid van het Landbouwinstituut.

Naar aanleiding van de 125ste verjaardag is een uitgebreid feestprogramma uitgewerkt. Eén van de activiteiten betreft de tentoonstelling "Pizzabomen en paarse koeien". Voor meer informatie over het feestjaar zie: <http://www.agr.kuleuven.ac.be/feestjaar/index.aspx>. Voor meer informatie over de tentoonstelling zie www.pizzabomen.be.

De tentoonstelling "Pizzabomen en paarse koeien" plaatst de ontwikkeling van landbouw, voeding en wetenschap centraal. Hoewel de landbouwer al eeuwenlang de spilfiguur is in de voedselproductie, kreeg hij pas vanaf de 19de eeuw wetenschappelijke ondersteuning. Deze historische benadering legt het accent op de rol die het wetenschappelijk onderzoek heeft gespeeld sinds 1800 in de (r)evoluties van de voedselproductie en -consumptie. De focus ligt op de veranderingen in het veld, in de stal en op je bord. Daarbij wordt ook de deur naar de toekomst op een kier gezet.

"Pizzabomen en paarse koeien" wil ook de kloof tussen consument en producent verkleinen. Immers, als de consument niet meer weet hoe tomaten groeien en denkt dat pizza's aan bomen hangen... Of als de reclame laat geloven dat paarse koeien op Alpenweiden staan te grazen... Als daarnaast de producent te weinig rekening houdt met de perceptie bij de consument of onvoldoende weet hoe het actuele onderzoek zijn toekomstige activiteiten zal beïnvloeden... Of als hij vergeten is hoe landbouw is uitgegroeid tot een groot netwerk, niet enkel van voedingsbedrijven en distributieketens, maar ook van land(schaps)- en milieubeheer, groene chemie, dierenwelzijn, voedselveiligheid... Dan hoopt deze tentoonstelling een aantal antwoorden te formuleren en de bezoeker – consument en producent – aan het denken te zetten.

In het kader van de tentoonstelling, verschijnt het boek *Leven van het land. Boeren in België, 1750 tot nu* (Leuven: Davidsfonds 2004). De voorbije 250 jaar is de landbouw in België grondig van karakter veranderd. Dit rijk geïllustreerde boek beschrijft op een bevattelijke manier de ingrijpende modernisering in de akkerbouw, veeteelt en tuinbouw.

Belgien und Deutschland – zwei europäische Nachbarn. Austausch im Bildungsbereich

Conferentie georganiseerd door het Goethe-Institut Brüssel, KULeuven, 17 februari 2004

Uit: <http://www.goethe.de/be/bru/depkal.htm>

Voor vele Belgen was Duitsland voor de Eerste Wereldoorlog het land van het onderwijs. Deze conferentie gaat na in welke mate er ook een reële invloed van het Duitse op het Belgische onderwijssysteem vast te stellen is. Hoe mobiel waren studenten en docenten en welke uitwerkingen had hun mobiliteit? Welke uitwerkingen hadden Duitse scholen in België?

Programma:

- Marnix Beyen (KULeuven), "Inleiding";
- Holger Wilken (Universität der Bundeswehr Hamburg), "Deutsche Schulen in Belgien. Skizze eines Forschungsprojekts";
- Pieter Dhondt (KULeuven), "Belgische studenten in Berlijn tot 1914" en
- Geneviève Warland (FUSL), "Die Rezeption des Historismus und der deutschen historischen Lehrmethoden in der belgischen Geschichtswissenschaft".

Informatie: Goethe-Institut Brüssel, Rue Belliardstraat 58, 1000 Brussel, tel. 02/230 39 70, fax 02/230 77 25, e-mail: kultur@bruessel.goethe.org, www.goethe.de/bruessel.

Geneeskunde in Nederlandstalige teksten tot 1600

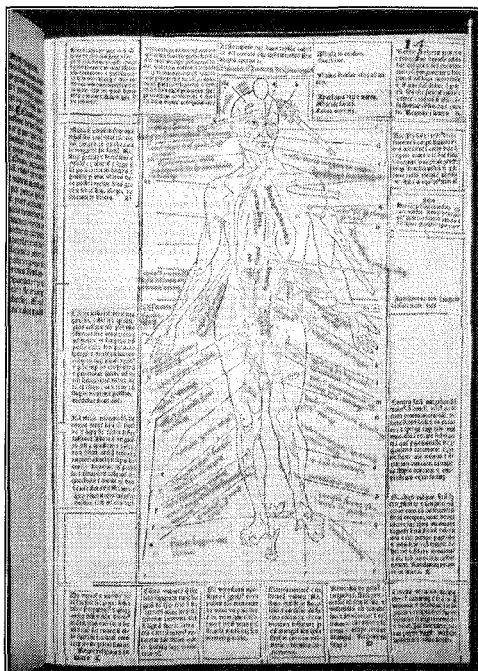
Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België, Zesde Symposium geschiedenis der geneeskundige wetenschappen, Brussel, 20 maart 2004

Uit: Onderzoekschool Mediëvistiek. Nieuwsbrief, (2003) nr. 48, p. 34

Op het programma staan lezingen door:

- prof. dr. Ria Jansen-Sieben (Brussel), "Volkstalige medische literatuur in de middeleeuwse Nederlanden";
- dr. Johannes Mayer (Würzburg), "Deutschsprachige Texte: Hauptlinien der Geschichte der deutschsprachigen Medizinliteratur von den Anfängen bis zur Reformation (1525)";
- prof. dr. Danielle Jacquart (Parijs), "Synthèse de l'histoire des textes médicaux en français du Moyen Âge et du XVIe siècle";
- prof. dr. Wouter Bracke (Brussel), "Productie van medische drukwerken in de Nederlanden tot 1600";

- dr. Erwin Huizinga (Groningen), "Die conste entie behendichede die chirurghiens toe behoort. Chirurgische kennis in het Middelnederlands te boek gesteld";
- prof. dr. Gundolf Keil (Würzburg), "Die Quellen von Ypermans *Medicina*";
- prof. dr. Michel Thierry (Gent), "Gynaecologie en verloskunde in de Middelnederlandse vertaling van de *Fasciculus medicine* van Joannes de Ketham";
- dr. Annelies van Gijsen (Antwerpen), "Kometen, planeten en volksgezondheid";
- prof. dr. Johanna Maria van Winter (Utrecht), "Middelnederlandse voedings- en gezondheidsregels per maand en per seizoen: geleerde raadgevingen voor een ongeleerd publiek" en
- dr. Hans Houtzager (Delft), "Een keuze uit medische boekwerken en gezondheidsadviezen in de Nederlandse taal, verschenen voor 1600".

Joannes de Ketham, *Fasciculus medicine*, 1495.

Bijkomende inlichtingen: Herwig Deumens, Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België, Hertogsstraat 1, B-1000 Brussel, tel. +32-2-5502304; fax +32-2-5502305; e-mail herwig.deumens@wvc.vlaanderen.be

Science translated. Latin and Vernacular Translations of Scientific Treatises in Medieval Europe

Instituut voor Middeleeuwse Studies, KU Leuven, 27-29 mei 2004

Uit: *Onderzoekschool Mediëvistiek. Nieuwsbrief*, (2003) nr. 48, p. 37

Internationaal colloquium, georganiseerd onder auspiciën van het Instituut voor Middeleeuwse Studies van de KU Leuven in het kader van het project "Translating biological treatises in the Middle Ages" van het Departement Linguïstiek-Hoger

Instituut voor de Wijsbegeerte (Aristoteles Latinus). Keynote lectures worden gegeven door J. Ducos (Université de Bordeaux), D. Geeraerts (K.U.Leuven), D. Langslow (University of Manchester) en A. Vitale Brovarone (Università degli Studi di Torino). Informatie: An Smets, K.U.Leuven, Faculteit Letteren, Departement Linguïstiek, Blijde-Inkomststraat 21, 3000 Leuven, België, e-mail an.smets@arts.kuleuven.ac.be, fax: + 32 16 324767, of Dr. Maria Fredriksson, K.U.Leuven, Hoger Instituut voor Wijsbegeerte, Aristoteles Latinus, Kardinaal Mercierplein 2, 3000 Leuven, België, e-mail maria.fredriksson@hiw.kuleuven.ac.be, fax: + 32- 16-326 311.

University Ceremony and Festival in Early Modern France, Italy and Spain

Interdisciplinary colloquium to be held at the University of Warwick, 17 September 2004

Uit: STUDIUM, university history discussion list, 10-05-2004

Speakers will include: Professor Peter Davidson (Aberdeen); Dr. Jonathan Davies (Warwick); Dr. Andrew Hegarty (Magdalen College History, Oxford); Dr. Judi Loach (Cardiff); Professor Alison Saunders (Aberdeen); Dr. Alison Shell (Durham).

For further information, please contact the colloquium organizer, Dr. Sarah Knight, Centre for the Study of the Renaissance, University of Warwick, Coventry, CV4 7AL, U.K., e-mail S.M.Knight@warwick.ac.uk, telephone +44 (0) 2476- 573089.

Interdisciplinarity in the Practice and Theory of Educational Histories

13th Biennial Conference of the Canadian History of Education Association / L'Association Canadienne d'Histoire de l'Éducation, Calgary, Alberta, Canada, 21-24 October 2004

Uit: STUDIUM, university history discussion list, 12-01-2004

In anticipation of the Canadian History of Education Association's upcoming 25th Anniversary, the Programme Committee invites proposals for individual papers and panel sessions from scholars, researchers, instructors, students, and teachers in schools, postsecondary settings, and communities, and from other interested participants. The theme of the conference is intended to encompass paper and panel sessions that discuss the histories of education from a variety of academic fields, disciplines, methodologies, comparative perspectives, theories, and arguments.

Submissions outside the conference theme are welcome, and are also encouraged from international scholars and students. This Call for Papers has a final deadline of 2 April 2004.

Further details at: <http://chea-ache.ucalgary.ca/> of E. Lisa Panayotidis, President CHEA/ACHE, Faculty of Education, University of Calgary, 2500 University Drive N.W., Calgary, Alberta, T2N 1N4, phone: (403) 220-6296, fax: (403) 282-8479, elpanayo@ucalgary.ca.

Science in Europe? Europe in Science: 1500-2000

Conference of Gewina (Genootschap voor de Geschiedenis van de Geneeskunde, Wiskunde, Natuurwetenschappen en Techniek) and the European Society for the History of Science, Maastricht, 4-6 November 2004

Uit: History of Education Net News, 18-03-2004

From 4-6 November 2004, an international conference "Science in Europe? Europe in Science: 1500-2000" will be held in Maastricht (the Netherlands), exploring new European perspectives on the history and historiography of science.

Why looking for a European perspective? During the last decades, the growing political and economic integration of European countries has led to a major shift in the way we think and feel about our national identity and our position as European citizens. The arrival of the euro, the deregulation of European markets and the integration of East and West have created a general awareness of the uniting factors at work on the European level, extending even beyond the boundaries of the European Union. Europe is not just a geographical matter-of-fact anymore; it reflects a psychological and political reality, characterized by its own distinct cultural space and historical destiny.

This new dimension of Europe is bound to have a profound impact on our perception of political entities, social differences and local traditions. As national frontiers recede into the background, new structural determinants come into focus. The ways of international communication and commerce, the continuous migration of people, knowledge and goods, as well as the cultural radiance of metropolitan centres towards peripheral regions will become important elements in our understanding of what constitutes the peculiar identity of this multilingual and multicultural continent.

This emerging European perspective will undoubtedly have important implications for the historiography of science. Europe was the cradle of modern science, originating in the dynamic world of the late Middle Ages, soon to become a prominent feature of the European Renaissance and Enlightenment. During the

nineteenth and the twentieth century, Europe maintained a leading role in science, medicine and technology, which became deeply integrated in European culture. Although throughout its history Europe was continuously influenced by civilizations from other continents, it managed to impress a distinctive flavour on what has become our global scientific heritage. In this perspective, research into the European roots of modern science is all the more desirable.

Three areas of reflection

1. Science in Europe: The history of Europe is intertwined with the history of the sciences. The exchange of ideas and technology contributed substantially to the history of Europe. Scholars and students, as well as texts and instruments travelled widely across national borders. Texts, however, were not only translated, but also adapted, assimilated and supplemented. Ideas and research practices were taken out of their original contexts, appropriated and adopted into new practices and theories.

Science in Europe aims at discussing themes dealing with the mobility, transmission, and the appropriation of knowledge, e.g.

- Scholars' and students' travels
- Book and print culture
- Translation practices
- Travelling instruments, research technology and laboratory materials
- National societies and their international contacts and ambitions
- International conferences
- Networks in Europe: Centre / periphery; interactions between different metropolises; relations between cities and countryside

2. Europe in Science: Considering Europe not as a mere natural fact, but rather as a historical construction, it may be asked how science has contributed to this process. How was Europe defined and referred to, in for instance eighteenth-century encyclopaedias or nineteenth century schoolbooks? How did the cultural space of Europe contribute to or conflict with the notion of internationalism in science? How did scientific explorers react to the otherness of overseas civilizations, and how would they juxtapose these experiences with their perception of Europe as the budding ground of science and civilization? European research networks and standardization of measures and weights confirmed the image of a growing European unity. Co-operation (and rivalry) in science may have been a venue towards political co-operation, a harmonisation of social and cultural values and a better mutual understanding.

Europe in Science tackles the following issues:

- The scientific construction of Europe (geography, anthropology)
- The normalisation and standardisation of measures
- European research-networks and research institutions
- European scientific prizes
- Internationalism as an historical construct

3. The History of Science and the self consciousness of Europe: As any historical narrative, the history of science builds a vision of common heritage and continuous development. The birth of modern science is often considered to be one of the most distinctive achievements of European culture. What is the relationship between the identity of Europe and science's historical development? What, if any, cultural impact does the history of science have on the self- consciousness of Europe? How does the history of science relate to other constituent historical narratives such as the history of Christianity and humanism or the history of various roads to democracy?

The history of science can be seen as a contributor to the homogenisation of European culture. The proclaimed universalism of science transcends the national context and brings national cultures closer to each other. Still, national identity often reappears in so-called national styles, which provide an opportunity for historians to disentangle the closely knit picture of European culture. A (rhetorical) analysis of science and the accounts of its historical development could broaden our views on the role of science in the (dis)uniting of Europe.

Topics may include:

- The comparative analysis of the meaning of 'Europe' for different European countries
- Historical reflection on and contextual analysis of national and international oriented histories of science and their relationship to a broader European perspective
- The problematic issue of national styles

Program Committee: Prof. Dr. E. Houwaart, chair (Amsterdam), Prof. Dr. J. Browne (London), Prof. Dr. C. Debru (Paris), Prof. Dr. R. Fox (Oxford), Prof. Dr. K. Gavroglu (Athens), Prof. Dr. Phil. H. Kragh (Aarhus), Prof. Dr. A. Labisch (Düsseldorf), Dr. G. Somsen (Maastricht), Dr. I. Stamhuis (Amsterdam), Dr. B. van Tiggelen (Louvain-la-neuve), Prof. Dr. G. Vanpaemel (Leuven/Nijmegen), and dr. J. Wachelder (Maastricht). Call for papers deadline: 15 May 2004. The final programme will be announced in July 2004.

Further details at www.gewina.nl, congress@gewina.nl or Dr. R. Knoeff, Faculty of Culture and Arts, P.O. box 616, 6200 MD Maastricht, The Netherlands. Fax +31 43 3884816.

Universiteit en samenleving, 1877-2002

Reeks studiedagen Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

P.J. Knegtmans – UvA

Sinds jaar en dag hebben universiteiten de naam "ivoren torens" te zijn, in zichzelf gekeerde instellingen waar wetenschap om des wetenschaps wil wordt beoefend. De geleerden die er werken, zouden zich uitsluitend om hun vak bekommeren en geen oog hebben voor maatschappelijke wensen en noden. En als gevolg daarvan zouden de universiteiten afgestudeerden afleveren waarin de arbeidsmarkt niet geïnteresseerd is. De laatste decennia is daar het idee bijgekomen dat universiteiten slordig met hun financiën omspringen, dat er op de universiteiten best wat harder mag worden gewerkt, dat de kwaliteit van onderzoek en onderwijs omhoog moet en dat ook de rendementscijfers in het onderwijs beter kunnen. Want elke student die geen diploma haalt, is een verlies voor de universiteit en de samenleving. De reputatie van de universiteiten is in Nederland inmiddels zo slecht geworden, dat zij in de politiek al bijna niet meer serieus worden genomen. In de huidige discussie over een "kenniseconomie" worden alle mogelijke partijen betrokken, behalve de universiteiten, lijkt het.

De vraag is natuurlijk waar dat negatieve beeld van de universiteit vandaan komt en of het terecht is. Helemaal onterecht kan het bijna niet zijn, als zo veel mensen het koesteren. Voor het ontstaan ervan zijn dan ook wel enkele verklaringen aan te wijzen. Zo werd in de wet op het hoger onderwijs, die in 1877 van kracht werd, bepaald dat studenten moesten worden gevormd tot het zelfstandig verrichten van wetenschappelijk onderzoek. In het onderwijs ging het dus niet langer om algemene of persoonlijkheidsvorming, maar om wetenschappelijke vorming. Daarmee veranderde de rol van de universiteit van een onderwijsinstelling in die van een centrum voor wetenschapsbeoefening. Dat had enkele onbedoelde gevolgen. Enerzijds begon elke beoefenaar van een nieuw vakgebied vooral de wetenschappelijke betekenis van dat vak aan te tonen, ook als deze vakken allereerst opgekomen waren in verband met hun maatschappelijke betekenis, zoals bijvoorbeeld de handelswetenschappen en de sociale wetenschappen. De hiermee gepaard gaande professionalisering van de wetenschapsbeoefening en de daarbij behorende afbakening in vakken en specialismen had een verstarrend effect op de ontwikkeling van de universiteit. Tegelijkertijd leidde de steeds verdergaande specialisatie tot verlenging van de studieduur. Dit gaf studenten aanleiding tot de aanhoudende klacht dat de studies te taai en te lang waren en dat zij te weinig algemene vorming boden. Eenmaal afgestudeerd raakten zij dat idee kennelijk niet meer kwijt. Blijkbaar is er een kloof ontstaan tussen wat universiteiten doen en het door de samenleving gehanteerde universitaire vormingsideaal.

Betekent dit nu dat de universiteiten geheel onmaatschappelijke instellingen zijn of waren? De moderne universiteit komt voort uit het negentiende-eeuwse liberale

verlangen naar een betere samenleving. De professoren waren in veel opzichten de verspersoonlijking van dit streven, ook in de zin dat dit geen politieke vorm mocht aannemen. Zij waren in veel gevallen actief in de politiek, de kerk of in maatschappelijke organisaties, maar uitsluitend buiten de muren van de academie. Hun onderwijs en onderzoek dienden slechts de wetenschap, dat wil zeggen het algemeen belang. Die academische cultuur heeft verrassend lang stand gehouden, misschien wel tot op de dag van vandaag. In die zin zijn universiteiten wel degelijk te beschouwen als eigenaardig behoudzuchtige eilandjes in de samenleving, ook al zijn de bewoners daarvan lang niet allemaal starre conservatieven.

Juist het dienen van het algemeen belang heeft ertoe geleid dat sommige professoren en hun medewerkers zich ook in hun werk op een breed terrein bewogen. Er zijn aanwijzingen te over dat sommigen naast hun zuiver wetenschappelijk onderzoek meer praktische zaken aanpakten en dat anderen om wat voor reden ook helemaal niet zo in dat fundamentele onderzoek geïnteresseerd waren. Of het nu ging om verbetering van de zuiverheid van het product in de suikerindustrie, het boren op grote diepte in de olie-industrie, het ontstaan van subkernen in grote steden of de selectie van leerlingen voor verschillende schooltypen, er zijn altijd universitaire geleerden geweest die, vrijblijvend of tegen betaling, daarover advies wilden uitbrengen. Valt dan de universiteit onmaatschappelijkheid te verwijten als die oplossingen niet altijd de meest winstgevende, de meest praktische of de politiek haalbare waren?

De studenten, in het bijzonder de corpora, is en wordt eveneens onmaatschappelijk gedrag verweten. Toch staat vast dat ook studenten in de hier bedoelde periode door de ontwikkelingen op politiek, maatschappelijk en religieus terrein nooit helemaal onberoerd zijn gebleven. In de jaren negentig van de negentiende eeuw leek opeens een hele generatie studenten gegrepen door het socialisme, en dat herhaalde zich dertig jaar later. Vóór, tijdens en na de Eerste Wereldoorlog was er sprake van een religieus reveil onder studenten en tijdens en na de Tweede Wereldoorlog poogden zij van de universiteiten morele gemeenschappen te maken. En in de jaren dertig en vijftig van de twintigste eeuw ritselde het van de politieke studentenverenigingen en wijdde menig studentenblad zich aan politieke beschouwingen. Doorgaans waren al deze activiteiten en verenigingen erop gericht studenten te rekruteren voor een maatschappelijke rol buiten de muren van de academie. Het is dan ook niet zo dat studenten rond 1965 voor het eerst door idealisme werden aangeraakt en het lijkt evenmin zo dat deze vlam sedert de jaren tachtig volledig is gedoofd.

De Werkgroep Universiteitsgeschiedenis is voornemens over deze problematiek een reeks studiedagen te beleggen. De eerste bijeenkomst zal handelen over de vraag hoe het universitaire vormingsideaal door de samenleving wordt gedefinieerd en hoe dat ideaal in de loop der tijd is veranderd. Door het begin te leggen bij 1877 kan het ontstaan van het wetenschappelijke vormingsideaal buiten beschouwing blijven en kan

de aandacht worden gevestigd op het eerste barstje daarin: de onderschatting van de HBS. Want door de toestroom van HBS'ers verscheen er al meteen een groep studenten op de universiteit die volgens de universitaire gemeenschap niet de gewenste gymnasiale vorming had genoten. Sindsdien is een vergelijkbare klacht in allerlei toonaarden te horen geweest. Want lange tijd sprak het bepaald niet vanzelf dat de universiteit en de samenleving gelukkig moesten zijn met een toename van de aantallen studenten. In het rapport *De toekomst der academisch gegradueerden* uit 1936 kon nog heel precies worden aangegeven voor welke beroepen een academische opleiding nodig was en dat leidde tot de conclusie dat de samenleving eerder behoefte had aan minder dan aan meer studenten. Ook na de Tweede Wereldoorlog duurde het nog geruime tijd voordat "externe democratisering" van het hoger onderwijs in politiek en samenleving serieus op de agenda kwam. Tegelijkertijd liep er sinds de jaren dertig een discussie over de vraag of elke student behoefte had aan wetenschappelijke vorming en of de samenleving zo veel wetenschappelijk gevormde studenten nodig had. Kon niet worden volstaan met kortere universitaire opleidingen?

Uiteindelijk gingen vanaf de jaren vijftig geregeld stemmen op om de universiteit toegankelijk te maken voor een groter publiek. Om dat mogelijk te maken en betaalbaar te houden, moest de studieduur worden verkort. Maar de universiteiten waren intussen nog wettelijk gebonden aan de plicht tot wetenschappelijke vorming van de student. Bovendien werd nog lang vastgehouden aan de eenheid van onderwijs en onderzoek die inherent was aan die vorming. Pas met de invoering van het bachelors examen is daar door de politiek definitief afstand van genomen. Het is de vraag of dit ook aan de universiteiten zelf het geval is. Het debat over de kenniseconomie schijnt intussen nieuwe onduidelijkheid te scheppen over de rol en de positie van de universiteit.

De eerste studiedag zal dus zijn gewijd aan de opvattingen over universitair onderwijs in de politiek, in de samenleving en aan de universiteiten zelf. Op daaropvolgende studiedagen zal telkens een van de hiervoor genoemde aspecten van de verhouding tussen universiteit en samenleving thematisch worden behandeld. De bedoeling is uiteindelijk te komen tot een maatschappelijke plaatsbepaling van de Nederlandse universiteit in historisch perspectief, overigens zonder dat iedereen het erover eens hoeft te worden of die nu goed of slecht is of was.

De studiedag over universitaire vormingsidealen zal plaatsvinden in Utrecht op 12 november 2004. Om de belangstelling levend te houden, zal de eerstvolgende studiedag, over "universiteit en politiek" worden belegd in het voorjaar van 2005. De daaropvolgende studiedagen zullen dan met tussenpozen van een jaar plaatsvinden in het voorjaar van 2006, 2007 en 2008. Bij voldoende belangstelling en kwaliteit kunnen de inleidingen, wellicht tezamen met andere bijdragen, worden gebundeld.

1. Universitaire vormingsidealen, 1877-2002

- De wetten op het wetenschappelijk onderwijs van na 1960 (de visie van overheid en politiek op het doel van de universiteit). (dr. Peter Baggen, AWT)

- Wat waren en zijn de verwachtingen van academici bij werkgevers en hun organisaties (rapporten VNO, VNCW, en zo meer)?
- "Aulalezingen", studium generale, Open Universiteit, HOVO en andere pogingen om een niet-universitair publiek te bereiken (wat onderneemt de universiteit en tot welk publiek richt en richtte zij zich?). (dr. J.A. van Kemenade, oud-minister)
- Wat verwacht(t)en de studenten van de universiteit. Hoe hebben zij hun visie op het onderwijs verwoord in almanakken, tijdschriften, romans, en zo meer? (prof. Leen Dorsman, UU)
- Professoren en andere universitaire docenten over HBS'ers, meisjes en andere nieuwe groepen en over het niet-promoveren, het voeren van de titel drs. (dr. Herman de Liagre Böhl, UvA)
- Wat was de visie op het soort academicus dat moet worden afgeleverd volgens de bedenkers van de Centrale Interfaculteit en latere oplossingen zoals algemene sociale wetenschappen, algemene letterenstudies, cultuurwetenschappen en *liberal arts and sciences*?

2. Universiteit en politiek

- Zijn de universiteiten daadwerkelijk gedepolitiseerd en is dat te herkennen in het benoemingsbeleid van hoogleraren.
- Hoe politiek waren de confessionele universiteiten?
- De disciplinerende rol van de studentenverenigingen.
- Fasen van politisering: de jaren negentig van de negentiende eeuw; de opkomst van het nationaal-socialisme; de bezettingsjaren.
- De democratiseringsbeweging: wat bewoog de studenten zich met de gang van zaken op de universiteit te bemoeien?
- De universiteiten na 1975; is er werkelijk iets veranderd?
- Politieke, kerkelijke en maatschappelijke nevenactiviteiten van professoren en medewerkers.

3. De publieke functie van het universitaire onderzoek

- Universiteit en bedrijfsleven.
- De overheid en het beleidsvoorbereidend onderzoek.
- De ondernemende universiteit.
- De joint venture: FOM, Mathematisch Centrum, Stichting voor Economisch Onderzoek.
- De legitimering en financiering van het fundamentele onderzoek.
- ZWO en NWO.
- De wetenschapswinkels.

4. Student en samenleving

- Afkomst en herkomst van studenten; sociale mobiliteit.
- Studenten in de stad: cultureel en economisch.

- De studiestaker: succes of total loss?
- De gevolgen van de democratiseringsbeweging: het studentenleven en de 'nieuwe student'.
- Grote en kleine universiteitssteden.

5. De positie van de Nederlandse, de Europese en de Amerikaanse universiteit

- De gedepolitiseerde Nederlandse universiteit.
 - België, Duitsland en Oostenrijk.
 - Particuliere en staatsuniversiteiten: de VS.
 - Beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs: gescheiden of samen?
 - Wat hebben het bachelors en masters examen ons gebracht?
 - Naar een maatschappelijke plaatsbepaling van de Nederlandse universiteit.
 - Universiteit en beroepsopleiding: wat waren en zijn de visies op de verschillen tussen beide?
-

Insiders and Outsiders in the History of Education

Annual Conference of the History of Education Society (UK), Dublin, 19-21 November 2004

Uit: SARA Alerting, 05-02-2004

The 2004 conference of the History of Education Society is to be in Dublin, the first time that it will have taken place outside the UK. The conference theme is "Insiders and Outsiders in the History of Education". Although intended to be general in nature and susceptible of many interpretations (some possible examples of which are suggested below) this theme is designed to reflect the centenary of the decision by Trinity College's Board and Provost (on 16 January 1904) to admit female students to full membership for the first time.

Possible subjects associated with the general theme might include the following:

- The admission of women to higher education, in Ireland, the UK and elsewhere;
- The admission of scholarship students/pupils of various sorts to elite institutions such as the English public schools;
- The admission of women (and men) to previously reserved forms of professional training and education (women to the law, men to nursing);
- The admission into curricula of previously excluded subjects and themes;
- Changes in educational policy and administration associated with major changes in government (such as the first UK Labour Party government);
- Immigration and education;
- Inclusion in mainstream schools of those previously taught in special schools;

- New forms of knowledge and new pedagogies (what happened when progressivism went from the outside to the inside?).

While not an exhaustive list, it is hoped that this indicates many of the possibilities that such a conference theme would afford. Proposals for papers (250 words maximum) and general expressions of interest to the academic organiser David Limond, Education Department, Trinity College, Dublin D 2, limondd@tcd.ie. The closing date for proposals is 1 July 2004. Please note that up to 10 bursaries (of 200 each) are available to support unwaged conference delegates. Applications and enquiries should be made to David Limond at the address and e-mail above by 6 September 2004. Further details at: www.historyofeducation.org/uk.

Sex education of the young in the twentieth century: a cultural history

International Conference, University of Durham, 16 to 17 April 2005

Uit: History of Education Net News, 29-06-2004

Conveners: Dr Lutz Sauerteig (CHMD, University of Durham), Professor Roger Davidson (School of History and Classics, University of Edinburgh). Sponsored by the Wolfson Research Institute, University of Durham, and the Society for the Social History of Medicine.

This international conference aims to bring together researchers from a range of fields such as the history of medicine, the history of education and the history of sexuality as well as from sociology, to discuss the cultural history of sex education within a comparative perspective.

Sex education will be treated in the broadest sense to incorporate all aspects of the formal and informal transmission of sexual knowledge and awareness to children and adolescents. It will, therefore, not only address officially-sanctioned and regulated sex education delivered within the school system, but also sex education obtained within the private sphere of the family, and from peer groups and the media.

More specifically, the conference will approach the history of sex education from three different directions:

1. The Social Politics of Sex Education: The archives of the central and local State document the discourses surrounding the provision and regulation of sex education, and there is a range of literature produced by pedagogic discourses on the "appropriate" content and conveyance of sexual knowledge. The social politics of sex education have generated a cluster of key questions as to who should deliver sex education (e.g. doctors, clerics, teachers, parents, peer group), as to where sex education should take place, as to how much anatomical and biological detail of

reproduction should be conveyed, and as to what kind of sexual ethics should be taught? Many of these issues circle around the classic dichotomy between public and private; between the rights of parents to educate their children themselves and the public task of the State to preserve and control the health of its citizenry.

2. The Content of Sex Education: The different forms of textual and illustrative material employed for sex education allows for a broad range of questions to be asked on the making of the sexed body and gender. Sex education materials provide an historical record of how heterosexual activities were constructed and of the degree to which concepts of the body and sexuality, transmitted to the young, were gendered. Accordingly, a number of papers will focus on the content of the various forms of sexual "enlightenment".

3. Experiencing Sex Education: By exploiting the evidence from sources such as sex surveys, questionnaires, and oral history, we would also seek to scrutinise what children and adolescents knew about sexuality and the sexed body, from where they got their knowledge, and how they perceived and experienced the different agencies and "knowledges" involved in sex education.

It is the intention of the conveners to publish a selection of the contributions in an edited volume, in accordance with the usual criteria of editorial balance and refereeing. Papers for the conference should not exceed 8,000 words, including notes, and need to be submitted electronically for pre-circulation to conference participants by 14th March 2005.

We now invite abstracts not exceeding 500 words by 20th August 2004. The abstracts should identify the theme, give a (provisional) title and should give a clear indication of the questions to be addressed in the paper, the sources on which it will be based, and the type of findings it will advance. Abstracts should also include name, affiliation, e-mail and postal addresses, and telephone number. Decisions regarding acceptance will be communicated later in August. Further details of the conference will be available on the website at <http://www.dur.ac.uk/chmd/events/sexeducation.htm> in due course.

Please send your abstracts, preferably by e-mail, by 20 August 2004 to the following address: Dr Lutz Sauerteig, e-mail: l.d.sauerteig@durham.ac.uk, University of Durham, Queen's Campus, Wolfson Research Institute, Centre for the History of Medicine and Disease, University Boulevard, Stockton-on-Tees TS17 6BH, United Kingdom.

Image and Imagination; a new approach to university history from the Middle Ages to the present

20th International Congress of Historical Sciences - International Commission for the History of Universities, University of New South Wales, Sydney, Australia, 3-9 July 2005

Uit: Studium, university history discussion list, 13-01-2004

In adopting this theme the Committee at its business meeting in Ghent (4 October 2003) was conscious of the vast amount of well-known, but frequently neglected sources that would assist the researcher in reconstructing the universities' efforts at "image creation" (representation and projection of the self-image of the various universities) through the ages. The proposals are therefore expected to elucidate the elaborate exercises in communication, which the universities developed to project – "by all possible means" – an image of themselves: e.g. by the name they adopted, by designated scholarships to attract the "right kind" of students, by opening and degree conferring ceremonies, by jubilee publications, invented traditions to fabricate respectable credentials, plays and caricatures etc. The proposals might also include an evaluation of the actual/effective role played by universities in society. The Commission invites researchers to reflect on the motivation of university authorities, and how the various types of images were received by different layers of society. It is envisaged that there should be a publication of selected papers as proceedings of the conference. Poster abstracts can still be submitted.

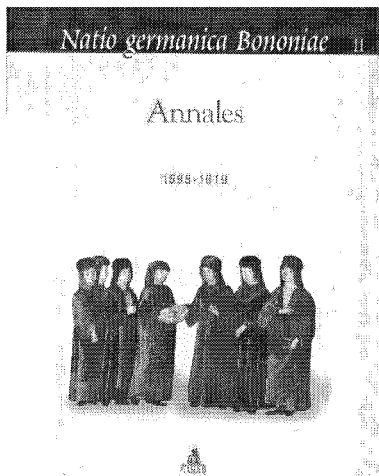
Further details at: <http://www.cishsydney2005.org/> or Helga Robinson Hammerstein, General Secretary of ICHU.

Annales 1595-1619¹

Anuschka De Coster – UGent

Dit volume met de uitgave van de akten van de Germaanse Natie te Bologna vormt het tweede deel van de nieuwe reeks *Natio Germanica Bononiae*, uitgegeven door het Bolognese Universiteitsarchief, die volledig gewijd is aan de geschiedenis van de genoemde *natio* en de uitgave van haar bronnenreeksen. Het eerste deel omvat de uitgave van het matrikel van de Germaanse Natie voor de jaren 1573-1602 en 1707-1727.² Hiermee wil men in Bologna duidelijk aansluiten bij de oudere tekstuitgaven van het bronnenmateriaal dat vrij talrijk van deze *natio* bewaard bleef. Op het einde van de negentiende eeuw gaven Carlo Malagola en Ernst Friedländer reeds de oudst bewaarde akten van de *natio* (1265 – 1562) uit;³ in 1975 verscheen een uitgave van alle bewaarde statuten van de hand van Paolo Colliva.⁴

Het volume dat nu voorligt bevat enkele korte inleidende teksten, die net als de "regesten", naar goede traditie zowel in het Italiaans als in het Duits zijn opgenomen. De inleiding bespreekt het bewaarde bronnenmateriaal, met de nadruk op de reeks van *annales* en bronnen die daarop aanvullingen kunnen verschaffen, de geschiedenis en de werking van de Germaanse Natie en de functie van de *syndicus* van de *natio* die belast was met het bijhouden van de akten. De inleiding bevat echter niet zo veel nieuwe gegevens naast wat al bekend was uit de werken van onder andere Carlo Malagola, Gian Paolo Brizzi en Paolo Colliva.⁵ De hier besproken *annales* zijn de

¹ Met dank aan Hilde De Ridder-Symoens voor het minutieus doornemen van de index, de hulp bij de interpretatie van de organisatie van de natie en het nalezen van deze tekst.

² Maria Luisa Accorsi (ed.), *La matricola / Die Matrikel: 1573-1602, 1707-1727* (Bologna: CLUEB 1999) (Natio Germanica Bononiae I).

³ Carlo Malagola en Ernst Friedländer (eds.), *Acta nationis Germanicae Universitatis Bononiensis ex archetypis tabularii Malvezziani iussu Instituti Germanici Savigniani* (Berlijn: Typis et impensis G. Reimeri 1887). Anastatische herdruk: Bologna: Forni 1988 (Athenacum 24).

⁴ Paolo Colliva (ed.), *Statuta Nationis Germanicae Universitatis Bononiae (1292-1750)* (Bologna: 1975) (Quaderni dell'Associazione Italo-Tedesca. Acta Germanica I). (Voortaan aangeduid als Colliva, *Statuta NG*.)

⁵ Carlo Malagola, "I libri della Nazione tedesca presso lo studio bolognese", in: Id., *Monografie storiche sullo Bologna* (1888), pp. 303-364; Gian Paolo Brizzi, "Introduzione", in: Accorsi, *La matricola* (1999), pp. 11-19; Paolo Colliva, "Le Nationes a Bologna in età umanistica: i privilegi

notulen van de zittingen van de natie en behandelen uiteenlopende onderwerpen, zoals de verkiezing of vervanging van *consiliiarii*, promoties van de leden van de *natio* en zo meer.

Bijzonder jammer is dat de auteurs deze inleiding niet hebben aangegrepen om de inhoud van de hier uitgegeven *annales* grondig te bespreken. Geen enkele aandacht wordt besteed aan het soort onderwerpen dat hierin aangekaart wordt, waaruit nochtans zou kunnen blijken aan welke zaken de natie het meeste belang hechtte. Ook de interne werking, organisatie en samenstelling van het bestuur worden niet besproken. Nochtans levert een analyse van de tekst wel nieuwe gegevens op, zoals we onmiddellijk zullen aantonen.

Interessant in de inleiding is wel de verwijzing naar de veranderingen in de voorschriften rond de afkomst van de leden van de *natio* (p. 16). Daar gaan we even op in omdat dit zeker ook voor de geschiedenis van studenten uit de Nederlanden van groot belang is. Tot het begin van de zestiende eeuw definieerde men de leden eerder vanuit taalperspectief: iedereen die "een Duitse taal" als moedertaal had, mocht tot de *natio* toetreden; daarnaast werden, zoals vanouds de gewoonte was, ook de Bohemers, Moraven, Litouwers en Denen toegelaten.¹ De statuten van 1574² definieerden de leden echter territoriaal: wie geboren was in *Germania Superior* of *Inferior* kon toetreden. Het moet in deze context benadrukt worden dat enkel in deze statuten de inwoners van het gebied van de Nederlanden expliciet als toelaatbare leden beschouwd worden, en vooral diegenen die een taal spraken die "niet te veel van het Duits verschilde".³ De vier reeds genoemde volkeren en alle anderen die tot het Rijk behoorden, werden erbij gerekend. Dit had duidelijk tot gevolg dat er zich taalproblemen stelden, wat in de statuten van 1589 werd opgelost door de bepaling dat wie het Duits (en het Latijn) niet goed beheerste geen functies van de natie kon opnemen.⁴

Uiteindelijk werden dus studenten van zeer verschillende afkomst in de Germaanse Natie toegelaten. Ondanks het feit dat er volgens de universitaire statuten

degli studenti germanici (1530-1592)", in: *Annali Dell'Istituto Storico Italo-Germanico in Trento* (1979), nr. 5, pp. 63-84 en Paolo Colliva, "Introduzione", in: Colliva, *Statuta NG*, pp. 17-51.

¹ Colliva, *Statuta NG: 1497-1516 I. Ex quibus personis Natio nostra consistat*, p. 128: "§7. [...] omnes qui nativam alemanicam habent linguam, licet alibi domicilium [...] in hac alma urbe studentes in iure canonico vel civili censeantur et esse intelligantur collegium Theutonice Nationis [...] §8. Sed quia Bohemi, Moravi, Lituani, Dani, a priscis in nostram societatem et Nationem recepti sunt, ideoque eos amplectimur et corpori nostro adiungimus."

² Colliva, *Statuta NG: 1574 I. De Novitiis et iis qui in album Germanicae Nationis recipi possint, aut non possint*, p. 167: "§2. Quicumque in Germania vel superiori vel inferiori natus fuerit".

³ Colliva, *Statuta NG: 1574 I. De Novitiis et iis qui in album Germanicae Nationis recipi possint, aut non possint*, p. 167: "§3. Sub inferiori Germania comprehensi intelligantur etiam Belgae, maxime illi qui dialecto tantum a veris Germanis nonnihil differunt, aut alioqui nonnulla ex parte Imperio Romanorum obnoxii sunt." en §4. Zie ook Colliva, *Statuta NG: 1589 I*, p. 177.

⁴ Colliva, *Statuta NG: 1589 I*, 3, p. 177 en 1610 I, 3, p. 218.

van 1317-1347¹ een Bourgondische, Hongaarse, Poolse, Boheemse en volgens de statuten van 1432² ook een *natio Flandrensium* bestond, gaven de studenten uit deze regio's vaak de voorkeur aan toetreding tot de machtigste natie binnen de Bolognese universiteit. De kleinere *nationes* waren bijgevolg waarschijnlijk nauwelijks actief en verdwenen in de loop van de zestiende eeuw.

De afkomst van de leden is van belang om het systeem van de *consilarii* zoals dat uit deze *annales* blijkt te begrijpen. De analyse ervan vereist een grondiger onderzoek dan we in het kader van deze recensie kunnen doen. Jammer genoeg wordt er in de inleiding van voorliggend volume geen aandacht aan besteed. Een snelle blik op de statuten van en monografieën over naties te Bologna maken de zaak ook niet echt veel helderder.

Tot het begin van de zestiende eeuw maken de statuten geen gewag van *consilarii*; het bestuur van *natio* bestond uit twee *procuratores*³, die als afgevaardigden ook in het bestuur van de *Universitas* zetelden. Vanaf 1589 worden de functies aangevuld met twee *consilarii*. Deze laatste krijgen als hoofdpodracht de *natio* bij de *Universitas* te vertegenwoordigen, terwijl de *procuratores* meer het algemene bestuur en de vertegenwoordiging van de natie in de extra-universitaire wereld op zich lijken te nemen.⁴ Tegen het einde van de zestiende eeuw⁵ verdwijnt de term *procuratores* en nemen de twee *consilarii* hun functies over. Ook uit de *annales* blijkt dat het bestuur bestond uit twee *consilarii*, een *sindicus* en een bibliothecaris.

Maar terwijl de statuten het enkel over de twee *consilarii* hebben en nergens enig gewag maken van vereisten in verband met hun geografische afkomst, blijkt uit de *annales* dat er ook een ander systeem bestond. In de akten wordt gewag gemaakt van zeven à negen andere *consilarii*,⁶ die elk een *provincia* binnen de natie vertegenwoordigden en die waarschijnlijk mee het bestuur van de natie zelf vormden, samen met de twee vermelde Duitse⁷ *consilarii* die de *natio* vertegenwoordigden in het *universitas*-bestuur. De *consilarii* moesten in principe geboren zijn in de streek die ze

¹ Carlo Malagola, *Statuti delle Università e dei Collegi dello Studio Bolognese* (Bologna: 1888), p. 9, pp. 16-17.

² Malagola, *Statuti delle Università Bolognese* (1888), p. 51, pp. 70-71.

³ Colliva, *Statuta NG*, pp. 142-144.

⁴ Colliva, *Statuta NG*, pp. 180-194.

⁵ De term *procuratores* is verdwenen in de statuten van 1610: Colliva, *Statuta NG*, pp. 220-224 en is in het geheel niet te vinden in de uitgegeven *annales*. Het kan dus eigenlijk ook gewoon gaan om een vervanging van de term *procurator* door de term *consiliarius*.

⁶ Ze worden maar systematisch opgesomd vanaf 1601, voordien vindt men eerder sporadische verwijzingen naar hen terug in de tekst.

⁷ Dat de eerste en de tweede *consiliarius* uit de Duitse kerngebieden afkomstig moesten zijn, blijkt onder andere op p. 211 en p. 265 en het sporadisch gebruik van de term *consiliarius Germaniae*.

vertegenwoordigden,¹ maar bij gebrek aan kandidaten kon een *provincia* blijkbaar ook door iemand uit een andere regio worden vertegenwoordigd.² De provincies die door een eigen *consiliarius* werden vertegenwoordigd zijn duidelijk de gebieden die rond het "Duitse kerngebied" liggen, namelijk: *Bohemia*, *Burgundia*, *Prussia et Livonia* (*Lituania*), *Datia*, *Transilvania*, *Flandria*³ en *Polonia* of *Ungaria*. De laatste twee zijn niet systematisch vermeld, waarschijnlijk wisselden ze hun recht op een *consiliarius* af. Ook *Illyria* (p. 202), *Dania* (p. 238) en *Helvetia* (p. 291) werden af en toe apart vertegenwoordigd.

Tot het midden van de zestiende eeuw konden officieel enkel rechtenstudenten tot deze natie toetreden. Vanaf 1574 wordt in de statuten de studierichting niet meer als vereiste vermeld en ook uit de *annales* blijkt dat in de betreffende periode ook studenten en doctores in Artes en Medicijnen konden toetreden (p. 15). De studenten uit deze richtingen waren immers apart georganiseerd in een eigen *universitas*, deze groepeerde echter alle studenten van benoorden de Alpen, waarschijnlijk om hun geringe aantal, in één *natio ultramontanorum*.⁴

Wat de tekstuitgave zelf betreft laat de duidelijkheid van de structuur en lay-out meer dan te wensen over. De regesten staan, weliswaar cursief gedrukt, onopvallend door de Latijnse tekst heen, waardoor het volledig onduidelijk is of de regesten bij het onderstaande dan wel bij het bovenstaande document horen. Een nadere lectuur van de teksten toont wel aan dat deze logischerwijze bij het onderstaande horen. De regesten bevatten ook geen datum en nergens in de tekstmarges zijn opgeloste data te vinden, wat toch fundamenteel is in een degelijke tekstuitgave. Het is bijgevolg bijzonder moeilijk te vinden op welke datum een bepaalde akte slaat. Dit wordt mede versterkt doordat de uitgevers zich zeer (te) strak aan de vorm van het originele manuscript hebben gehouden. De akten zijn immers genoteerd per periode van zes maanden en het is telkens aan het begin van het semester dat de "regesten" — in de praktijk vaak niet meer dan de opsomming van de verschillende behandelde onderwerpen — genoteerd staan. Aangezien de tussenliggende data van de effectieve akten per tekstdeel zonder enig grafisch onderscheid gewoon in de tekst zijn opgenomen, is het zoeken naar een specifiek onderwerp of een datum geen sinecure.

¹ Dit blijkt op p. 168, r. 9: "[...] et in consiatura(!) Flandriae d. Christophorus Sigismundus à Slandersperg praesentaretur, apparuit quidam qui se nativum Flandrensem esse affirmabat."

² Sigismundus Lanser, *consiliarius Flandriae*, 1617, p. 302 en Melchior Sigismundus Lanser als *consiliarius Prussiae et Livoniae* op p. 304. De index vermeldt enkel Melchior Sigismundus. De vraag is of het om dezelfde persoon gaat. Het kan anderzijds ook dat een *provincia* gewoon niet vertegenwoordigd werd als er geen kandidaten (lees: studenten ouder dan 22 jaar uit deze regio) in de natie aanwezig waren. Dit zou kunnen verklaren waarom niet alle provincies altijd worden vermeld.

³ De namen van de *consilarii Flandriae* zijn vrij eenvoudig via de plaatsnamenindex terug te vinden.

⁴ Malagola, *Statuti delle Università Bolognese* (1888), p. 222.

De identificatie van personen in voetnoten is zeker niet systematisch gebeurd en lijkt eerder te wijten aan toevallige vondsten in reeds voor andere universiteiten uitgegeven bronnen. Het werk is voorzien van een index van persoonsnamen en één van plaatsnamen. Voor de plaatsnamen doorzoekt men echter beter beide indices, omdat deze, afhankelijk of het om een toponiem of om een plaats gaat, in de eerste of de tweede index zijn opgenomen. Het onderscheid tussen de twee is echter niet altijd even logisch gemaakt. Gezien de bijzonder geringe aandacht van de uitgevers voor een inhoudsanalyse is het niet verwonderlijk dat een trefwoordenindex helemaal ontbreekt. Bijzonder onpraktisch is ook dat in de indices uitsluitend verwezen wordt naar de folionummering van het oorspronkelijke manuscript en niet naar de bladzijden in de tekstuittgave.

Deze kritiek belet natuurlijk niet dat de uitgave van de *annales* zeer welkom is bij de studie van de werking van de Germaanse Natie te Bologna. Het werk dat verzet is, verdient bewondering. Het heeft zeker heel wat tijd gekost, maar het is uiteindelijk een onpraktisch en onhandig werkinstrument geworden dat zeker bij de eerste consultatie de nodige portie geduld vereist. En dit is jammer, want met een kleine extra moeite was dit werk, middels een betere lay-out en enkele andere keuzes, een praktisch instrument geworden.

In de context van deze Nieuwsbrief lijkt het aangewezen een overzicht te geven van de namen van Nederlanders¹ die in de *annales* voorkomen. Een eerste snelle analyse leert dat er hieronder ook enkele nieuwe namen zijn die nog niet uit andere bronnen bekend waren.

- Isaacus Memmius Ultraiectensis, (vice)bibliothecaris 1595 -1596, p. 66, 78, 80, 82, 84, 86, 88, 96;
- Dionysius Lermans Antwerp[ensis], consiliarius Flandriae, juli 1596 - april 1599, p. 85, 111-112, 135;
- Jacobus Vander Duyn, augustus 1600, p. 153-154;
- Paulus van Hullegarde, 1606, p. 207, 210;
- Johannes a Giffen (Giffani(us), Giphani), 1608, p. 222, 223, 226-228;
- Georgius Plazius Belga, doct. Med., september 1612, p. 262;
- Theodorus Buggaeus Belga, doct. Med., april 1616, p. 295, 297;
- Theodorus de Hertoghe Belga, dr. Med.², mei 1616, p. 297;

¹ Omdat niet onmiddellijk zeker is of zij ook uit de Nederlanden afkomstig waren, hebben we de namen van de *consilarii Flandriae* niet opgenomen, tenzij ze ook in een andere hoedanigheid in de tekst worden vermeld. Enkel die namen die duidelijk door een plaatsaanduiding of familienaam als Nederlanders geïdentificeerd worden, zijn hier opgenomen.

² Dr. Med.: Medicinae Doctor, in tegenstelling tot doct. Med., de effectieve vermelding van een afgelegd doctoraatsexamen in de geneeskunde.

- Jacobus de Hertogen Brabantinus Thenensis, nobilis, doct. Med., januari 1617, p. 302 (= Jacobus de Herthoge, consiliarius Flandriae, april 1616, p. 295);
- Florentius Henricus Therelas, nobilis belga, doct. U.J., mei 1617, p. 305.

Silvia Neri e Carla Penuti (ed.), *Annales 1595-1619* (Bologna: CLUEB 2002) (Natio Germanica Bononiae II) ISBN 88-491-1976-3.

Gender and the Modern Research University: The Admission of Women to German Higher Education, 1865-1914

Lora Wildenthal – Rice University, USA

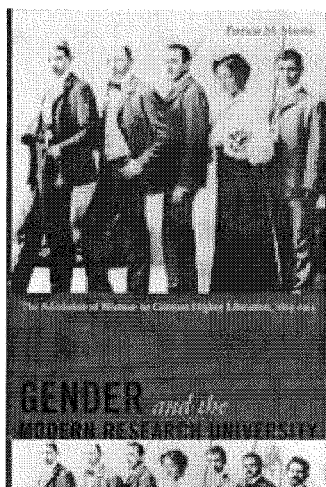
Uit: H-German@h-net.msu.edu, 05-2004

Mazón, associate professor of history at SUNY Buffalo, has written an elegant and thought-provoking book on a classic topic of women's history. She examines the Imperial German debate on the *Frauenstudium*, or women's university study. This debate led to the admission of women first as auditors (*Hörerinnen*), then as regularly enrolled students. This debate was most intense between 1887, when the leading feminist Helene Lange published her "Yellow Brochure," and 1910, by which time all German states had legalized university admission for women.

As Mazón sums up her findings, "[t]his study shows that the admission of women did not involve merely eliminating a barrier to women but rather carefully selecting which women could enter the university" (p. 7). She effectively portrays the wrinkles in what would superficially seem to be a straightforward story of increased access to higher education. For example, the presence of women auditors in the 1860s and 1870s provoked a newly explicit ban on women at universities before it led, after over a decade of feminist struggle, to their admission as regular students. Mazón also emphasizes a second qualification of the overall story of women's increased educational opportunity. The state-run nature of German universities did mean that the admission of women to higher education, once achieved, was compact and uniform compared to, for example, the United States (pp. 14-16). Whereas over a century elapsed between the first college admissions of American women and their admission to elite universities such as Yale and Princeton, in Germany the same process took only a decade. Between 1900, when Baden was the first German state to admit women, and 1909, when Mecklenburg became the last to do so, German women were legally entitled to enter all universities, and to enter the same universities (rather than women's colleges) and earn the same (e.g. graduate) degrees as men. Yet the decision to admit women encompassed a simultaneous decision to exclude foreign women, especially Russian Jewish women. Given the overall profile of all women actually seeking admission to university study in Germany, and the discriminatory

requirements for foreign women as opposed to foreign men (who were still welcomed, pp. 128-129), the decision to admit women as regular students narrowed access in certain respects and reaffirmed a hierarchy based on sex. The main mechanism for such exclusion was the requirement of the *Abitur*, the availability of which remained scarce for women long after 1909. These circumstances were reflected in the fact that the first *Studentinnen* were less international and more socio-economically elite than their male counterparts (p. 5). Moreover, the decision to admit women was a conscious effort to reduce their overall (auditing) presence at universities (p. 137).

Mazón's substantial introduction lays out all the themes of her book – indeed, it serves as a *précis* of the book. She discerns two "competing discourses" that structured the debate: "academic citizenship," the concept she develops usefully to refer to a longstanding, explicit and implicit code of conduct and membership in university life, and the "women's question", which stressed women's rights, needs, and social contributions (p. 3). As Mazón shows in nuanced detail in chapter 1, the German university was anything but gender-neutral and academic citizenship was profoundly masculine. To be a student was to undergo a specific "life stage" (p. 29), in which honor, self-cultivation (*Bildung*), and freedom to experiment were key. These values had inescapably masculine connotations: honor was defended by dueling, which also forged a link to the military world. Self-cultivation meant exercising one's freedom to study any subject as one wished, an encounter one academic described as choosing a bride (p. 38), and engaging in the quasi-father-son relationship of professor and student. That relationship was to entail trust and confidentiality that, so many professors felt, was violated when women were present in the lecture hall. Experimentation entailed detaching oneself from the family home; flouting social conventions, including sexual conventions; cementing friendship through, for example, heavy drinking; and generally answering to no higher authority than oneself. It was especially hoped that this period of personal freedom would immunize the student from a materialistic and careerist outlook while he cultivated his mind. These hopes, in turn, were linked to the universalism appropriate to later careers in the civil service. True university study was not to be seen as mere career preparation. A photograph of Karen Horney with her medical class (figure 19 and also on the cover) perfectly illustrates the conceptual impossibility of a woman as a full academic citizen on those terms. Her male classmates carry sabers, a traditional symbol that she could not appropriate; instead, another symbol appears in her hands: a skull to represent the study

of medicine. In addition to these strongly gendered values surrounding academic citizenship, Mazón emphasizes the contemporary sense of crisis among academics in the late-nineteenth century (p. 5). Between 1871 and 1914, academics became worried about overcrowding of the professions that might lead to competition and even careerism, the maintenance of high standards in the face of increasing pressure to matriculate, the marked increase in the enrollment of foreign students, and increased class, ethnic, and religious diversity among German students (p. 24). The challenge from women applicants and the women's movement augmented academics' worries on all four counts. The traditional structure and values of the German university seemed to be threatened.

The second "competing discourse," the contemporary women's question, reflected the sharply increasing demand for higher education among European women. About three thousand women applied to German universities in the years before admission was legalized, most of them since the 1860s (p. 2). While exact statistics are elusive, Mazón states that about 169 women, including citizens of Germany and other countries, took doctorates (the only degrees offered) at German universities between 1754 and 1908; 77 German women obtained degrees at Swiss universities in the latter decades of the same era (1875-1908) (p. 10). A growing subset of the women applicants to German universities since the 1860s were foreigners, including Jews denied educational opportunity in their home countries, especially Russia (indeed, the tsar in effect barred Russian women from the University of Zurich by decree in 1873). The presence of these women at German universities, where they were often able to become auditors given the absence of specific regulations excluding them, spurred academics and the state bureaucracy to pronounce an explicit ban on women as either auditors or students at almost all universities by 1879. Lange's 1887 campaign was a new effort to break through that ban. Chapter 2 contextualizes Lange's work among that of earlier advocates in women's education such as Louise Otto, Hedwig Dohm, and Hedwig Kettler. While these and other feminists drew their basic argument from liberalism and its promise of equal rights, they constituted the "women's question" less in liberal-egalitarian than in corporatist terms (p. 7). Especially Kettler and Lange argued for women's admission specifically *as* women, not as ungendered humans. They were above all concerned with developing suitable career opportunities for women, particularly single women of the middle classes. These so-called "surplus women", for whom motherhood could never be an occupation and whose talents would therefore be squandered, were to claim a role of "service" (p. 75), in Lange's argumentation. Two areas were singled out as requiring the presence of university-educated women: gynecology and teaching in girls' schools. As it happened, the *Studentinnen* were concentrated in those very areas. In fact, medical education appears to have been absolutely key to the whole *Frauenstudium* debate (pp. 87, 108), and might have received even more in-depth treatment in Mazón's book. In the 1890s, women auditors were once again permitted, and they became increasingly common. In some cases they took degrees. As chapter 3 shows, the discourses of the

women's question and academic citizenship talked past each other, as it were, in several ways. Feminists saw university study as a means to an occupational end – the very careerism that academics deplored. The feminists who fought for women's admission had not themselves enjoyed the privilege of university study (or even much formal education at all) and did not develop a thoroughgoing confrontation with the masculine norms of academic citizenship. A certain consensus emerged around the idea of women as a special group who would be visitors, not central participants, in university life: there for different (social service) purposes, and studying particular subjects requiring feminine sensibilities (especially gynecology, pediatrics and the teaching of girls) (p. 106). Women came to be accepted as students by male academics on the understanding that they would be concentrated in fields that least threatened male students' ambitions.

Chapter 4 describes the state-by-state decisions to admit women as regular students and the concurrent definition of *which* women, as opposed to whether women, were to be admitted (see the second paragraph of this review). Like the preceding chapter, this one is well-written and filled with valuable insights. At the conclusion of chapter 4, it seems to me, the main goals of the book are accomplished. The two chapters that follow are interesting, but mark out two of many equally valid directions in which an expansion of the manuscript could have gone. They are not as tightly woven into the book as a whole as are the first four chapters. Chapter 5 turns the reader's attention to literary images of the *Studentin*, an issue Mazón previously explored in an article in the *Women in German Yearbook* (2000), and chapter 6 devotes attention to the recorded experiences and impressions of actual *Studentinnen*.

In terms of historiography, Mazón defines her study as a contribution to the history of women's higher education; an analysis of the *Frauenstudium* debate as a "cultural artifact" of German society and politics; and a case study of the "problems of access to higher education for a previously excluded group" (p. 4). She is completely successful regarding the first and third of these historiographical approaches; the second remains only implicit as a specific approach to her sources except in chapter 5. Her own specific historiographical aim for the book, which sets it apart from other scholarship on the topic (described on pp. 12-15), is to combine two previously distinct approaches: the history of the university (which has ignored the story of women's admission or treated it as marginal to the history of the university itself) and the feminist history of women's admission as students (which has taken the university as a static entity, rather than one in the grip of important transformations during these years) (pp. 11-12). Here too, she is successful. However, almost all of the history of the university that she offers is in the introduction and chapter 1. I found myself expecting that material to be extended and deepened over the entire course of the book. While Mazón's treatment of university history is certainly adequate to her own purposes in this highly articulate, polished account, the title phrase "the modern research university" reminds the reader, upon finishing the book, that history has been introduced here but not substantially explored.

Altogether, this is an important and highly readable account, thankfully available in English. (Much of the work on this topic since James Albisetti's 1988 *Schooling German Girls and Women* has been in German.) One hopes that it will become available in paperback for courses in women's studies, German and European history, and education. As it is, excerpting it with the publisher's permission for reserve readings or course packs would be very worthwhile for instructors of such courses. This book is important for modern German history and it is also filled with acute observations for all who are interested in educational opportunity and social change.

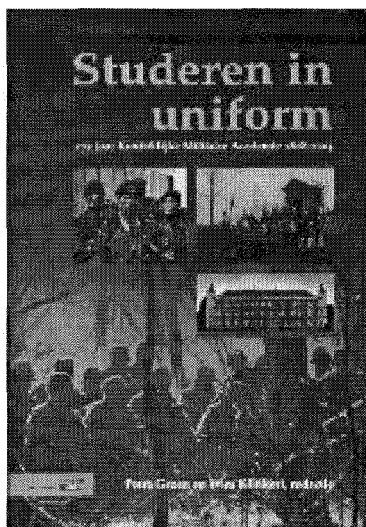
Patricia Mazón, *Gender and the Modern Research University: The Admission of Women to German Higher Education, 1865-1914* (Stanford: Stanford University Press 2003) ISBN 0-8047-4641-9.

Studeren in Uniform. 175 jaar Koninklijke Militaire Academie 1828-2003

M.H.W. Aalders

Op 28 November 2003 vierde de Koninklijke Militaire Academie (KMA) met als hoofdgebouw het fraaie renaissancekasteel in het hart van Breda haar 175ste verjaardag. Bij die gelegenheid verscheen onder redactie van de historici militaire geschiedenis Petra Groen en Wim Klinkert een 603 pagina's tellende, rijk geïllustreerde en typografisch goed verzorgde geschiedenis van deze academie, geschreven door een zevental historici – waaronder de twee redacteurs – gespecialiseerd in de militaire geschiedenis van Nederland en de (voormalige) overzeese gebiedsdelen.

Al vanaf 1868 verschenen regelmatig gedenkboeken bij jubilea van de KMA; de laatste twee in 1958 en 1978 verzorgd door H. J. Wolf, in die periode bibliothecaris van de KMA. Pas sinds de jaren tachtig werd de KMA – evenals andere instellingen van wetenschappelijk onderwijs – object van historisch wetenschappelijk onderzoek. Zo verscheen in 1989 de dissertatie van J.A.M.M. Janssen – inmiddels directeur van het Luchtmachtmuseum – *Op weg naar Breda. De opleiding van officieren van het Nederlandse leger tot aan de oprichting van de Koninklijke Militaire Academie in 1828*. In dit proefschrift worden de diverse officersopleidingen voor het

Nederlandse leger – sinds 1789 plaatsvindend op militaire scholen – behandeld, evenals de voorgeschiedenis en de totstandkoming van de KMA in 1828.

Vervolgens verscheen in 1997 het proefschrift van M.H.W. Aalders, Tussen Kazerne en Universiteit. De discussie over opvoeding en onderwijs aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda in de negentiende eeuw. In deze dissertatie wordt die discussie behandeld, welke uitmondde in de door Thorbecke geïnspireerde "Akademiewet" van 1869, die aansluiting zocht bij de HBS-vijfjarige cursus die sinds 1863 in het leven was geroepen door Thorbecke's "Wet op het middelbaar onderwijs". De "Akademiewet" werd wegens gering succes uiteindelijk in 1890 vervangen door de "Wet op het militair onderwijs", die formeel nog altijd van kracht is en waarbij de KMA uitging van een vooropleiding HBS-vijfjarige cursus en de opleiding het karakter kreeg van een militaire vakopleiding.

Het boek van Groen en Klinkert behandelt de 175-jarige geschiedenis van de KMA in een achttal hoofdstukken; de eerste zeven behandelen in chronologische volgorde:

- De oprichting van de KMA en de periode 1828-1830 (J.C.B.W. Coenen)
- De periode 1836-1890 (W. Bevaart)
- De periode 1890-1939 (W. Klinkert)
- De KMA en de Tweede Wereldoorlog (J.W.M. Schulten)
- De verwetenschappelijking van het onderwijs aan de KMA in de periode 1948-1960/61 (W.P.R.A. Cappers)
- De periode 1960-1993 die zich kenmerkte door het zoeken naar wetenschappelijke erkenning (H. Roozenbeek) en
- De nieuwste periode 1992-2003 waarin werd gestreefd naar integratie met andere officiersopleidingen van de Koninklijke Land- en Luchtmacht en zelfs met enkele van de Koninklijke Marine (eveneens H. Roozenbeek).

In het laatste – achtste – hoofdstuk behandelt Groen in een historisch-sociologische verhandeling de geografische, sociale en religieuze achtergronden van de KMA-cadettenpopulatie en de daaraan gerelateerde studieresultaten in de periode 1828-2003.

In de inleiding vermelden de beide redacteurs dat deze studie berust op twee thema's. Enerzijds welke kennis, vorming en vaardigheden de KMA de aanstaande officieren diende bij te brengen; anderzijds de cadettengemeenschap die op de KMA leefde/leeft als op een (luxueuze) militaire kostschool. Deze cadettengemeenschap vormt het Cadettencorps waarvan iedere cadet geacht wordt lid te zijn. Dat Corps met zijn activiteiten, met zijn eigen *mores*, normen en waarden geldt als een vormende voorbereiding op de toekomstige beroepspraktijk van de (KMA-) officier.

In de slotbeschouwing komen beide redacteurs tot de conclusie dat bij de KMA kennisoverdracht en militaire vorming het alfa en omega van de KMA zijn. Het probleem hierbij, zo stellen zij, is echter: hoe verhoudt zich de

academische/wetenschappelijke opleiding tot de specifieke militaire vakopleiding tot officier en hoe is de aansluiting van die opleidingen met de eerste militaire functie?

Voor wat betreft de wetenschappelijke opleiding onderscheiden zij drie mijlpalen:

- de Wet op het militair onderwijs van 1890,
- de wetenschappelijke opleiding die in 1960 van start ging en
- het aansluiten van het KMA-onderwijs aan het Angelsaksische *Bachelor-Master* systeem. Dit systeem zou ook voor de KMA kunnen gelden nadat in 2001 het KMA-onderwijs door de VSNU als wetenschappelijk is gekwalificeerd.

Ten aanzien van de wetenschappelijke opleiding speelt bovendien de vraag of de KMA-officier een algemeen wetenschappelijke (generalistische) opleiding moet volgen of een meer speciale op het wapen- of dienstvak gerichte opleiding.

Aanvankelijk – tot 1890 – lag het accent op de wiskunde. Daarna tot ongeveer 1960 overwoog een meer specifieke vakopleiding. Vanaf 1960 tenderde men weer meer naar een generalistische aanpak met het accent op "militaire bedrijfskunde".

De eigenlijke militaire vakopleiding tot officier moest samen met de wetenschappelijke opleiding plaats vinden. Men heeft in de loop der jaren getracht deze vakopleiding onder andere via detacheringen (stages) in de zomermaanden bij de diverse militaire onderdelen te laten plaatsvinden. Ook is geëxperimenteerd met de fase waarin die militaire vakopleiding plaats zou moeten vinden: aan het begin of aan het einde van de KMA-opleiding.

Het bijbrengen van militaire waarden en normen en een gevoel van *esprit de corps* – een belangrijk onderdeel van het professionaliseringsproces – en de civiele waarden van de *gentleman*, de "*officer and gentleman*" moesten uiteraard ook in de opleiding hun plaats vinden. Daarvoor zorgde en zorgt het militaire internaat dat de KMA uiteindelijk is en het door de cadetten zelf geleide Cadettencorps. Dit corps laat zich het best vergelijken met de traditionele studentencorpora zoals die van onder andere Leiden.

Al met al komen de redacteuren tot de conclusie dat de KMA-opleiding door alle tijden heen een hybride karakter heeft gehad. Tot dezelfde conclusie kwam Aalders in zijn dissertatie van 1997. De redacteuren nemen dan ook aan dat de KMA zich beweegt in de richting van een militaire universiteit, met een campus waar de aanstaande officier een academische vakopleiding ontvangt. Het probleem daarbij is en blijft hoe de even noodzakelijke militaire vorming en opleiding daarbij geïntegreerd moeten worden.

Het ontbreken van een vergelijking van het onderwijs aan de KMA met dat aan buitenlandse militaire academies; te denken valt aan de militaire academies van West-Point (Verenigde Staten), Sandhurst (Groot-Brittannië), Saint-Cyr (Frankrijk) en in het bijzonder de Koninklijke Militaire School te Brussel kan als een gemis worden ervaren. Het kan echter zijn dat de auteurs van mening waren dat dit niet binnen hun bestek viel.

Ondanks dat het werk door een zevental auteurs is geschreven, is er sprake van eenheid van stijl en kwaliteit hetgeen een compliment is aan de redactie.

Het boek kan van harte worden aanbevolen aan hen die kennis willen nemen van de geschiedenis van een van de oudste, thans nog bestaande, militaire academies van Europa.

Petra Groen en Wim Klinkert (eds.), *Studeren in Uniform. 175 jaar Koninklijke Militaire Academie 1828-2003* (Den Haag: SDU 2003).

Emma, Louise et Marie. L'Université Libre de Bruxelles et l'émancipation des femmes (1834-2000)

*Eliane Gubin et Didier Devriese – ULB
Uit: ULB Info, 06-2004*

À l'origine, l'université est une institution religieuse, exclusivement masculine dont l'organisation interne adopta la conception catholique des rapports de genre. L'ULB tranche d'emblée sur ce schéma séculaire: l'institution - libre de tout pouvoir religieux ou étatique - naît dans un contexte de lutte politique qui, sans concerner à première vue les femmes, oblige toutefois à s'interroger rapidement sur leur rôle au sein de la famille, et donc de la société.

Après 1850, la radicalisation du conflit clérical-libéral fait apparaître la maîtrise de l'éducation des filles comme un élément incontournable. Les réflexions, précoces dans les loges maçonniques, aboutissent à la création du premier enseignement secondaire neutre pour filles en 1864. Le compte à rebours commence: il permet à une petite cohorte de jeunes femmes d'entamer des études universitaires dès 1880. C'est le "temps des premières", qui se prolonge dans la société par l'émergence d'un mouvement féministe, fortement lié à l'ULB, et par l'apparition d'un petit groupe d'intellectuelles qui s'engagent dans divers combats.

L'entre-deux-guerres se caractérise par une accélération dans tous les domaines; en phase avec les bouleversements sociaux, l'université s'ouvre à de nouvelles missions. Le nombre d'étudiantes croît de manière constante, les premières femmes apparaissent dans le corps scientifique et professoral, l'impact social de la nouvelle génération de diplômées se précise: c'est une période d'engagements multiples, allant de la promotion du travail féminin à la défense de la démocratie, en passant par le soutien à l'Espagne républicaine. Au sein de l'université, les étudiantes, de plus en plus nombreuses, s'insèrent dans les structures et la vie estudiantines, qu'elles contribuent à modifier sensiblement.

L'après seconde guerre connaît d'abord l'expansion: les golden sixties offrent des potentialités décuplées aux diplômées, dans l'enseignement, dans la recherche, dans les

différentes professions libérales désormais ouvertes sans restriction aux deux sexes. À l'ULB, plusieurs femmes président des facultés.

Cette "ascension" se concrétise en 1990 par l'accès d'une femme au rectorat. Mais le reflux budgétaire amorcé drastiquement dès 1972 tend à compromettre le processus d'équilibre sexué en cours. Non pas à la base (partout les étudiantes sont désormais en nombre égal aux étudiants) mais au sommet, où un "plafond de verre" limite la présence des femmes dans le monde académique au plus haut niveau.

Après avoir été à la pointe des positions favorables à la libération féminine, après s'être impliquée dans de nombreux combats qui ont changé la vie des femmes (on songe bien évidemment à la lutte pour la dépénalisation de l'avortement ou à la longue marche vers l'égalité juridique), l'ULB est confrontée, comme l'ensemble de la société, à la crise, toujours porteuse si on n'y prend garde, de réactions défavorables aux filles. Par cohérence doctrinale, l'institution s'efforce de réfléchir sur un avenir qui n'oblitére pas les efforts antérieurs.

L'émancipation féminine ne peut être dissociée de l'évolution globale d'une société: étudier son histoire ne peut se faire via une monographie sensu stricto des "filles à l'ULB" pas plus qu'il ne peut être question d'une histoire de l'ULB "au féminin". Il s'agit donc de remettre en contexte des liens, des relations que l'ULB et certains de ses membres ont entretenus avec des groupes porteurs de revendications féministes. Dans ce long cheminement vers l'égalité des sexes, l'ULB a posé ses marques en ouvrant ses portes aux étudiantes mais aussi en formant des femmes qui furent parmi les premières à s'engager dans les luttes de leur temps. À ce titre, l'ULB a largement collaboré à doter la société d'intellectuelles, au sens plein du terme.

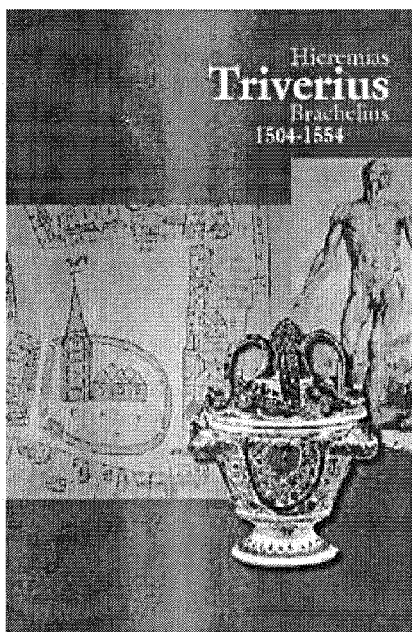
E. Gubin et V. Piette (eds.), *Emma, Louise et Marie. L'Université Libre de Bruxelles et l'émancipation des femmes (1834-2000)* (Brussel: GIEF – Archives ULB 2004).

Hieremias Triverius Brachelius 1504-1554

Uit: <http://www.triverius.be/triveriusboek.htm>

Jeremias De Dryvere werd in 1504 te Nederbrakel geboren als zoon van Jeroom, een chirurgijn. Deze tijdgenoot van Keizer Karel was een schitterende student aan de Leuvense universiteit waar hij professor werd. Naar de gebruiken van die tijd, gaf ook deze geleerde zijn naam een Latijns tintje en liet hij zich "Triverius" of "Thriverius" noemen. Bovendien voegde hij vaak Brachelius of Brakelaar toe aan zijn naam. In 1541 werd hij door de Leuvense burgervader benoemd tot de eerste professor in de anatomie in de geschiedenis van de universiteit en een jaar later doceerde hij de volledige medische wetenschap tot aan zijn dood. Doctor Triverius moet zeker samengewerkt hebben met zijn jongere collega Vesalius die wereldfaam oogstte in

Italië en Spanje. Triverius bleef in Leuven en probeerde stap voor stap de geneeskundige wetenschap te moderniseren en op een wetenschappelijke leest te schoeien. In de geschiedenis van de universiteit is hij dan ook een belangrijke figuur. De anatomiezaal die zijn naam draagt getuigt van de waardering die Triverius in Leuven nog steeds geniet. Door zijn onderwijs en zijn geschriften – hij schreef 17 boeken over wetenschap en geneeskunde – had hij bekendheid en faam verworven in heel de beschaaftde wereld, toen hij in december 1554 overleed en werd bijgezet in de Leuvense Sint-Pieterskerk.

In het boek schetsen de verschillende auteurs een beeld van de figuur van Triverius en zijn leefwereld. Hoe zag Brakel er in het begin van de zestiende eeuw uit? Wat betekende het om in die periode te studeren aan de Leuvense universiteit? En vooral, hoe zag de medische wetenschap er uit? Op welke wijze en waar verzorgde men de zieken? In de laatste hoofdstukken wordt aandacht besteed aan de medische voorwerpen die ons uit het Ancien Régime zijn overgeleverd. Naast medische instrumenten komen vooral "farmaciepotten" aan bod. Op die manier sluit het boek aan bij de tentoonstelling die in april 2004 georganiseerd wordt.

Inhoud:

- Lucie Verachten, "Over de Renaissance van de geneeskunde en de betekenis van een te vaak vergeten wetenschapper uit Brakel";
- Sylvain De Lange, "Brakel ten tijde van Triverius";
- Prof. dr. Jan Godderis, "Een venster op het medisch denken aan de Leuvense Alma Mater in de 16de eeuw. Arabische en middeleeuwse geneeskunde versus de hernieuwing van de kennis der oude Griekse geneeskunde en geleidelijke afrekening met een star en uiterst dogmatisch Galenisme";
- Lucie Verachten, "Studeren en doceren aan de Universiteit te Leuven ten tijde van Hieremias Triverius";
- Prof. dr. Robrecht Van Hee, "De Drijvere en zijn ideeën over de aandoeningen van het menselijk lichaam";
- Kris Cooman, "De publicaties van Triverius";
- Anneleen De Staercke, "Het Sint-Pietersgasthuis te Leuven aan het begin van de Nieuwe Tijd: Gasthuisberg avant la lettre of werkterrein van vrome nonnen?";

- Dr. Wilfried Cornette, "Kunstwerken van onbekende meesters. Instrumenten van pijn en hoop";
- Dr. René Van Ongevalle, "Historie(k) van de farmacie. Van magie tot wetenschap" en
- Dr. René Van Ongevalle, "Historie(k) van de farmacie. Van wetenschap tot commercie".

René Van Ongevalle en Lucie Verachten (eds.), *Hieremias Triverius Brachelius 1504-1554. Over de Renaissance van de geneeskunde en de betekenis van een te vaak vergeten wetenschapper uit Brakel. Met een uitgebreide schets van de tijdgeest en de kommer voor gezondheid en ziekte bij het begin van de 16de eeuw* (Zottegem: Culturele Raad Brakel – Werkgroep Triverius 500 2004).

Losbandige jeugd. Jongeren en moraal in de Nederlanden tijdens de late Middeleeuwen en de Vroegmoderne Tijd

Uit: <http://www.verloren.nl/nieuws/index.asp>

Bezorgdheid en geklaag over "de jeugd van tegenwoordig" is geen eigentijds verschijnsel. Al veel eerder, tijdens de late Middeleeuwen en de Vroegmoderne Tijd, waren er opvoeders die zich bezorgd afvroegen, hoe de jeugd op het pad der deugd moest worden gehouden. Met name maakte men zich zorgen over het gedrag van jongens. Die verhuisden vaak al op veertien- of vijftienjarige leeftijd voor studie of een beroepsopleiding naar een verre stad. Daar konden ze gaan experimenteren met alcohol, tabak, gokspelen en seks. Dergelijk gedrag werd door ouders en moralisten gevreesd vanwege de mogelijk ernstige gevolgen ervan. In deze bundel wordt een impressie gegeven van de mannelijke jeugd, die opgroeide in Nederland tijdens de late Middeleeuwen en de Vroegmoderne Tijd alsook van de manier waarop moralisten en ouders deze jeugd probeerden te behoeden voor losbandigheid en te motiveren tot een deugzaam leven.

Inhoud:

- Ilana Krausman Ben-Amos: "Inleiding. Trends en thema's in de historiografie van de jeugd"
- Ad Tervoort: "Studeren ver van huis. Strategieën voor de bescherming van studenten (dertiende tot zestiende eeuw)"
- Christoph Burger, "Jean Gerson (1363-1429). Zonder strenge seksuele opvoeding van de jeugd geen hervorming van de kerk"
- Benjamin Roberts, "Rokende soldaten. Mannelijke rolmodellen voor de jeugd in de vroege zeventiende eeuw?"

- John Exalto, "Het goede voorbeeld. Zeventiende-eeuwse jeugdcultuur en het exempel in de gereformeerde opvoeding"
- Leendert Groenendijk, "Jeugd en deugd. Een onderzoek van preken en andere stichtelijke literatuur uit de zeventiende en achttiende eeuw".

Leendert F. Groenendijk en Benjamin B. Roberts (eds.), *Losbandige jeugd. Jongeren en moraal in de Nederlanden tijdens de late Middeleeuwen en de Vroegmoderne Tijd* (Hilversum: Verloren 2004) ISBN 890-6550-793-0.

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden 2003-2004 met aanvullingen – Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique 2003-2004 avec additions

Anuschka De Coster – UGent

Met dank aan Jeanine De Landtsheer, Hilde De Ridder-Symoens, Pieter Dhondt, Marc Nelissen en Jan Papy voor hun medewerking, en aan Arnoud-Jan Bijsterveld, Paul Bockstaele, Hendrik Deelstra, Didier Devriese, Eva Schandevyl voor hun bijdragen.

Om de inventarisatie van het lopend onderzoek up to date te houden doen we beroep op uw medewerking. Alle bibliografische referenties zijn welkom bij:

Anuschka De Coster

Universiteit Gent

Vakgroep Nieuwe Geschiedenis

Blandijnberg 2, B-9000 Gent

Tel. (32) (9) 264 3998, Fax. (32) (9) 264 4175

E-mail: Anuschka.DeCoster@UGent.be

Algemeen

1. Bideaux, Michel en Fragonnard, Marie-Madeleine (eds.). *Les échanges entre les universités européennes à la Renaissance. Colloque international organisé par la Société Française d'Étude du XVIe siècle et l'Association Renaissance-Humanisme-Réforme Valence 15-18 mai 2002*, Genève, Droz, 2003 (Travaux d'Humanisme et Renaissance, 384) ISBN 2-600-00833-0.
2. Teeuwen, Mariken. *The Vocabulary of Intellectual Life in the Middle Ages*, Turnhout, Brepols, 2003 (CIVICIMA. Etudes sur le vocabulaire intellectuel du Moyen Age, 10) ISBN 2 503 51457 X.

Algemeen Nederlanden (Zie ook de referenties onder de hoofding "Internationaal")

3. Bockstaele, Paul. 'Benelux', in: Daube, Joseph W. en Scriba, Christoph J. (eds.). *Writing the History of Mathematics: Its Historical Development*, Basel-Boston-Berlin, Birkhäuser Verlag, 2002, pp. 45-59.
4. Bunge, Wiep van (ed.). *The Early Enlightenment in the Dutch Republic, 1650-1750. Selected Papers of a Conference held at the Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel 22-23 March 2001*, Leiden, Brill, 2003 (Brill's Studies in Intellectual History, 120) ISBN 90 04 135871.

Specifiek over universiteitsgeschiedenis: o.a. Hans de Waardt: *Academic Careers and Scholarly Networks*.

5. Dorsman, Leen. 'De nieuwe eruditie: het ontstaan van een historisch bedrijf', in: *De Palimpsest: geschiedschrijving in de Nederlanden, 1500-2000*, 2002, pp. 159-176, 121-133.
6. Erasmus, Desiderius. *Lof en Blaam*, Dam, Harm-Jan van, (vertaling, Amsterdam, Athenaeum, 2004, 2).
Bevat *Lof van het huwelijk*, *Lof van de geneeskunde*, *Lof der Zotheid*, *Brief aan Maarten van Dorp* (over de *Lof der Zotheid*) en *Julius buiten de hemelpoort*.
7. Goudriaan, Koen; Moolenbroek, Jaap van en Tervoort, Ad (eds.). *Education and Learning in the Netherlands, 1400 - 1600. Essays in honour of Hilde De Ridder-Symoens*, Leiden - Boston, Brill, 2004 (Brill's Studies in Intellectual History, 123) ISBN 90 04 13644 4.
8. Homburg, Ernst. *Sporen op de tast: een historische kijk op industriële en universitaire research*, Maastricht, Universiteit Maastricht, 2003, ISBN 90-5681-192-4.
Rede in verkorte vorm uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Geschiedenis van Wetenschap en Techniek.
9. Landsheer, Jeanine De. 'Erycius Puteanus' *Caecitatis Consolatio* (1609) and Constantijn Huygens' *Ooghentroost* (1647)', in: *Humanistica Lovaniensia*, 49, 2000, pp. 143-155.
10. Ridder-Symoens, Hilde De. 'Onderwijs en opleiding', Prevenier, Walter en Eenoo, Romain Van (red.). in: *Geschiedenis van Deinze. Deel 1. Deinze en Petegem in de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijden*, Deinze, Stad Deinze i.s.m. Kring voor Geschiedenis en Kunst van Deinze en de Leiestreek, 2003, pp. 399-426.
In het bijzonder: pp.407-410: "Deinzenaars aan de universiteit"; Bijlage 2, p.416: "Chronologische lijst van alle studenten uit Deinze"; Bijlage 3, pp.417-422: "Overzicht van Deinse universiteitsstudenten", van 1446 tot 1805. De meesten studeerden te Leuven, slechts enkele uitzonderingen elders: Wilhelmus Baudart (2de helft 16de eeuw): Leiden, Gent, Franeker en Heidelberg; Franciscus Josephus Willebois (+/-1800): Parijs en Leiden.
11. Schuurman, Paul. *Ideas, Mental Faculties and Method: The Logic of Ideas of Descartes and Locke and its Reception in the Dutch Republic*, Leiden, Brill, 2004 (Brill's Studies in Intellectual History, 125) ISBN 90041337165.
Aandacht voor universiteitsgeschiedenis o.a. in hoofdstuk 4.
12. Tervoort, Ad. 'Studeren ver van huis. Strategieën voor de bescherming van studenten (dertiende tot zestiende eeuw)', in: Groenendijk, Leendert F. en Roberts, Benjamin B. (red.), in: *Losbandige jeugd. Jongeren en moraal in de Nederlanden tijdens de late Middeleeuwen en de Vroegmoderne Tijd*, Hilversum, Verloren, 2004, pp. 23-37, ISBN 890-6550-793-0.
Zie "Nieuwe publicaties / Publications récentes" pp. 75-76.

13. Vijver, Dirk Van de. *Ingenieurs en architecten op de drempel van een nieuwe tijd. 1750 - 1830*, (Jonge, Krista De (red.)), Leuven, Leuven University Press, 2003 (Architecture varia) ISBN 90 5867 314 6.
Zuidelijke Nederlanden. - Deel II is gewijd aan onderwijs.
14. Wachelder, Joseph. 'Wilhelm von Humboldt en de Nederlandse Wet op het Hoger Onderwijs van 1876', in: *Naar Duits model: de receptie van Duitse pedagogische idealen uit de vroege negentiende eeuw*, Assen, Van Gorcum, 2003, pp. 112-129 (Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs).

Amsterdam

15. Knegtman, Peter Jan. 'Studenten in het Amsterdamse culturele leven', in: *Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum*, 95, 2003, pp. 82-105.

Bergen - Mons

16. Deelstra, Hendrik en Tiggelen, Brigitte Van. 'Edouard Hanvise: président fondateur de l'Association des chimistes en Belgique', in: *Chimie Nouvelle*, 81, 2003, maart, pp. 21-24.
Prof. Hanvise was verbonden aan de "École des Mines de Mons" (1867 - 1897).

Brussel - Bruxelles

17. Constat, Muriel, Devriese, Didier en Oosterlinck, Kim. *Solvay Business School: 1903-2003*, Bruxelles, Archives de l'ULB, 2003.
18. Gubin, E. en Piette, V. (dir.), *Emma, Louise et Marie. L'Université Libre de Bruxelles et l'émancipation des femmes (1834-2000)*, Bruxelles, GIEF - Archives ULB, 2004.
Zie "Nieuwe publicaties / Publications récentes" pp. 72-73.

Douai

19. Ridder-Symoens, Hilde De. 'Étude du rayonnement national et international d'une université sans livres matricules: le cas de l'Université de Douai (1559-1795)', in: Bideaux, Michel en Fragonnard, Marie-Madeleine (éds.). *Les échanges entre les universités européennes à la Renaissance. Colloque international organisé par la Société Française d'Étude du XVIe siècle et l'Association Renaissance-Humanisme-Réforme Valence 15-18 mai 2002*, Genève, Droz, 2003, pp. 45-60, ISBN 2-600-00833-0.

20. Zijlstra, Samme. 'Studying Abroad. The Student Years of Two Frisian Brothers at Cologne and Douai (1582-1593)', in: Goudriaan, Koen; Moolenbroek, Jaap van en Tervoort, Ad (eds.). *Education and Learning in the Netherlands, 1400 - 1600. Essays in honour of Hilde De Ridder-Symoens*, Leiden - Boston, Brill, 2004, pp. 297-313 (Brill's Studies in Intellectual History, 123).

Gent

21. François, Luc en Leloup, Geert. *Te paard op drie eeuwen. Bibliografie van de licentiaats- en doctoraatsverhandelingen aan de Vakgroepen Geschiedenis van de Universiteit Gent, 1891-2003*, Gent, Academia Press, 2004.

Groningen

22. Brand, Hanno. 'Op weg naar een Hanze Studie Centrum aan de Groninger Universiteit', in: *Groniek*, 37, 2004, pp. 277-290.

Leiden

23. Landtsheer, Jeanine De en Nellen, Henk. 'Leiden Poets' Society. A forgotten letter from Janus Grotius (1554-1640) to Justus Lipsius (1547-1606)', in: *Lias*, 26, 2002, pp. 157-170.
24. Veldman, Ilja M. 'The Portrayal of Student Life and Universities in the Early Modern Period', in: Goudriaan, Koen; Moolenbroek, Jaap van en Tervoort, Ad (eds.), *Education and Learning in the Netherlands, 1400 - 1600. Essays in honour of Hilde De Ridder-Symoens*, Leiden - Boston, Brill, 2004, pp. 315-338.

Leuven (Zie ook nrs. 10, 23)

25. Coudenys, Wim. 'A good cause? Russian students at the Catholic University of Leuven, 1921-1940', in: Soldatjenkova, Tatjana en Waegemans, Emmanuel (eds.). *For East is East. Liber amicorum Wojciech Skalmowski*, Leuven, Peeters, 2003, pp. 509-526 (Orientalia Lovaniensia. Analecta, 126) ISBN 90-429-1298-7.
Leuven-Paris-Dudley, MA 2003.
26. François, Wim. 'The Plea by the Humanist Petrus Mosellanus for a Knowledge of the Three Biblical Languages. A Louvain Perspective', in: *Revue d'Histoire Ecclesiastique*, 98, 2003, 3-4, pp. 438-481.
27. Hiraux, Françoise en Servais, Paul. *575 années de formation à l'Université de Louvain: arrêts sur quelques pratiques d'apprentissage*, Louvain-la-Neuve, Archives de

- l'UCL, 2000 (Publications des Archives de l'Université Catholique de Louvain, 1).
28. Landtsheer, Jeanine De. 'Iusti Lipsi Epistolica institutio ou L'art d'écrire des lettres', in: Nadjjo, L. en Gavoille, E. (eds.). *Epistulae Antiquae II. Actes du IIe colloque international "Le genre épistolaire antique et ses prolongements européens"* (Université François Rabelais, Tours, 28-30 septembre 2000), Leuven - Paris, 2002, pp. 407-423.
 29. Landtsheer, Jeanine De. 'Justus Lipsius (1547-1606) and Publius Clodius Thræseas Paetus', in: Maestre Maestre, J. M.; Pasqual Barea, J. en Brea, L. C. (eds.). *Humanismo y Pervivencia del Mundo Clasico: Homenaje al Prof. Antonio Fontaán*, Alcañiz - Madrid, 2002, pp. 1283-1288.
 30. Landtsheer, Jeanine De. 'Justus Lipsius' *De militia Romana*: Polybius Revived, or How an Ancient Historian was turned into a Manual of Early Modern Warfare', in: Enenkel, Karl; Jong, Jan L. de en Landtsheer, Jeanine De (eds.). *Recreating ancient history. Episodes from the Greek and Roman Past in the Arts and Literature of the Early Modern Period*, Leiden, Brill, 2001, pp. 101-122 (Intersections, 1) ISBN 90 04 12051 3.
 31. Landtsheer, Jeanine De. 'Justus Lipsius's *De Cruce* and the Reception of the Fathers', in: *Neulateinisches Jahrbuch*, 2, 2000, pp. 97-122.
 32. Landtsheer, Jeanine De. 'Voor Vorst en Vaderland: Justus Lipsius op zijn sterfbed', in: *De Gulden Passer*, 81, 2003, pp. 183-200.
 33. Landtsheer, Jeanine De en Schepper, Marcus De. 'Boeken van Justus Lipsius: Wegen naar een reconstructie van zijn bibliotheek', in: Delsaerd, P. en De Vlieger-De Wilde, K. (eds.), *Boekgeschiedenis in Vlaanderen. Nieuwe instrumenten en benaderingen. 28 november 2003*, Brussel, 2004, pp. 68-78.
 34. Ongevalle, René Van en Verachten, Lucie (red.). *Hieremias Triverius Brachelius 1504-1554*, Zottegem, Culturele Raad Brakel - Werkgroep Triverius 500, 2004.
Zie "Nieuwe publicaties / Publications récentes" pp. 73-75.
 35. Papy, Jan. 'An Antiquarian Scholar between Text and Image? Justus Lipsius, Humanist Education, and the Visualization of Ancient Rome', in: *Sixteenth Century Journal*, 35, 2004, pp. 97-131.
 36. Papy, Jan. 'Lipsius's (Neo-)Stoicism: constancy between Christian faith and Stoic virtue', in: Blom, Hans W. & Winkel, Laurens C. (eds.). *Hugo Grotius and the Stoa*, themanummer van *Grotiana*, 22-23, 2001-2002, pp. 47-71.
 37. Quaghebeur, Toon. "'Sed illud intactum reliquerit" une virgule mal biffée: le comma pianum, la bulle ex omnibus afflictionibus du St-Office et la lecture

du Cardinal de Lugo', in: *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, 98, 2003, 1-2, pp. 61-79.

bul "Ex omnibus afflictionibus", Pius V, 1/10/1567; Michel Baius (1513-1589) professor aan de Theologische Faculteit te Leuven.

38. Waszink, Jan (ed.). *Justus Lipsius, Politica - Six Books of Politics or Political Instruction*, Assen, Van Gorcum, 2004 (Bibliotheca Latinitatis Novae, 5).

Tilburg

39. Veraghtert, K., Oord, A. van den en Bijsterveld, A-J. *Universiteit van Tilburg. Deel III. 1977-2002. Investeren in kwaliteit*, Amsterdam, Dutch University Press, 2003.

Internationaal (zie ook nrs. 20, 25)

40. Bakker, Nelleke; Crombrugge, Hans van en Rietvelde - van Wingerden, Marjoke (eds.). *Naar Duits model: de receptie van Duitse pedagogische idealen uit de vroege negentiende eeuw*, Assen, Van Gorcum, 2003 (Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs).

Het eerste deel van het boek pp. 5-70 gaat over Fröbel, de Fröbelbeweging en het kleuteronderwijs in Duitsland, Engeland en Nederland. Het tweede deel bevat bijdragen over universiteitsgeschiedenis. Zie hiervoor de aparte referenties in de bibliografie.

41. Dhondt, Pieter. 'Lehr- und Lernfreiheit en Abitur. Het 'Duitse universiteitsmodel' in België en Schotland, 1850-1890', in: *Naar Duits model: de receptie van Duitse pedagogische idealen uit de vroege negentiende eeuw*, Assen, Van Gorcum, 2003, pp. 90-111 (Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs).
42. Lechner, Daniël. 'In eenzaamheid en vrijheid? Wilhelm von Humboldts idealen voor de universiteit', in: *Naar Duits model: de receptie van Duitse pedagogische idealen uit de vroege negentiende eeuw*, Assen, Van Gorcum, 2003, pp. 71-89 (Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs).
43. Schandevyl, Eva. 'Soviet Biology, Scientific Ethos and Political Engagement: Belgian University Professors and the Lysenko Case', in: *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 19, 2003, 2, pp. 93-107.
44. Compère, Marie-Madeleine. *Les collèges français, XVIe-XVIIIe siècles. Répertoire 3 - Paris*, Paris, Institut National de Recherche Pédagogique, 2002, ISBN 2-7342-0886-5.

Inhoud / Table des matières

Bijdragen / Contributions

Nieuwe publicaties / Publications récentes

Lezingen en congressen / Conférences et congrès

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden
Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique